

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра пасторального богослов'я

Магістерська робота

ФЕНОМЕН СТРАЖДАННЯ І ЛЮБОВІ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ У ТВОРАХ ЖАНА ВАНЬЄ

Студент 6-го курсу Ярослав Мурга

Науковий керівник: о. Михайло Плоцідем

доктор пасторального богослов'я

Рецензент: о. Михайло Лесів

доктор східнохристиянського богослов'я

Львів 2021

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМАТИКА СТРАЖДАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ТВОРАХ ЖАНА ВАНЬЄ	9
1.1 Біографічний екскурс у життя Жана Ваньє	9
1.2 Окреслення терміну страждання	16
1.3 Розуміння страждання у документах Католицької Церкви, посланнях єпископів.....	19
1.4 Розуміння страждання людей з особливими потребами у творах Жана Ваньє	25
РОЗДІЛ 2 ЛЮБОВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК У ПОБУДОВІ ВІДНОСИН ІЗ ОСОБАМИ З НЕПОВНОСПРАВНІСТЮ У ТВОРАХ ЖАНА ВАНЬЄ ..	34
2.1 Термінологічні походження «любові»	34
2.2 «Любов» у документах Католицької Церкви та посланнях єпископів.....	38
2.3 Любов як основа побудови взаємних стосунків із людьми з особливими потребами у творах Ваньє	43
РОЗДІЛ 3 СПІВСТРАЖДАННЯ У ЛЮБОВІ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМНИХ ВІДНОСИН ІЗ ЛЮДЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ НА ОСНОВІ ТВОРІВ ЖАНА ВАНЬЄ	55
3.1 Розуміння співстраждання в любові у творах Жана Ваньє.....	55
3.2 Пасторально-практичний вимір розуміння співстраждання в любові в сім'ях, спільнотах та будинках спільного життя із особами з неповносправністю.....	65
3.2.1 Розуміння співстраждання батьками осіб з особливими потребами.....	66
3.2.2 Порівняння співстраждання в любові приятеля спільноти «Віра і Світло» та асистента дому «Капернаум»	72
3.2.3 Душпастирський аспект співстраждання в любові.....	77
ВИСНОВОК	80
ДОДАТКИ	84
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	104

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква;
ДЦП – Дитячий Церебральний Параліч;
о. – отець, священник;
р. – рік;
рр. – роки;
р. Б. – року Божого;
ред. – редактор;
«Б. м.» – без місця;
Т. – том;
м. – місто;
перекл. – переклад;
КГВА – Києво-Галицьке Верховне Архиєпископство;
УКУ – Український Католицький Університет;

ВСТУП

Серце людини є осердям і «мотором» людського життя, без якого жодна людина не може жити. Окрім того, людське серце є центральним органом людини, воно також часто є мірилом вразливості, пережиття радісних чи сумних моментів. Власне серцем людина переживає все, що з нею трапляється впродовж її життя. Євангельські слова «Бо де твій скарб, там і твоє серце буде (Мт.6:21)» свідчать про те, яким важливим є вибір людиною добра, любові, радості. Щоб достукатися до цього серця, людині потрібно прикласти неабияких зусиль. Такими людьми, які відчують, чим наповнені людські серця, є люди з особливими потребами. Саме вони, зовсім непомітні й дуже часто закриті в собі, здатні зробити велике й вагоме діло – принести радість і увійти в серце свого ближнього. Але як же тоді бути з їхнім серцем? Чи відчуває це серце підтримку й любов від світу? На жаль, часто буває так, що, коли особа дарує любов ближньому, серце людей з особливими потребами є зраним, сповненим болу та страждання, відкинутим і непотрібним. До таких людей світ ставиться з упередженням, недовірою, зневагою, відкидає або жаліє.

Зазвичай люди з неповносправністю є зраними, а їхні серця сповнені болу, страждання та потребують ліку. Таким ліком є любов та співстраждання, яке полягає в прийнятті та в ставленні до осіб з неповносправністю як до людей, які, незважаючи на свої особливості, є повноцінними членами суспільства. Для того, щоб краще зрозуміти ці страждання та важливість любові в стосунку з людьми з неповносправністю, необхідно дослідити твори Жана Ваньє, у яких автор висвітлює основні причини страждань та виокремлює любов як важливий аспект у стосунку з людьми з особливими потребами. Важливо зауважити, що досвід Жана Ваньє, який описаний у його творах, є не так теоретичним знанням, як практичним. Саме тому, в магістерській роботі актуальними є твори Жана, бо показують важливий досвід осіб з особливими потребами від страждання до прийняття в любові та співстражданні. З огляду на важливість та актуальність страждання й неприйняття осіб з особливими потребами в суспільстві, будемо досліджувати та аналізувати основні чинники, які впливають на страждання та

любов осіб з неповносправністю, а також роль співстраждання у стосунку з людьми з особливими потребами. Разом з тим основним джерелом дослідження й аналізу страждання, любові та співстраждання будуть твори Жана Ваньє, Документи Церкви та особистий досвід батьків, асистентів та душпастирів, які працюють із людьми з особливими потребами.

Актуальність теми дипломної роботи полягає в тому, що люди з неповносправністю є відкинутими й страждають від браку любові та прийняття. Саме в творах Жана Ваньє дана тематика є чітко окресленою. Тому в дослідженні важливо виокремити інноваційні методи праці з людьми з неповносправністю, представлені Жаном Ваньє у його творах. Метою інноваційних методів Жана є донести до широкого загалу основні аспекти, які впливають на якість життя осіб з особливими потребами. Такими базовими середниками є любов, співстраждання, прийняття, радість. Саме ці методи лікують та зменшують страждання неповносправних людей. Актуальною є робота й тому, що запропоновані Жаном Ваньє інноваційні методи застосовуються в сучасному контексті. Також актуальність роботи полягає в представленні неповносправності як дару, який стає тягарем тоді, коли суспільство закривається перед потребою людей з особливими потребами.

Метою магістерської праці є дослідження основних аспектів страждання й любові у творах Жана Ваньє. Також важливо є представити постать Жана Ваньє як основоположника праці з особами з неповносправністю та показати в контексті дослідження практичний вимір співстраждання в любові на основі досвіду батьків, асистентів та душпастирів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати життя Жана Ваньє та переосмислення ним життєвих цінностей;
2. Представити Жана Ваньє як основоположника праці з особами з неповносправністю;
3. Дослідити феномен страждання у творах Жана Ваньє;

4. Проаналізувати тему любові як важливу складову в побудові стосунків з особами з неповносправністю на основі творчості Жана Ваньє;
5. Дослідити феномен співстраждання в любові людей, які супроводжують осіб з неповносправністю;
6. Висвітлити основні досягнення інноваційного методу Жана Ваньє в праці з людьми з неповносправністю, що є актуальними й застосовуються в сьогоденні в українському та світових контекстах;

Об'єктом дослідження є особи з неповносправністю в працях Жана Ваньє та їх життя в суспільному вимірі.

Предметом дослідження є тема страждання, любові й співстраждання, представлені у творах Жана Ваньє та в заснованих ним спільнотах і будинках спільного життя для осіб з неповносправністю.

Методи: текстуальний аналіз – на основі цього методу будемо глибинно досліджувати твори Жана Ваньє, а особливо аспекти страждання, любові й співстраждання в цих творах. Основною ціллю методу синтезу є представлення та систематизація основних моментів життя та діяльності Жана Ваньє на основі його творів. Використання методу узагальнення дасть змогу підсумувати все, що вдалося започаткувати й розвинути Жану, та показати, як все, що Жан розвинув, набуло поширення в усьому світі. На основі методу інтерв'ювання зможемо проаналізувати діяльність спільнот та будинків спільного співжиття для осіб з неповносправністю. Методом інтерв'ювання висвітлимо основні особливості та завдання батьків, асистентів та душпастирів у стосунку з людьми з особливими потребами.

Проблематика дослідження полягає в тому, що твори Жана Ваньє не є дослідженими й немає загальних критичних джерел, які б висвітлювали негативні чи позитивні моменти його творчості. Слід зауважити, що ще одним проблемним моментом є дослідження, які проводив *L'Arche International* та які підтверджують сексуальні зловживання Жана Ваньє в контексті духовного наставництва. Важливо зауважити, що особи, над якими було вчинене сексуальне зловживання, не є людьми з особливими потребами. Таким чином цей

аспект хоч і є негативним і засуджується, однак він не має ніякого впливу на працю, яку вдалося започаткувати Жану Ваньє. З результатами досліджень можна ознайомитися тут¹. З реакцією членів спільнот в Україні, які працюють з людьми з неповносправністю можна ознайомитися в додатках.

Огляд основних джерел та літератури:

В магістерській праці основними джерелами дослідження будуть твори Жана Ваньє, у яких містяться основні аспекти страждання, любові та співстраждання. До таких творів належать: «*Потойбіч депресії*», «*Дорога додому*», «*Розбите тіло*», «*Бути людиною*», «*Найти мир*» та інші перекладені та оригінальні твори Ваньє.

Також у контексті дослідження важливими джерельними матеріалами є Документи Церкви, у яких розглядається суть та місце страждання й любові як на Церковному рівні, так і на суспільному. Такими документами є енцикліка *Caritas In Veritate* Венедикта XVI, *Компендіум соціальної доктрини Церкви*, Апостольська адгортація папи Франциска *Amoris Laetitia*, Апостольське повчання Івана Павла II *Familiaris Consortio*, інструкція *Donum Vitae*, енцикліка Венедикта XVI *Deus Caritas Est*. Особливої уваги заслуговує Апостольський лист про християнське розуміння людського страждання *Salvifici Doloris* Івана Павла II про страждання, послання понтифіків до дня хворого, послання Синоду Єпископів УГКЦ та очільників УГКЦ – Блаженніших Любомира (Гузара) та Святослава (Шевчука) тощо.

Наступними важливими літературними джерелами будуть енциклопедії та різні словники, які дають змогу краще зрозуміти термінологічні властивості слів «страждання», «любов» та «співстраждання». Сюди можна віднести *Академічний тлумачний словник української мови*, *Словнику староукраїнської мови*, *Філософський енциклопедичний словник* тощо.

Також важливими є статті Ярошенко Т. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання*, Кость І. *Страждання крізь призму фразеології*, Антюхина А. *Боль и страдание: философское осмысление* та інші, у

¹ Див. *Findings of L'Arche International's Inquiry into Jean Vanier* // www.larcheusa.org (09.03.2020).

яких описані основні аспекти страждання у психології, філософії та різних філософських течіях.

Разом з тим будемо використовувати також критичні джерела та інтерв'ю, у яких описані погляди батьків, психологів, приятелів та душпастирів на страждання, любов і співстраждання. До них можна віднести такі книги: Шевіяр-Лютц Софі – *«Філіппіна – сила тендітного життя»*, Олег Романчук – *«Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві»*, Татарин М. – Трухан-Татарин М. *«Віднайти Тройцю у неповносправності: богослов'я, що розкриває обійми іншості»*. Також будемо використовувати докторські дисертації й магістерські праці, інтернет статті й ресурси, що відповідають тематиці.

Структура роботи: робота побудована на основі тематичного принципу та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку джерел і літератури.

У першому розділі *«Проблематика страждання осіб з особливими потребами у творах Жана Ваньє»* будемо досліджувати біографічні відомості з життя Жана Ваньє. Також проаналізуємо основні термінологічні ознаки страждання. Висвітлимо вчення Церкви щодо страждання на основі Документів Католицької Церкви. Проведемо текстуальний аналіз творів Жана Ваньє та представимо його розуміння страждання в житті осіб з особливими потребами.

У другому розділі *«Любов – основний чинник у побудові стосунків із особами з неповносправністю у творах Жана Ваньє»* розглянемо основні термінологічні властивості любові. Представимо вчення Католицької Церкви про важливість любові у стосунку з людьми з неповносправністю. Висвітлимо основні критерії любові осіб з особливими потребами у творах Жана Ваньє.

У третьому розділі *«Співстраждання в любові як основні чинники взаємних відносин із людьми з особливими потребами на основі творів Жана Ваньє»* проаналізуємо основні аспекти співстраждання у творах Жана Ваньє. За допомогою методу інтерв'ювання представимо основні аспекти співстраждання в любові у спільнотах та будинках спільного проживання для осіб з неповносправністю.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМАТИКА СТРАЖДАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ТВОРАХ ЖАНА ВАНЬЄ

1.1 Біографічний екскурс у життя Жана Ваньє

Якщо проаналізувати історичну тяглість розвитку людства, то можна з упевненістю сказати, що до кожного нового відкриття, заснування чи створення тих чи інших методів співжиття чи співіснування долучилася якась конкретна особа, котра намагалася чи намагається внести свою лепту в розвиток загального блага. Зокрема, достеменно відомо, що Сесілія Сондерс є засновницею хоспісів¹, також відомо, що засновником світового руху «Емаус»² в 1949 році був Анрі Грue, котрий пізніше став Абе П'єром³. До такої когорти людей належить і Жан Ваньє – засновник спільноти *L'Arche* – Ковчег⁴ та співзасновник спільноти «Віра і Світло»⁵, про якого буде йти мова в цьому підрозділі.

З біографічних відомостей, опублікованих в інтернет-джерелах, із книг Жана Ваньє та біографічних даних, із різних видань довідуємося про те, що майбутній основоположник праці з людьми з особливими потребами народився у Швейцарії в місті Женеві в 1928 році⁶. Слід зауважити, що українською мовою немає жодних друкованих видань, які б подавали цілісну біографію Ваньє, тому тут будемо використовувати твори Жана Ваньє, які містять відомості про його

¹ Див. *Dame Cicely Saunders* // www.ncbi.nlm.nih.gov (19.02.2020).

² «Емаус» - це солідарне об'єднання людей, які через складні життєві обставини втратили дім і волю до життя, та тих, які загострено відчують несправедливість у світі і готові взяти на себе відповідальність. Разом вони створили альтернативне середовище – спільноти життя і праці, де люди повертають собі почуття гідності, підтримують один одного та допомагають тим, хто потерпає найбільше. // Див. Курков А. *Рух «Емаус» Історія солідарності*. Львів 2017, 4.

³ Див. Курков А. *Рух «Емаус» Історія солідарності*, 25.

⁴ Спільнота «Лярш»(з франц. «*L'Arche*» - Ковчег) заснована у 1964 році в місті Тролі, Франція, відомим філософом та богословом Жаном Ваньє та о.Томою Філіппом. У «Лярші» люди з розумовою неповносправністю чи без неї, розділяють життя у спільноті через спільну працю, побут, дозволя, дружбу і молитву. В центрі спільнотного життя є взаємоперетворюючі дружні стосунки та довіра до Бога. // Див. Ворстерманс Д. *Духовність внутрішньої убогості. Матеріали реколекцій для капеланів, що відбулися 25-27.11.2013 р.Б.* Львів 2014, 34.

⁵ «Віра і Світло» - це міжнародний християнський рух спільнот для осіб із розумовою неповносправністю, їх сімей та молоді-приятелів. Члени спільнот регулярно зустрічаються, щоб ділитися труднощами і радощами, святкувати і молитися, підтримувати одні одних, зростаючи у дружбі, вірі та любові. У світі рух зародився 1971 р. у Франції під час міжнародної прощі до Люрду, яку організували Жан Ваньє та Марі Елен Мат'є. У цій прощі брали участь особи розумово неповносправні з різних країн світу, їхні батьки та молодь. // Див. *Лярш-Ковчег* // www.laityugcc.org.ua (20.02.2020).

⁶ Див. *Jean Vanier* // www.thecanadianencyclopedia.ca/en (22.02.2020).

життя, іншомовні джерела та вебсторінки, які містять екскурси з життя Жана. Важливо наголосити, що неабиякий вплив на життєві погляди та на формування Жана як особистості мав його батько – Жорж Ваньє, котрий був канадським офіцером⁷, тому малий Жан виховувався в досить строгому військовому дусі. З цього випливає, що ще з дитинства Жан Ваньє, будучи сином офіцера, мав змогу черпати військовий дух з досвіду батька та захоплювався військовими справами, які згодом вплинули на його перший професійний вибір. Також, як зазначає отець Януш Томчак у своїй докторській дисертації *Jean'a Vanier koncepcja formacji opiekunów osób z upośledzeniem umysłowym*, не випадковим був перший професійний вибір ще й тому, що дитинство Жана Ваньє співпадало з періодом Другої світової війни, і в ньому так різьоме відчувалася потреба миру та захисту рідних земель⁸. Усе це посприяло тому, що в 1942 році Жан вирішив, вступити до Британського військово-морського коледжу⁹. Про цей період життя він неодноразово згадує у своїх працях, які варті особливої уваги. Важливо підкреслити, що молодеча завзятість Жана, котрий ще, можливо, до кінця не усвідомлював правильності свого рішення, перемагає, і Жан Ваньє звертається до свого батька так: «Тату,... я піду вчитися на офіцера, щоб служити на підводному човні»¹⁰. Вагомою й будівною була відповідь Жоржа Ваньє, яка закарбувалася молодому Жанові глибоко в серці на все життя: «Я тобі довіряю – сказав він. – Якщо це те, чим ти хочеш займатися, тоді ти мусиш це зробити»¹¹. У працях Жана Ваньє чітко можна побачити, наскільки важливою й потрібною була підтримка й відповідь батька. Автор зазначає: «Ті слова стали моїм хребтом, допомогли в найважчі миті не зламатися, не впасти. Це так важливо знати, що у тебе хтось вірить...»¹². Завдяки батьковій підтримці та власним переконанням Жан вступив до Британського військового-морського коледжу та розпочав нелегке військове навчання.

⁷ Див. *Short Biography of Jean Vanier* // www.larchelondon.ca (22.02.2020).

⁸ Див. Tomczak J. *Jean'a Vanier koncepcja formacji opiekunów osób z upośledzeniem umysłowym*. STD Rozprawa doktorska. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 2015, 38.

⁹ Див. *Short Biography of Jean Vanier*.

¹⁰ Ваньє Ж. *Бути людиною*. Львів 2013, 3.

¹¹ Ваньє Ж. *Дорога додому*. Київ 2015, 114.

¹² Ваньє. *Бути людиною*, 3.

Наступним етапом життя Жана Ваньє став період навчання в Британському морському флоті. З першого погляду виглядає досить дивним той факт, що ще зовсім молода особа вибирає нелегку життєву дорогу. Проте, досліджуючи життя Жана, з упевненістю можна ствердити, що це не перше й не найважче рішення в його житті.

З творів Жана Ваньє можна простежити, що служіння в морфлоті відкрило перед молодим Жаном багато нових можливостей: він сформував себе як фізично зрілу особистість, досягнув кар'єрного росту, здобув авторитет серед колег, був успішним та вмільним моряком. Слід зазначити, що дотримання суворих військових правил вплинуло на формування характеру та поглядів на життя¹³. Достеменно відомо, що служба в Британському морфлоті тривала до 1949 року, опісля Жан залишає його та розпочинає службу в Канадському морфлоті¹⁴.

Хоча служба в морфлоті мала багато позитивних моментів, проте Жан відчув, що такий вид діяльності не приносить йому задоволення, він відчуває внутрішню потребу до чогось більшого – миру¹⁵. Важливо зазначити, що неодноразово Жан Ваньє у своїх творах згадує позитивні моменти служби в морфлоті, проте не виключенням є й негативний вплив військово-морської діяльності на життя Жана, зокрема, на його духовне формування. Наприклад, у книзі *«Дорога додому»* Жан каже, що, служачи в морфлоті, він не мав часу «рости емоційно, розвивати свою здатність творити стосунки поза дружбою»¹⁶. Також автор зазначає: «..Мені подобалися дух і влада, що панували в морфлоті. Ефективність, а не люди – ось що становило для мене основний інтерес: Я хотів присвятити себе ідеалові миру і християнського життя...»¹⁷.

З вище зазначеного тексту можна з упевненістю ствердити, що навчання і служба в морфлоті внесли позитивні результати в Жанове формування як фізично зрілої особи та допомогли йому здобути навички в царині лідерських

¹³ Див. Tomczak . *Jean'a Vanier koncepcja formacji opiekunów osób z upośledzeniem umysłowym*, 39.

¹⁴ Див. *Jean Vanier swiss-born social activist, theologian and philosopher* // www.britannica.com (26.02.2020).

¹⁵ Див. Tomczak . *Jean'a Vanier koncepcja formacji opiekunów osób z upośledzeniem umysłowym*, 39.

¹⁶ Ваньє. *Дорога додому*, 113.

¹⁷ Ваньє. *Дорога додому*, 85.

якостей, авторитету, влади. Проте духовна складова була досить хиткою і прагнула все глибшого пізнання й розуміння дружби, любові, миру, пережиття дійсності в пізнанні Бога та ближнього. Таке прагнення супроводжувало Жана впродовж його військової служби. Тому Жан Ваньє, незважаючи на все здобуте й отримане під час навчання та військово-морської служби, робить кардинальне рішення – залишає службу в морфлоті в 1950 році¹⁸.

Звісно, для того, щоб таке рішення було прийняте, Жанові потрібен був не один день для роздумів. Проте молодий, вдалий морський військовослужбовець наважується на це й обирає зовсім інший життєвий шлях, який пов'язаний з тим самим переконанням, що й попереднє рішення – бажання миру і свободи, однак тоді цей мир Жан розумів як захист державних кордонів, територіальну цілісність, а зараз йому хотілося зрозуміти радше причини конфліктів, через які був порушений мир, та способи їх подолання через духовний ріст, любов, основою яких є Бог¹⁹.

Залишивши службу в морфлоті, Жан Ваньє переїжджає до Франції, де вступає в Католицький університет та студіює філософію й богослов'я²⁰. Саме тут колишній військовий моряк, а тепер студент Католицького університету робить свої перші кроки по дорозі за Ісусом. Звісно, що дорога, яку обирав Жан, не була легкою, а навпаки, сповненою страхів, переживань, недовіри, самовпевненості. Жан згадує у своїх працях про те, що йому було важко будувати справжні стосунки з людьми, довіряти їм, дослухатися до слів чи порад. Його життя було сповнене егоїзму та самовпевненості, важко було зрозуміти, якою є справжня влада і як її слід застосовувати до інших, не виносячи себе²¹. Процес пізнання істини та шляху віри потребував важкої і клопіткої праці над собою – подолання страхів, прийняття себе та довіра до інших – чинники, які гальмували процес пізнання й не давали змоги Жанові Ваньє вповні побачити

¹⁸ Див. *Jean Vanier swiss-born social activist, theologian and philosopher*.

¹⁹ Див. Ваньє Ж. *Найти мир*. Москва 2005, 10.

²⁰ Див. *Jean Vanier swiss-born social activist, theologian and philosopher*.

²¹ Див. Ваньє. *Дорога додому*, 85.

красу світу, у якому він живе, та ближніх, які його оточують, відчуті не тільки свої власні потреби, а побачити також потреби тих, хто його оточує.

З біографічних джерел та із творів Жана дізнаємося, що навчання в Паризькому Католицькому університеті й люди, яких йому довелося зустріти впродовж цих років, кардинально змінили все його життя. Зокрема, важливим для Жана було його знайомство з отцем Томою Філіпом²² – священником-домініканцем, котрий був духівником студентської молодіжної спільноти *L' Eau Vive* (Жива вода)²³, учасником якої згодом став Жан. Середовище, у якому опинився Жан, позитивно впливало на його духовну формацію та на сприйняття з іншої перспективи людей, які його оточували. Важливо наголосити, що студентські роки Жана Ваньє в Паризькому Католицькому університеті хоч на перший погляд були нелегкими, проте формуючими й пізнавальними. Зокрема Жан впродовж свого навчання на богословському факультеті вчився пізнавати Бога та будувати з Ним стосунки, звичайно, не оминаючи тих, хто був поряд з ним.

Важливо підкреслити, що духівник спільноти «Жива вода» ієрей Тома Філіп мав неабиякий вплив на Жана та на його духовне життя. Достеменно відомо, що, окрім позитивних моментів духовного життя, які вдалося Жанові пережити разом з духовним провідником – о. Томою Філіпом, були також і падіння. Зокрема, сьогоднішній провід *L'Arche International* опублікував результати незалежного розслідування, у якому йде мова про те, що Жан Ваньє, як і отець Тома Філіп, використовували в часі духовного наставництва людей без розумових чи фізичних обмежень метод сексуального зловживання. У даному розслідуванні йде мова також про те, що Жан Ваньє знав про такі духовні

²² Отець Тома Філіп народився 18 березня 1905 року неподалік містечка Лілля у Франції. Виріс душпастир Філіп у багатодітній сім'ї - 12 дітей. Молодий та натхненний Тома у віці 18 років вступає до монашого ордену домініканців. 25 липня 1929 року Тома приймає сан священника. Опісля, стає викладачем богослов'я у різних університетах Риму, а у 1941 році отця Тому Філіпа призначають ректором однієї із семінарій. Наступним етапом отця Томи Філіпа стало заснування ним спільноти «Жива вода» у Парижі до якої згодом вступив Жан Ваньє. У 1963 році отець Тома переїжджає до села Тролі у Франції та стає капеланом для осіб з розумовою неповносправністю. Після заснування «Ляршу» ієрей Тома став духовним опікуном для спільноти, і виконував це служіння до кінця своєї життєвої мандрівки. 4 лютого 1993 року отець Тома Філіп відійшов до вічності у обійми Небесного Отця // Див. *Отець Тома Філіп, наставник Жана Ваньє* // *Емаус* 22 (2012) 14.

²³ Див. Tomczak . *Jean 'a Vanier koncepcja formacji opiekunów osób z upośledzeniem umysłowym*, 40.

практики отця Томи і відверто їх приховував. З розслідуванням, яке проводив *L'Arche International* можна ознайомитися тут²⁴. Проте, важливо зазначити, що навіть, якщо такі випадки мали місце в житті Жана Ваньє, то це жодним чином не може перекреслити всіх добрих діл, які йому вдалося зробити, а також не може свідчити про те, що такий спосіб духовних практик характеризував усе його життя. Підтвердження цієї рефлексії можуть бути глибинні духовні роздуми Жана, які ми не одноразово знаходимо в його творчості. Звісно, що в даній роботі не маємо на меті робити якісь висновки щодо цієї ситуації, оскільки це не є метою дослідження; не маємо також права засуджувати чи виправдовувати такий учинок, проте можемо з упевненістю сказати, що кожна людина, яка прагне глибокого духовного єднання з Богом, неодноразово падає, піднімається, знову падає і знову піднімається. Зі сторінок Святого Письма чи з Життя Святих бачимо, що були і падіння, і духовні піднесення – наприклад життя святого Августина до його навернення, чи приклад Марії Єгипетської. А Христос у 2 главі Євангелії від Марка каже: « Лікаря треба не здоровим, а хворим. Я не прийшов кликати праведних, а грішних (Мр 2:17)...».

Незважаючи на все, отець Тома Філіп допоміг молодому Жану віднайти своє покликання й харизму в служінні людям. Звичайно, на перший погляд це може видатися дивним, проте саме за рекомендацією ієрея Томи, Жан вперше відвідав психіатричну лікарню, у якій побачив реалії, з якими живуть люди, яких відкинули всі. У психіатричній лікарні Жан пережив глибоке відчуття страху, відчуженості, самотності, розпачу та водночас відчув внутрішній поштовх до служіння знедоленим та потребуючим людям. У психіатричному закладі були закриті діти, чоловіки та жінки з різними психічними та фізичними вадами, щоб своїм зовнішнім виглядом чи поведінкою не ганьбити рідних. В одному з інтерв'ю, коли Жана запитали, які були його враження від побаченого в психіатричних закладах, він сказав:

Я відвідав моторошну лікарню, де на підлозі лежали напівголі люди з нескінченно сумними обличчями, а навколо них бігали миші, бачив зали, завжди закриті на ключ, де голі чоловіки чекали своєї смерті, так як більше чекати їм було нічого. Вони ходили по

²⁴ Див. *Findings of L'Arche International's Inquiry into Jean Vanier* // www.larcheusa.org (09.03.2020).

колу без діла, від них «пахло» сечею. Нікому не потрібні, кинуті всіма, самотні, гинуть від туги²⁵.

З цього випливає, що зустріч Жана з людьми з особливими потребами в лікарні кардинально змінила його ставлення до осіб з фізичними чи психічними вадами. Також Жан переосмислив антропологічну важливість, гідність та цінність таких осіб і їхнє страждання й необхідність любові та прийняття.

Ця зустріч не тільки наштовхнула Жана на духовне переосмислення, але й кардинально змінила його дотеперішній життєвий фах та діяльність. Жан Ваньє залишає викладацьку кар'єру та йде за покликом душі – засновує разом зі своїм духівником – о. Томою Філіпом у 1964 році *L'Arche*²⁶. Про людей слабких і немічних святий Іван Павло II у Апостольському післясинодальному повчанні про сімейне співжиття *Familiaris Consortio* говорить так: «Церква несхитно вірить, що людське життя, навіть оте слабке і зболіле, є цінним даром Божої доброти»²⁷.

Жан поселився разом з двома друзями (так називають осіб з особливими потребами) в містечку Тролі. Спочатку такий спосіб життя Жана Ваньє та осіб з особливими потребами видавався дивним оточенню, зокрема сусідам, проте потім ця маленька спільнота переросла у велику світову організацію, яка існує й до сьогодні. «Лярш» є спільнотою, яка пригадує людям про те, що любов є найціннішою людською метою, у якій ми були сотворені для того, щоб любити, використовувати все, що ми маємо потрібна: для того, щоб суспільство ставало більш люблячим і справедливим і, щоб кожна людина займала в ньому вагоме місце²⁸. Звичайно, для того, щоб навчитися будувати відносини з неповносправними людьми, потрібно було прикласти неабиякі зусилля, це було важко, проте необхідно. Святіший Отець Франциск у своїй енцикліці *Evangelii Gaudium* (Радість Євангелія) каже:

²⁵ Ковчег, который построил Жан // www.pravmir.ru (11.03.2020).

²⁶ Див. Ворстерманс. *Духовність внутрішньої убогості. Матеріали реколекцій для капеланів, що відбулися 25-27.11.2013 р.Б.*, 34.

²⁷ Іван Павло II. Апостольське післясинодальне повчання про сімейне співжиття *Familiaris Consortio*. Львів 2005, 30.

²⁸ Див. Ваньє Ж. *Прийняти дар убогих*. Львів 2002, 4.

Для того, щоб жити з іншими й щедро себе дарувати, необхідно також визнати, що кожна особа гідна нашої посвяти. Не через тілесну подібність, не через здібності чи мову, не через спосіб світобачення чи приємність, яку може нам зробити, а тому, що вона є ділом рук Божих, Божим творінням. Бог створив її на свій образ, і вона відображає щось з Його слави. Господь огортає кожну людину безмежною ніжністю і присутній у її житті. Ісус Христос на хресті віддав за неї свою дорогоцінну кров. Незалежно від того, як ми її сприймаємо, кожна особа є безмежно священною і заслуговує нашої любові й нашої посвяти. І тому, якщо зможу хоч одній людині допомогти жити краще, це вже виправдає дар мого життя. Як чудово бути вірним Божим людом. Осягаємо повноту, коли ламаємо стіни і наші серця наповнюються обличчями й іменами!²⁹.

У 1971 році Жан Ваньє разом з Марі Елен Матьє засновує спільноту «Віра і Світло»³⁰, яка також працює із людьми з неповносправністю та існує у багатьох країнах світу.

Від першої зустрічі з людьми з особливими потребами до останньої хвилини свого життя Жан віддано та ревно служив неповносправним людям: спершу як координатор, опісля як вірний приятель. Він неодноразово був доповідачем на різних конференціях, симпозіумах... Написав багато книг, був нагороджений премією Темплонта.

Жан Ваньє помер 7 травня 2019 року в Парижі³¹.

1.2 Окреслення терміну страждання

Кожен день у житті людини сповнений різних подій: у когось це радість від народження дитини, весілля чи придбання автомобіля, а хтось переживає такі труднощі, як: безробіття, хвороба, смерть близької людини. Усе це має неабиякий вплив на людину та на її психічний, духовний чи емоційний стани. Важливо зазначити, що як радісні моменти, так і моменти розчарування чи страждання будують людину.

Коли людина чує про радісні моменти життя, то готова слухати й насолоджуватися цими розповідями, вони є приємними людському вуху. Коли ж ідеться про страждання, то воно сприймається зовсім з протилежного боку,

²⁹ Франциск. Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*. Львів 2014, 274.

³⁰ Див. *Віра і Світло* // www.laityugcc.org.ua (12.03.2020).

³¹ Див. *Jean Vanier swiss-born social activist, theologian and philosopher*.

відчувається відразу чи страх. У даному підрозділі детальніше розглянемо розуміння страждання в різних царинах.

В *Академічному тлумачному словнику української мови* зазначено, що етимологічно слово «страждання» походить від слова «страждати» й має щонайменше п'ять значень. Страждати – це зазнавати сильних фізичних, моральних мук (мати якусь недугу, зазнавати страждання від пережиття якоїсь ситуації)³². Також у даному словнику знаходимо визначення людини, яка страждає – «страдник» – той, хто зазнає чи зазнав багато фізичних або моральних страждань. Канонізований святий, що зазнав мук за віру»³³. З вищенаведеного можна простежити, що здебільшого страждання розуміється як душевні переживання, моральна чи фізична слабкість. На рівні сприйняття страждання асоціюється як щось небажане, неочікуване, негативне, тобто те, що суперечить волі й бажанням людини³⁴.

У психології страждання розуміють здебільшого як негативний емоційний стан, який викликаний достовірною чи недостовірною інформацією про неможливість задоволення своїх планів або життєвих потреб³⁵, фізичним чи моральним болем, станом горя, страху, тривоги, туги³⁶. Також у психології страждання дуже часто асоціюють із засмученістю, самотністю, відчуттям відкинутості, самоізоляція. Часто страждання є викликане незадоволенням собою, людина стає безсилою, почувається нещасною³⁷. З цього випливає, що у психології страждання ґрунтується на емоційному стані людини, який зазвичай базується на негативних емоційних процесах та досвідах людського життя. Часто різні життєві чинники, зокрема страх, хвороба, горе, самотність, тощо, впливають на людину й породжують негативні емоції, які в кінцевому результаті перетворюються на страждання. У таких випадках життя людини немає мети та

³² Див. Білодід І. (ред.). *Словник української мови: в 11 томах*. Т IX. Київ 1978, 748.

³³ Білодід. *Словник української мови: в 11 томах*, 746.

³⁴ Див. Ярошенко Т. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання* [PDF] // *Вісник Львівського університету. Серія філософських наук*. Випуск 6 (2004) 2.

³⁵ Див. Кость І. *Страждання крізь призму фразеології* [PDF] // *Наукові записки Ужгородського Національного Університету*. Ужгород 2009, 157.

³⁶ Див. Синявський В. – Сергєєнкова О. (ред.). *Психологічний словник* [PDF]. Київ 2007, 297.

³⁷ Див. Ярошенко. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання*, 3.

сенсу, втрачається ціль і розуміння цінності людського життя, страждання стає тягарем, який важко перенести.

Також не менш важливими та цікавими є філософські рефлексії про страждання. Своє розуміння страждання у філософській перспективі ми знаходимо ще у вченнях античних філософів. Характерною ознакою поняття страждання для античних філософів було загальне здоров'я космосу, втрата душевно-тілесної рівноваги, хвороба, порушення космічної рівноваги тощо³⁸. З цього випливає, що філософські гіпотези щодо людського страждання внесли свій вагомий відбиток у визначення терміну страждання для його кращого й глибшого розуміння.

Важливо наголосити, що ще однією з ділянок, яка зробила свій внесок у розвиток визначення терміну страждання, є релігія. Зокрема в буддизмі страждання формується на чотирьох благородних істинах: є страждання; існує причина страждання; страждання можна зупинити; є шлях звільнення від страждань³⁹. Також у буддизмі страждання не залежить від людських статусів – соціального чи матеріального, а навпаки, є постійним атрибутом людського життя та формою існування індивіда. Проте таке існування не є істинним, бо страждання є протиприродним, тому його потрібно позбутися, але це не означає, що заперечується саме життя. На думку буддистів, причини страждання криються в самому індивіді, у неправильних поглядах, у прагненні жити⁴⁰.

У християнському розумінні страждання полягає у жертві Ісуса Христа – Сина Божого на хресті. Тома Шпідлік у книзі *Духовність християнського Сходу* зазначає, що страждання Христа і Його смерть на хресті є найбільшим виявом християнської ойкономії⁴¹. Спокутування людських гріхів полягало в перенесенні надлюдських страждань Божого Сина, які стали гарантом спасіння для людини. Характерними рисами страждання в християнстві є страждання праведників, мученицька смерть тощо. Також Шпідлік підкреслює: «страждання

³⁸ Див. Ярошенко. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання*, 3.

³⁹ Див. Ярошенко. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання*, 5.

⁴⁰ Див. Ярошенко. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання*, 6.

⁴¹ Див. Шпідлік Т. *Духовність християнського Сходу*. Львів 1999, 120.

спонукають нас шукати у світі своє остаточне щастя, звертаючись при цьому до Бога»⁴².

Слід зазначити, що етимологічно слово страждання є подібним за значенням, проте в різних царинах воно має певні особливості та пояснення. У даному підрозділі ми коротко окреслили основні погляди на страждання у психології, філософії та релігії, також звернулися до словників, у яких подане коротке визначення терміну страждання в даних ділянках. Цей короткий синтез поглядів та розумінь терміну страждання в різних ділянках є важливий тому, що ним можна показати, які є відмінності та подібності в розумінні цього терміну, що з вище наведених рефлексій увійшло у творчість Жана Ваньє та які з цих тверджень можна аплікувати до страждання неповносправних людей. Важливо наголосити на тому, що ширше термінологічне розуміння терміну дає можливість детальніше зрозуміти суть та мету страждання в людському житті та його сприйняття людиною. Необхідно зауважити, що етимологічні дослідження в ділянці психології допомагають краще зрозуміти, як на емоційному рівні людина переживає страждання і який вплив це має на її психічний стан. Філософія показує, як страждання впливає на вольову сферу людини, на її душевний та тілесний стани й на свободу людини. Натомість релігійне бачення страждання, а зокрема християнське, показує суть страждань та їхній вплив на духовне життя людини й наближення її до Бога.

1.3 Розуміння страждання у документах Католицької Церкви, посланнях єпископів

Необхідного згадати про те, що впродовж всього життя людини, неодноразово вона зустрічається з різними викликами, хворобами, переживаннями, терпіннями – всюди її супроводжує страждання. Напевно, немає такої людини в цілому світі, яка б не страждала. Навіть Син Божий переніс нелюдські страждання на хресті задля нашого спасіння. Тому, Церква як добра матір ніколи не мовчить і

⁴² Шпідлік Т. *Мистецтво очищувати серце*. Львів 2016, 9.

намагається розділити ці страждання, пропонуючи різного роду допомогу. Страждання для людей з особливими потребами є яскраво вираженим, а інколи навіть супроводжує впродовж всього їхнього життя. Апостол Павло у посланні до Колосян каже: «Тепер я радію стражданнями за вас і доповняю на моїм тілі те, чого ще бракує скорботам Христовим для його тіла, що ним є Церква (Кол. 1:24)».

Часто-густо страждання людей з особливими потребами вводить в стан безвиході, постійної депресії чи навіть інших розладів їхні сім'ї, яким важко сприйняти та змиритися з тим, що їхня дитина є іншою, відмінною. Проте необхідно ствердити, що в таких випадках доброю нагодою та підтримкою, яка об'єднує та допомагає розділити і полегшити ці страждання, є сім'ї в які опікуються особою з неповносправністю. Святіший отець Іван Павло II у Апостольському листі про християнське розуміння людського страждання *Salvifici Doloris* каже, що люди, які переживають різного роду страждання потребують розуміння і опіки та шукають відповіді щодо значення страждань, і таке розуміння та переосмислення вони дуже часто знаходять в спільності – тих, хто перебуває в таких самих чи подібних обставинах⁴³. Коли людина зустрічається з стражданнями, які є важкими тягарями, постають різного роду питання – чому? Для чого? За що? Який вони мають сенс?....Дуже часто відповідь є простою – ці страждання є карою за гріх батьків, родичів в різних поколіннях – невинна дитина страждає за гріхи родини. Папа Іван Павло II стверджує, що ці питання є поширеними і характерними для людини, бо вона розуміє, що страждає, але не розуміє чому. Коли людина не може знайти відповіді, яка б задовільнила її, вона страждає ще більше⁴⁴. Нажаль такі запитання є скерованими не до світу, який нерідко є джерелом цих страждань, а скеровує їх до Бога. Іноді людина доходить до стадії, в якій джерелом її страждань є Бог, існування Якого на такому етапі, людина здатна заперечити⁴⁵. Такий тип страждання є актуальним

⁴³ Див. Іван Павло II. Апостольський лист про християнське розуміння людського страждання *Salvifici Doloris*. Львів 2005, 8.

⁴⁴ Див. *Salvifici Doloris*, 9.

⁴⁵ Див. *Salvifici Doloris*, 9.

і сьогодні, оскільки дуже багато людей, з якими доводилося зустрічатися свідчили про те, що страждання їхніх дітей є одночасно їхніми стражданнями, на які їм важко знайти відповідь. Батьки чи сім'ї в таких випадках впадають в крайнощі та звинувачують у всьому Бога, що завдає їм ще більше болю і страждань – «...Бо коли народжується дитина з особливими потребами, то батьки зляться, зляться навіть на Бога...»⁴⁶. Тут також важливо зауважити, що не кожне людське страждання мусить бути наслідком чогось – наприклад гріха. Яскравим прикладом страждання, фундаментом якого не був гріх, а лише стійкість та глибока довіра до Бога є праведний Йов. Саме праведний Йов засвідчив свою вірність Господеві і зруйнував міф про те, що страждання є наслідком провини і свідчить про покарання (див. книга Йова). Таким чином, в Старому та Новому Завітах чітко прослідковується розуміння страждання як персональний вимір кари. Основною метою страждання є навернення – відновлення добра в суб'єкті, який може розпізнати за рахунок власного страждання, чи страждання когось з ближніх (наприклад батьки дітей з неповносправністю) – Боже милосердя та заклик до покаяння і налагодження стосунку з Богом⁴⁷. Слід зазначити, що страждання людини нерідко є таємницею для неї, яку важкого, а іноді неможливо збагнути. Однак страждання завжди є виявом єднання з Христом та виявом участі у всіх Його спасенних ділах⁴⁸. Блаженніший Любомир у *посланні до дня хворого 14 травня 2006 року* каже, що Господь вповні не відкриває людині чому вона хворіє, проте, хвороба пов'язана зі страждання несе в собі велику цінність та може бути способом освячення душі, як того, що страждає, так і тих хто ними опікується⁴⁹. Далі продовжуючи тему страждань кардинал Любомир Гузар стверджує, що смиренне прийняття хвороби людиною страждань свідчить про те, що вона долучається до страждань Господа Нашого Ісуса Христа, сповняючи через перенесені терпіння спасенну місію, як

⁴⁶ *Бо коли народжується дитина з особливими потребами, то батьки зляться, зляться навіть на Бога* // www.emaus.ucu.edu.ua (14.09.2020).

⁴⁷ Див. *Salvifici Doloris*, 11-12.

⁴⁸ Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 379.

⁴⁹ Див. *Звернення Блаженнішого Любомира до вірних КГВА з нагоди Дня хворого 14 травня 2006 р.* // www.zdorovia.ugcc.org.ua (15.09.2020).

для себе, так і для всього людства⁵⁰. Страждання набирають нової вартості тоді, коли «поєднуються з життям, хвалою, стражданнями, молитвами й працею Христа і Його цілковитою жертвою...»⁵¹.

Інколи люди, які мають дотичність до хворих людей, чи людей з особливими потребами, висловлюють свої здивування, бо не зважаючи на хвороби, які завдають фізичних страждань ці люди є глибоко духовними. Часто, хворі люди смиренніше переносять терпіння аніж їхні рідні й близькі. Таке прийняття страждання свідчить про те, що людина вчиться приймати його з покорою та свідчити, що навіть у такому стані вона бере участь у спасенній жертві Христа. Понтифік Іван Павло II у Апостольському листі про християнське розуміння людського страждання *Salvifici Doloris* підкреслює, що кожна людина покликана брати участь у спасенній жертві Христа, і завдяки цій спасенній жертві Христа людське страждання було піднесене до рівня спасіння. Тому, кожен, хто страждає стає учасником страждання Христового⁵². Тут важливо зазначити, що страждання можна порівняти з доброю дорогою, яка веде людину, а головне в контексті магістерської роботи, осіб з особливими потребами, до якоїсь мети – дорога страждання є дорогою благодаті, яка здатна перетворювати людську душу. В стражданні глибоко закоріненій сотеріологічний аспект людського буття – сили спасіння, яка воедино з'єднана з спасенними стражданнями Христа, які є перемогою спасенної сили добра⁵³.

Розглядаючи вимір людського страждання, а особливо страждання осіб з особливими потребами, необхідно підкреслити важливість й особливу місію Церкви як спільноти вірних у цьому стражданні. Оскільки Церква піклується про своїх вірних і покликана спонукати та працювати у царині служіння ближньому у полегшенні їхнього страждання. Святіші Отці, як особливі представники та ретранслятори Матері Церкви, неодноразово у своїх посланнях закликають

⁵⁰ Див. Звернення Блаженнішого Любомира до вірних КГВА з нагоди Дня хворого 14 травня 2006 р. .

⁵¹ Синод Єпископів УГКЦ. Катехизм Католицької Церкви. Жовква 2002, 1368.

⁵² Див. *Salvifici Doloris*, 19.

⁵³ Див. *Salvifici Doloris*, 27.

вірних та духовенство до плекання і розвивання такого служіння. Зокрема, папа Франциск у *Посланні з нагоди 26 дня хворого 11 лютого 2018 року* каже:

не можемо забувати про чутливість і витривалість багатьох сімей, які піклуються про своїх важко хворих дітей, батьків та родичів. Родинний догляд за недужими – це «надзвичайне свідчення любові до людської особи», його слід підтримувати належними соціальними заходами й визнанням. Тому всі лікарі, медсестри, священники, богопосвячені особи, волонтери та сім'ї, що займаються доглядом за хворими, беруть участь у церковній місії служіння недужим. Це саме та спільна відповідальність, яка збільшує цінність щоденного служіння кожного зокрема⁵⁴.

Важливо наголосити, що страждання осіб з неповносправністю є викликом. Блаженніший Святослав у *Пастирському слові про дар осіб з розумовою неповносправністю, 18 вересня 2013 р.* каже, що хоч і неповносправність є стражданням, однак, люди з особливими потребами наділені великим внутрішнім даром – вміння любити і приймати любов. Тому-то, люди з неповносправністю хоч і страждають, однак вони все ж є щирими та радісними, а також своїм прикладом вчать нас відкриватися іншим⁵⁵.

Людське страждання часто породжує біль, тривогу, роздратованість та інші похідні, які випливають з цього. Необхідним та важливим середником полегшення людського страждання є увага зі сторони тих, хто нас оточує. Будь-який прояв уваги, а особливо готовність допомогти страднику, свідчить про те, що серце людини вражає біда тих, хто є поряд. Притча про милосердного самарянина (Лк. 10:25-37) є добрим дороговказом, який свідчить про те, що добрим самарянином є той, хто готовий розділити це страждання не залежно від того, яким складним воно б не було⁵⁶. Тут важливо також підкреслити, що усвідомлення та розуміння такого співстраждання виникає тоді, коли людина не зосереджується на своїх егоїстичних міркуваннях та не ставить себе як якогось індивіда, який не залежить ні від кого, а тоді, коли відчуває, що людське буття тісно пов'язане зі всіма іншими і людина повинна трудитися для добра всіх⁵⁷.

⁵⁴ *Послання Папи Франциска з нагоди 26 Дня хворого 11 лютого 2018 р. Б.* // www.zdorovia.ugcc.org.ua (15.09.2020).

⁵⁵ Див. *Пастирське слово Блаженнішого Святослава про дар осіб з розумовою неповносправністю, 18 вересня 2013 р.* // www.zdorovia.ugcc.org.ua (17.09.2020)/

⁵⁶ Див. *Salvifici Doloris*, 28.

⁵⁷ Див. *Послання Папи Франциска з нагоди XXVII Всесвітнього Дня Хворого* // www.synod.ugcc.ua (22.09.2020).

Святіший Отець Франциск у *посланні на XXVIII Всесвітній день хворого, 11 лютого 2020 року* каже, що найкращим і найдієвішим помічником в людському стражданні є Господь наш Ісус Христос, Який сам повноцінно страждав як людина. Далі зазначає понтифік, що ті, хто сам страждав чи страждає можуть бути доброю підтримкою для страдників⁵⁸. Таким чином, важливими середниками, які допомагають нам у розумінні та допомозі тим, хто страждає, є наш власний досвід, а також внутрішнє розуміння та усвідомлення потреби співчуття та людяності.

Все людське життя наскрізь пронизане стосунками людини з людиною, особистими духовними, моральними психічними чи фізичними переживаннями. Напевно, немає жодної людини, яка б у своєму земному житті жодного разу не відчувала браку любові від ближніх, та не переживала таких моментів, коли життя здавалося стражданням. Якщо говорити про людей з неповносправністю, то саме їхня неповносправність є свідченням людського страждання, яким пронизане все їхнє життя. Водночас, під глибокими стражданнями криється щире відкрите серце, яке прагне, щоб ці страждання з кимось розділити, наповнити своє серце любов'ю, та полегшити ті, досить часто, важкі людські терпіння. Українське прислів'я гласить: «Хто терпен, той спасен»⁵⁹.

У контексті даної роботи є важливо дослідити погляд і розуміння Церкви на людське страждання. В даному підрозділі на основі Документів Католицької Церкви ми висвітлили позицію Церкви щодо страждання, як вагомого критерію людського буття. Зокрема, особливої уваги вартує аплікування позиції Церкви щодо зазначених вище понять на життя осіб з особливими потребами, та виклики перед якими вони постають. Коротко описали, на основі енциклік та послань Вселенських Архієреїв та глав Церков, як Церква, як спільнота вірних має поводити себе в таких випадках, і яку місію покладає на мирян. І, власне, в контексті даного дослідження висвітлили суть людського страждання в житті

⁵⁸ Див. *Послання Святішого Отця Франциска на XXVIII Всесвітній день хворого, 11 лютого 2020 року* // www.osbm.info (22.09.2020).

⁵⁹ Грінченко Б. (ред.). *Славяр української мови*. Т. IV. Київ 1909, 257.

неповносправних осіб. Представили як люди з особливими потребами переживають страждання та наголосили на важливості спільного співпережиття страждань. Важливо наголосити, що Церковне вчення стосовно страждання є чітким і закликає всіх вірних Церкви спільно та одностайно намагатися полегшити терпіння неповносправних осіб.

1.4 Розуміння страждання людей з особливими потребами у творах Жана Ваньє

Дуже часто людство починає цінувати життя та шукає відповіді на різні запитання тоді, коли зустрічається з життєвими негараздами, хворобами чи переживаннями, які часто окреслюються людиною як «кара Божа». Навіть вроджені хвороби дитини розуміють як спокутування нею гріхів її батьків, чи родичів. Коли батьки дізнаються, що в них народиться дитина з фізичними або розумовими вадами, багато сімей готові зробити аборт, якщо це можливо, або залишити дитину в спеціалізованих притулках, щоб уникнути такого роду страждання. Та все ж є сім'ї, які наважуються народити дитину навіть з фізичними чи розумовими вадами й беруть на себе відповідальність за її опіку та виховання, бо бачать, що дитина є творінням Божим і вони не можуть забирати життя в тих, кого вони не створювали. Тут важливо підкреслити, що життя батьків та дітей з особливими потребами перетворюється на так зване постійне «страждання чи терпіння», бо постає багато викликів та запитань, як з цим жити, і приходить осмислення, що це триватиме не день, не місяць, а доти, доки людина живе. Тому в таких випадках сім'ї дуже часто зустрічаються з розчаруваннями, зневірою чи наріканням, але зрештою, з'являється усвідомлення, що стан зневіри та розчарування не принесе жодного результату, тому слід прийняти це і вчитися жити, щоб відчувати, що не зважаючи на фізичний біль, або розумові особливості, особи з неповносправністю все ж є людьми і здатні бути щасливими навіть у такій ситуації. Софі Шевіяр-Лютц – матір неповноспраної дівчинки Філіппіни у книзі *«Філіппіна Сила тендітного життя»* каже, що труднощі, з якими зустрілася вона як мама та її сім'я, відкрили перед нею важливість і

відповідальність виховання нової особистості⁶⁰. Власне, у даному підрозділі магістерської роботи будемо досліджувати феномен страждання у творчості Жана Ваньє, який працював з людьми з особливими потребами та з власного досвіду описав, якими є страждання таких людей і які середники необхідні для того, щоб люди з неповносправністю змогли легше перенести ці терпіння.

Насамперед слід зазначити, що у творчості Жана Ваньє є чітко окреслене термінологічне розуміння страждання. Автор зазначає, що «страждання – це все те, що ми пережили, коли до нас ставилися погано і жорстоко, коли несправедливо відкидали нас, коли ми були свідками конфліктів, і в усьому цьому чули себе винними»⁶¹.

У творчості Жана Ваньє чітко простежується наголос на фізичному стражданні осіб з особливими потребами, проте автор неодноразово зазначає, що хоча особи з неповносправністю дуже часто переносять фізичні страждання – біль, різні види паралічу рук чи ніг, проте це не перешкоджає їм бути добрими вчителями, приймати себе таким, яким вони є; навіть з важкими вадами, слабкостями та стражданнями особи з неповносправністю все ж залишаються людьми, які здатні змінювати нас та радіти життю. Власне через страждання люди з особливими потребами вчать кожного зокрема бути справжніми людьми, які вміють попри свою «інакшість» дарувати радість⁶². Необхідно ствердити, що для Жана Ваньє перебування в «Лярші» відкрило зовсім іншу перспективу і розуміння страждання, яке він до того собі уявляв. Автор стверджує, що суть страждання людей з неповносправністю полягає у глибокому внутрішньому відчутті цілковитої самотності в світі та в усвідомленні тотальної нелюбові до особи⁶³. Така самотність, є відмінною від тієї, яка є рушійною силою для містиків, і яка мотивує їх шукати внутрішньої єдності з Богом. Самотність, яку побачив Жан в людях з неповносправністю є рушійною силою до народження апатії та депресії. Самотність, яку глибоко переживають люди з особливими

⁶⁰ Шев'яр-Лютц С. *Філіппіна Сила тендітного життя*. Львів 2016, 11.

⁶¹ Ваньє Ж. *Потойбіч депресії*. Львів 2010, 91.

⁶² Див. Vanier J. *Becoming human*. London 2003, 99.

⁶³ Див. Ваньє Ж. *Глибока рана в людському серці*. Львів 1995, 11.

потребами, пронизана присмаком смерті, небуття, породжує внутрішню агонію – загострює людське страждання⁶⁴.

Важливо зауважити, що у творах Ваньє досить часто використовується порівняння багатих і бідних та їх сприйняття світом. На перший погляд, згадане порівняння між багатством і бідністю може виглядати дивним та не мати ніякого відношення до теми підрозділу, проте слід підкреслити, що автор розуміє бідних людей як тих, які страждали через різні фізичні вади, зокрема за часів Ісуса Христа хворіли на проказу, були незрячими чи паралітиками, однак найбільшим виявом страждання, за Жаном Ваньє, не була чи не є фізична недуга, а власне ставлення людини до людини – її відкинення та неприйняття. Натомість багаті люди користали з Божого благословення для задоволення власних потреб, однак дуже часто зневажали бідних та відкидали їх, через що ці страждали⁶⁵. Такий принцип порівняння хоч і досить провокативний, однак актуальний і в наших реаліях, оскільки люди з особливими потребами часто стають тими бідними, які залишаються закритими в своїх домівках разом з батьками або живуть в спеціалізованих закладах, де їх ніхто не бачить. Власне, така відмежованість від світу є найбільшим стражданням неповносправних осіб та їхніх сімей. А «нормальні люди» є тими прообразом багатих, які живуть у матеріальних міркуваннях та закривають свої серця на прийняття й полегшення страждань своїх ближніх. Часто Жан наголошує на існуванні світу багатства в кожному з нас, який перешкоджає нам побачити слабких, відкинутих та страждених, який будує мури в наших серцях⁶⁶.

Необхідно ствердити, що страждання осіб з особливими потребами торкає не тільки їх, як особистостей, а й, без сумніву, і їхніх батьків. Важко є зрозуміти і прийняти те, що дитина, яку ти виношуєш у своєму лоні або яка живе поряд з тобою, не зможе чи не може розмовляти, має фізичні відмінності. Однак Жан каже, що хоч люди з особливими потребами й мають відмінності в розвитку чи

⁶⁴ Див. Ваньє. *Бути людиною*, 12-13.

⁶⁵ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 9-10.

⁶⁶ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 15.

фізичному вигляді, проте у них є глибоке відчуття серцем. Коли вони бачать, що їхня сім'я страждає і, що вони є «тягарем» для неї, то дуже часто закриваються в собі, відчувають роздратування або поринають у світ фантазій⁶⁷. Тут слід зауважити, що автор чітко наголошує на важливості прийняття осіб з особливими потребами такими, якими вони є. Важливо визнати, що люди з особливими потребами страждають тоді, коли бачать нерозуміння тих, хто є поряд⁶⁸. Тому таким вагомим і необхідним є ближній та його особистий контакт з неповносправними особами. Також дуже часто зустрічаються такі випадки, що сім'ї, у яких народжуються і зростають діти з особливими потребами люблять свої дітей настільки, що не дають їм можливості залишитися в тиші, побути наодинці. У багатьох випадках така гіперопіка батьків негативно впливає на дитину, навіть призводить до того, що дитина страждає. Тому Жан підкреслює, що такий вид опіки призводить до невміння людей з особливими потребами залишитися з іншими людьми, інтегруватися в суспільство. Зокрема, така гіперопіка матері чи батька може накласти негативний відбиток та призвести до страждання тоді, коли мати чи батько помирають або залишають дитину з іншими людьми. Ваньє каже, що люди з неповносправністю повинні навчитися справлятися з розлукою, бо вона так чи інакше буде в їхньому житті⁶⁹. Олег Романчук у книзі «Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві» зазначає:

Гіперопіка/вседозволеність негативно впливають на психологічний розвиток самої дитини, утруднюючи розвиток самостійності, незалежності, ініціативності, емпатії, здорової самооцінки та самоконтролю. Зрештою, це утруднює подальший соціальний розвиток дитини, її інтеграцію в середовище ровесників⁷⁰.

Тут важливо також додати, що гіперопіка вносить відбиток не лише в життя неповносправної дитини, а також і на сім'ю дитини з особливими потребами. Бо якщо один з подругів надто багато уваги приділяє дитині, то інша половинка залишається обділеною та відкиненою. І такі типи стосунків призводять до страждання всієї сім'ї, а подекуди, навіть і родини⁷¹. В контексті даної праці

⁶⁷ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 18.

⁶⁸ Див. Vanier J. *The Heart of L'Arche*. Toronto 1995, 35.

⁶⁹ Див. Vanier J. *Man and woman He made them*. London 1985, 13.

⁷⁰ Романчук О. *Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві*. Львів 2008, 77.

⁷¹ Див. Романчук. *Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві*, 77.

важливо підкреслити, що окрім страждання дитини через гіперопіку та можливого краху сім'ї є ще одна проблема, яка може мати вплив в житті батьків. Такою проблемою є непередбачувана смерть дитини чи навіть когось із батьків. Будь-яка втрата близької людини, а зокрема дитини, має відбиток на психічний стан особи, але в даному випадку гіперопіка може стати ще одним із збудників важкого пережиття втрати – відчуття страждання. Хоча Жан Ваньє не згадує про втрату та посттравматичний синдром, який породжує гіперопіка, проте в нашому контексті він має місце і є актуальним, бо одна зі сторін зустрічається зі стражданням, яке окрім любові і прийняття потребує психологічного супроводу.

Важливо підкреслити, що особи з неповносправністю, які сковані болем та стражданнями на фізичному й інтелектуальному рівнях, дуже часто не можуть пізнати того, хто є поряд абстрактно, однак Жан каже, що хоч такий вид страждання присутній у їхньому житті, вони все ж можуть на чуттєвому рівні будувати стосунки як з Богом, так і з людьми⁷².

Ще одним важливим аспектом, який дає можливість краще зрозуміти страждених осіб є наш особистий досвід страждання та вміння прийняти того, хто страждає. Властиво *L'Arche* і є тією спільнотою, яка сповнена страждаючих людей і в якій вчать не тільки усувати чи заліковувати причини страждання, а й приймати тих, хто страждає і вчиться приймати страждання. Автор каже, що якщо ми приймаємо страждання, намагаємося його зрозуміти, то страждання стає світлішим, легшим⁷³. Також Ваньє підкреслює, що через особистий досвід страждання та через намагання його переосмислити, зрозуміти, побачити наші реакції, ми може краще розуміти та реагувати на страждання інших⁷⁴. Важливо є ствердити, що у автора чітко та яскраво прослідковується важливість власного досвіду страждання, який буде ближчий та тісніший контакт із страдником та допомагає ввійти в розуміння внутрішнього болю, ба навіть і фізичного

⁷² Див. Vanier. *The Heart of L'Arche*, 39.

⁷³ Див. Vanier J. *Źródło łez*. Kraków 2002, 103.

⁷⁴ Див. Vanier. *Źródło łez*, 104.

страждання страдників, та в певний момент, керуючись власним досвідом, зрозуміти і допомогти⁷⁵.

Також, автор зазначає, що життя людини є настільки зраним та пошматованим, що важко знайти ту життєву середину і не впасти у відчай і вчинити якісь необдумані вчинки, які б могли докорінно змінити наше життя – такий спосіб, це з одного боку вихід з ситуації, але з іншого, цей вихід ставить людину на місце Дателя життя. В таких випадках, коли здається, що все людське життя є суцільним стражданням, якого з людської точки зору не можна ніяк уникнути, часто опускаються руки, і людина йде або на ці необдумані вчинки, або ж просто стає «рослиною», яка існує. Але, Жан каже, що навіть в таких безвихідних життєвих ситуаціях, коли опускаються руки, добрим порятунком для страдника є поміч іншої людини, яка готова розділити ці страждання, інколи навіть усмішкою чи обіймами, який здатний відновити в людині її антропологічну сутність, та показати, що завжди є надія і темрява перемінюється на світло. Інколи такий дарунок надії допомагає страдникам підготуватися до зустрічі з Датилом життя і ввійти в Його обійми⁷⁶.

Люди з особливими потребами переживають свої внутрішні переживання, болі, страждання наодинці. Інколи, страждання може виявлятися зовнішніми реакціями на ту чи іншу ситуацію, може проявлятися якась агресивна поведінка чи інші психічні прояви. А іноді, ці страждання можуть проявлятися навіть у вигляді якихось фізичних пошкоджень свого тіла. Проте, часто характерними виявами страждання є депресивні стани та закриття в собі. Жан Ваньє наголошує на тому, що прояв депресії є виявом прихованого душевного болю, який сягає і походить з дитячих років і проявляється у свідомості. Згідно слів автора, такі приховані страждання сковують людину, впливають на організм людини, як отрута. Люди з особливими потребами впродовж багатьох років живуть з цією отрутою в своєму організмі, вона їх руйнує зсередини – прагне розбити, зламати. Однак, завданням світу є побачити, як такого роду страждання впливають на

⁷⁵ Ваньє. *Потойбіч депресії*, 113.

⁷⁶ Див. Ваньє. *Найти мир*, 27.

неповносправних осіб, визначити «діагноз», та стати лікарями, які, як і Небесний Батько, прагнуть зцілення кожної людини⁷⁷.

Приклад страждання осіб з особливими потребами має і терапевтичний характер. Інколи, дивлячись на страждання неповносправних осіб, люди змінюються, аналізують власний спосіб життя, поринають у свій внутрішній світ та вчаться бачити свої зранення, внутрішні колочки, які не дають розвиватися, блокують зсередини, не дають можливість будувати здорові відносини з ближніми. Важливо зазначити, що є й інша когорта людей, яка дивлячись на страдників, бачить їхні рани ззовні. Архиепископ Малінський і Брюссельський Гоофрід кардинал Данієс, у передмові до книги Жана Ваньє *«Розбите тіло. Повернення до єднання»* каже, що «рани людей які страждають показують в нас все, що розбилося в нас самих – знедолений відкриває знедоленого»⁷⁸. Не даремно в українському народі існує давнє прислів'я, яке каже, що «Біда людей єднає». В нашому контексті страждання осіб з особливими потребами виявляє не тільки їхню немічність, а і показую нашу неміч, яка допомагає «знедоленим відкрити знедолених».

Важливо наголосити, що окрім того, що Жан Ваньє у своїх творах важливу увагу приділяє людям з особливими потребами та ставленням світової спільноти до них, Ваньє також осмислює важливі соціальні проблеми, які існують у всьому світі, та з якими кожного дня і кожної години зустрічається велика частина людей. Зокрема, автор неодноразово наголошує що ті, «хто не може йти в ногу за суспільством, страшенно страждають»⁷⁹. Таких людей в світі є дуже багато, і до їхньої когорти належать не тільки люди з неповносправністю, літні особи, а й емігранти, безробітні, ба навіть ті, хто матеріально чи соціально є забезпеченим, бо причиною таких страждань зазвичай є нездатність будувати контакти з іншими. Результатом таких страждань є втеча у світ мрій чи теорій, або ж

⁷⁷ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 103.

⁷⁸ Ваньє Ж. *Розбите тіло. Повернення до єднання*. Львів 1993, 5.

⁷⁹ Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 18.

отримання короткотривалого задоволення, яке заповнює внутрішню порожнечу⁸⁰.

Часто люди з особливими потребами сидять за зачиненими дверима в лікарнях, притулках, або ж у домівках разом зі своїм найближчим оточенням, та страждають від того, що не можуть збудувати контакт з іншими людьми, відчувають себе непотрібними. Ліком, про який вже вище було зазначено, є прийняття світом таких людей. Але дуже часто мірилом цього неприйняття світом людей з особливими потребами є страх, який не дає можливості розвинути стосунок з «іншими» людьми. Цей страх паралізує, породжує різні думки. Ми боїмося що про нас скажуть інші, боїмося невдачі, а люди, які дійсно потребують нас надалі залишаються на маргінесі. Жан каже, що ці страхи є плодом нашого дитинства – ми намагаємося довести свою цінність в суспільстві, закриваючи цим цінність слабших людей, нівелюємо їхню можливість бути такими ж цінними, залишаємо їх страждати. Лише тоді, коли усвідомимо, що ми потрібні одне одному, тоді зможемо розділити наші страждання⁸¹.

Найбільшим прикладом та страдником, Який вчить нас приймати наші болі і страждання є Ісус Христос. Саме Наш Господь власним прикладом засвідчив, що страждання є нашим ліком, і що так як Він переніс страждання незбагненні людському уму, так і ми згідно слів апостола Павла у посланні до Галатів, маємо «нести тягарі один одного, тим бо виконаємо закон Христа (Гал.6: 2)». А оскільки Христос переніс страждання на власному досвіді, то Він є близьким до кожного страдника, ніхто краще ніж Ісус не може зрозуміти і допомогти у нашому стражданні, бо Христос хоче, щоб ми жили в любові⁸².

На завершення варто наголосити, що в розділі коротко розглянуто життєвий екскурс у життя Жана Ваньє, який дає змогу глибше переосмислити його вибір та служіння людям з неповносправністю та показує, як він сам формувався і здобував досвід. Також, з життєвого шляху та досвіду викристалізовується та

⁸⁰ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 18-19.

⁸¹ Див. Ваньє. *Бути людиною*, 82-83.

⁸² Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 18-19.

духовність, яку Жану вдалося передати у своїй творчості. Другий аспект який ми коротко окреслили в дослідженні відкриває перед нами розуміння того, яким є страждання у різних ділянках, і є немовби вступом до третього підрозділу. У третьому підрозділі коротко було окреслено основні аспекти страждання у Документах Католицької Церкви. Властиво четвертий підрозділ і є тією кульмінацією, в якій коротко досліджено творчість Жана Ваньє та розуміння ним страждання осіб з особливими потребами. Власне в четвертому підрозділі відкривається сутність започаткованої Жаном праці, яка принесла плоди і здобутки у всьому світі. Тут ми коротко розглянули, якими є страждання неповносправних осіб, та що є їх причиною. Дослідили вплив такого роду страждань в сім'ях чи оточенні, в якому перебувають люди з неповносправністю. Показали, як кожна особа в світі може вплинути та полегшити ці страждання. Власне тут також розвивається тяглість між наступними розділами магістерської роботи, бо показує, що ліком страждання є любов і прийняття, якого так прагнуть та бажають люди з особливими потребами.

РОЗДІЛ 2

ЛЮБОВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК У ПОБУДОВІ ВІДНОСИН ІЗ ОСОБАМИ З НЕПОВНОСПРАВНІСТЮ У ТВОРАХ ЖАНА ВАНЬЄ

Сьогодні, коли людство сповнене різного роду нових відкриттів та технічних прогресів, коли людина більшу частину свого дня проводить у віртуальному світі, який дуже часто є засобом праці та матеріальних здобутків, або світом розваг, часто-густо відходять на маргінес відносин людини з людиною. Попри всі позитивні динаміки такого швидкого розвитку людства, необхідно зауважити, що є й негативна траєкторія такого «бігу вперед». Люди стають закритими, не вміють якісно побудувати відносини між собою, зосереджуються на егоїстичних міркуваннях та поглядах, у яких яскраво вираженим є брак любові як до себе, так і до тих хто оточує нас. У таких обставинах нерідко прослідковуються часті нервові зриви та все більша ненависть або до себе, або до людей, які оточують, а особливо до людей з неповносправністю. Людина потребує ліку, який би зміг її змінити та відкрити. І власне панацеєю та ліком і є любов, яка здатна зцілювати людські серця. Тому в даному розділі важливо дослідити на основі творів Жана Ваньє його бачення любові як «лікарського засобу» у побудові стосунків. Важливо окреслити роль любові у відносинах із людьми з особливими потребами.

2.1 Термінологічні походження «любові»

Для того, щоб краще з'ясувати та переосмислити важливість любові у відносинах між людьми з неповносправністю важливо звернутися до термінологічних джерел та окреслити основні поняття слова «любов».

В *Академічному тлумачному словнику української мови* знаходимо щонайменше три етимологічні пояснення слова «любов». Зокрема, перше етимологічне пояснення вказує на почуття людини до осіб протилежної статі – чоловіка або жінки – та будовання між ними стосунків, викликаних спільними

вподобаннями та прихильністю¹. Інше етимологічне тлумачення вказує на глибоку й сердечну прив'язаність до когось. Характерною рисою другого етимологічного пояснення є шанобливе ставлення та глибока повага людини до людини і люб'язність, викликана родинними зв'язками або ж близькими дружніми стосунками². Властиво це друге етимологічне пояснення є характерним та обов'язковим у побудові відносин між людьми. Третє пояснення слова «любов» яке знаходимо в *Академічному тлумачному словнику української мови*, вказує на інтерес до когось чи чого-небудь. Воно свідчить про якийсь внутрішній духовний потяг до чого-небудь та вказує на пристрасть до чогось³.

Цікавим є той факт, що в українській мові ми знаходимо кілька визначень, які вказують і несуть у собі суть терміну «любов». Зокрема, любов окреслюється так: кохання – походить від польського слова *kochać*, оскільки його не знаходимо в *Словнику староукраїнської мови XIV – XV століття*, у якому любов окреслюється як ласка, бажання або згода⁴. Власне від кореня *koch* є похідні слова в білоруській, чеській, словацькій мовах⁵ це – милість, любові. Важливо ствердити, що кожен з цих термінів вказує на певну ієрархічну структуру – кохання, закоханість, милість – часовий прояв любові, а любов як вічне почуття-цілісність виражається саме словом «любов»⁶. У *Філософському енциклопедичному словнику* знаходимо три класифікації проявів любові – любов до себе, еротична любов та надеротична любов. Еротична любов дає можливість людині переосмислити свої духовні й тілесні начала. Справжньою ціллю еротичної любові є зростання, накопичення знань та почуттів, самотворення, що допомагає людині не тільки бути тією, яка приймає, а й тією, яка віддає. Під еротичною любов'ю розуміють вихід двох осіб поза межі любові до себе та прагнення до чогось більшого. Власне в еротичній любові вагомою ознакою є з'єднання в одній цілісності, яка вказує на неповторність кожного. Еротична

¹ Див. Білодід. *Словник української мови: в 11 томах*, 564.

² Див. Білодід. *Словник української мови: в 11 томах*, 564.

³ Див. Там само.

⁴ Гумецька М.- Керницький І (ред.). *Словнику староукраїнської мови XIV – XV століття* Т. І. Київ 1977, 566.

⁵ Див. Гаплевська О. *До етимології поняття любов // Гуманітарний часопис* 1 (2006) 76.

⁶ Див. Національна Академія Наук України Шинкарук І (ред.). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ 2002, 349.

любов виникає на основі любові до себе. Вищим проявом еротичної любові є співтворчість чоловіка та жінки⁷. Третім проявом любові є надеротична любов, яка виходить за межі люблячої пари й відкривається в цілісності до потреб світу. Така любов містить у собі два попередні прояви любові та, еднаючись з надією та вірою трансцендентує людину до нових якостей. Така любов є екзистенційним фундаментом любові до ближнього⁸.

У Біблійному контексті неодноразово прослідковується поняття любові. Ще на початку Старого Завіту знаходимо історію про любов між чоловіком і жінкою. Дослідники окреслюють цю любов так: *ahabah* і *dod*⁹ – мова про Адама і Єву, Якова і Рахиль, та про книгу Пісня Пісень. Важливо зазначити, що у *Великому Біблійному словнику* наголошується на тому, що вища форма любові включає такі аспекти, як стійкість і доброту – *hesed*, і в перекладі означає вірність, милосердя, доброту. *Hesed* вказує на моральні відносини та бажання добра іншим не залежно від того, чи достойна ця людина бути любленою чи ні (див. Втор. 7:7-9). Господь любить людину, але водночас і очікує відповіді на Свою любов. Виявом цієї відповіді, власне, і є ставлення з любов'ю людини до людини¹⁰. Такий старозавітний підхід є актуальний у контексті дослідження, бо вказує на розвиток відносини людини і Бога та людини й людини представлений на сторінках Старого Завіту. Не менш важливими є новозавітні екзегетичні міркування. Важливо підкреслити, що в новозавітніх текстах цей термін є більше вживаним і має різні значення. Зокрема, використовуються такі греці терміни, як *ἔρως* (сексуальна любов), *φιλία* (вказує на дружню любов), *ἀγάπη* (любов Бога, любов до тих, хто, по суті, не заслужив цієї любові), *phileo* (природна прив'язаність), *philadelphia* (братня любов), *στορυή* (прив'язаність між родичами)¹¹.

Також необхідно наголосити, що в синоптичних Євангеліях любов, власне, виявлялася у ставленні до ближнього – Ісус зціляв хворих, немічних, допомагав

⁷ Див. Національна Академія Наук України Шинкарук І. *Філософський енциклопедичний словник*, 349.

⁸ Див. Національна Академія Наук України Шинкарук І. *Філософський енциклопедичний словник*, 349.

⁹ Див. Елуэлл У. – Камфорт Ф. (редд.). *Большой Библиейский Словарь*. Санкт-Петербург 2005, 754-755.

¹⁰ Див. Елуэлл- Камфорт. *Большой Библиейский Словарь*, 754-755.

¹¹ Див. Елуэлл- Камфорт. *Большой Библиейский Словарь*, 755.

бідним, і це, властиво, свідчить про те, що допомога й вияв любові до ближнього є дорогою й мостом до вічності. Для апостола Павла навчання Ісусом любові є законом, який є найвищим і найдостойнішим. Для Йоана любов є основою та вінцем всього, що діяв Бог по відношенню до Сина та до людей, а також по відношенню людини до людини¹². Такий спосіб термінологічного дослідження дозволяє глибше та детальніше розглянути поняття любові та співставити його з контекстом нашого дослідження. Власне з Біблійної термінології чітко видно, як любов втілювалася та входила в життя людини. Також з Біблійного контексту випливає, як людина, сотворена на образ і подобу Божу, вміла цю любов втілити насамперед у своє життя, у відносини з Богом і, зрештою, у відносини людини з людиною. Такий спосіб втілення цієї любові яскраво представлений на сторінках Нового Завіту життям та діями Христа. Виявом любові Отця до світу є ці слова: «Бог бо так полюбив світ, що Сина свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в нього, не загинув, але жив життям вічним. Бо не послав Бог у світ Сина світ засудити, лише ним – світ спасти (Йо. 3: 16-17)».

Перш ніж перейти до певного підсумку термінологічних тверджень, важливо звернутися до того, якою є людська любов до Бога. Здебільшого людина на підсвідомому рівні відчуває, чи, можливо, переконає себе в тому, що Бога вона любить, і в цьому немає жодного сумніву. Однак, як зазначає Тома Шпідлік у книзі *«Духовність християнського Сходу»*, любов до Бога містить у собі не тільки усвідомлення того, що я люблю Бога у своїх думках, а й також означає прийняття всіх Божих діянь та сотворінь, наслідування заповіді любові. Під наслідуванням заповіді любові автор має на увазі свідчити, власне, прикладом та допомогою найбільш опущеним, служити їм, приймати їх, у такий спосіб втілюючи Божі заповіді в реальне життя. Власне так відбувається втілення *ἀγάπη* у своє життя – така любов не очікує жодної нагороди, а є даром для іншого¹³. З вище цитованого випливає, що саме такий аспект любові є необхідним у відносинах із людьми з неповносправністю. Тут варто підкреслити, що часто

¹² Див. Елуэлл- Камфорт. *Большой Библиейский Словарь*, 755-756.

¹³ Див. Шпідлік. *Духовність християнського Сходу*, 240.

любов людини до людини набирає симбіотичного характеру – прив’язаність до якоїсь особи. Часто-густо з таким поняттям зустрічаються в різних спільнотах для осіб з особливими потребами та й навіть у відносинах між дівчиною та хлопцем. Такий вияв любові проглядається в ставленні до якоїсь особи чи групи осіб, з трепетом чи повагою переконуючи себе в тому, що я їх люблю, а інших можна відсунути на маргінес. Очевидно, що такий тип любові є характерним і в іншому руслі, наприклад, коли люди позитивно ставляться або ж люблять всіх, хто не має якихось фізичних чи психічних вад. Еріх Фромм у книзі *«Мистецтво любові»* каже: «Якщо людина любить тільки одну людину й байдужа до всіх інших, її любов – це не любов, а симбіотична прив’язаність або ж розширений егоїзм»¹⁴. Важливо підкреслити, що автор (Еріх Фромм) у своїй книзі поділяє любов на п’ять видів: братня любов, материнська любов, еротична любов, любов до себе, любов до Бога¹⁵.

Наприкінці відзначимо, що в результаті такого етимологічного дослідження слова «любов» стає зрозуміло, яка є його суть та які меседжі вкладені в це слово. Очевидно, що в контексті дослідження такий аналіз є потрібним для розуміння суті цього слова, та які з цих вище наведених понять використовується в праці із людьми з неповносправністю. Так само в підрозділі були виокремлені різні термінологічні та етимологічні похідні слова любов. Ці похідні висвітлюють походження слова любов та як і в якій сфері воно використовується. Важливо зауважити, що грецькі відповідники відкривають перед нами широкий спектр багатогранного розуміння слова любов та підкреслюють ділянки, у яких цей термін є вживаний.

2.2 «Любов» у документах Католицької Церкви та посланнях єпископів

Для того, щоб більш детально дослідити розуміння любові осіб з особливими потребами як фундамент будь-яких відносин, важливо окреслити та показати чим є любов у вченні Католицької Церкви та як любов впливає на людину.

¹⁴ Фромм Е. *Мистецтво любові*. Харків 2017, 79.

¹⁵ Див. Фромм. *Мистецтво любові*, 80-124.

Понтифік Венедикт XVI у енцикліці *Caritas In Veritate* зазначає, що любов, побудована на правді, є фундаментальним елементом людських стосунків¹⁶. Власне в такому ключі повноцінний людський стосунок набуває водночас своєї початкової стадії та прямує до його розвитку і зростання. Коли все, що людина намагається зробити в любові до того, з ким вступає в стосунок, базується на любові, тоді такі відносини мають міцну та незламну підвалину. «Євангелист Йоан, якого називають «євангелистом любові», каже: «Коли ми любимо один одного, то Бог у нас перебуває і його любов у нас досконала (1 Йо.4:12...)».

Важливо ствердити, що люди з особливими потребами не зважаючи на свої психологічні чи фізичні вади, є повноцінними членами спільноти та підлягають всім правам та привілеям, які належать кожному громадянину держави. Тому Церква, як спільнота вірних, покликана свідчити світові, що люди з неповносправністю є повноцінними суб'єктами спільноти, яким слід допомогти брати участь у всіх ділянках життя згідно з їхніми можливостями. Власне тут важливо наголосити, що в *Компендіумі Соціальної Доктрини Церкви* стверджено, що люди з особливими потребами вміють любити й потребують любові, ніжності, близькості¹⁷.

Ще одним важливим осердям любові для осіб з особливими потребами є їхні сім'ї, у яких вони зростають та формуються як особи. Першим важливим етапом, який свідчить про любов матері до дитини від початку її зачаття є свідомий та добровільний вибір матері народжувати дитину з неповносправністю. Такий вияв любові є неоцінним. Адже коли батьки приймають таке рішення, то усвідомлюють, що виховання дитини з неповносправністю є особливим. Воно потребує дуже часто важких фізичних та психологічних навантажень, які батьки приймають для того, щоб зберегти життя та огорнути його любов'ю, опікою та турботою. Святіший Отець Франциск у *Апостольському післясинодальному посланні про любов у сім'ї Amoris Laetitia (Радість Любові)* каже, що сім'ї, які наважилися прийняти велике випробування – неповносправну дитину стають

¹⁶ Див. Венедикт XVI. Енцикліка про інтегральний людський розвиток в любові та правді *Caritas In Veritate*. Жовква 2010, 3.

¹⁷ Див. Папська рада «Справедливість і мир». *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*. Київ 2008, 148.

свідками та взірцям для всієї Церкви й суспільства. Такі сім'ї, незважаючи на випробування, приймають та чувають над великим даром людського життя¹⁸. Таким способом цінності й дарування нового людського життя родина свідчить, відкриває та віднаходить для всієї християнської спільноти й суспільства зокрема «тайну крихкості людського життя, нові форми вираження, нові способи розуміння і тотожності»¹⁹. Понтифік стверджує, що одночасно приймаючи неповносправну дитину у свою сім'ю, батьки та вся родина отримує неповносправну дитину як великий дар, який скріплює, єднає та допомагає постійно зростати в любові й бачити промені любові в ній²⁰. Зусилля, які прикладає сім'я для того, щоб гідно сповнити свій батьківський обов'язок виховання, є взірцем для суспільства. Разом з тим, такий вияв любові до людей з неповносправністю свідчить, що вони прагнуть, щоб світ відкрив своє серце й усвідомив, що кожен член світової спільноти може й має моральний обов'язок допомагати їм та огортати їх цією любов'ю²¹. Завданням Церкви в таких випадках є підтримувати, свідчити та допомагати сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю. У контексті дослідження важливо ствердити, що сім'я для будь-якої дитини є місцем, у якому вона вчиться любити та бути любленими. Саме сім'я є тим осередком, звідки дитина черпає любов і нею ділиться. Люди з особливими потребами дуже часто відчують брак такої любові. Власне тому сім'ї, які виховують дітей з неповносправністю, мають обов'язок якнайбільше огорнути дитину любов'ю та опікою²².

Однак, не всі сім'ї, які дізнаються про народження дитини з неповносправністю, наважуються прийняти дар батьківства. Іноді бувають випадки, коли рішення про народження дитини з особливими потребами переростає в страждання: «Страждання подругів, які не можуть мати дітей, чи

¹⁸ Див. Франциск. Апостольська адгортація *Amoris Laetitia*. «Б. м.» 2019, 47.

¹⁹ *Amoris Laetitia*, 47.

²⁰ Див. Там само.

²¹ Див. Там само.

²² Іван Павло II. Апостольське повчання про завдання християнської сім'ї в сучасному світі *Familiaris Consortio*. Львів 2006, 26.

які бояться народити неповносправну дитину є стражданнями, які кожен повинен розуміти і належно оцінити»²³.

Також часто зустрічаються випадки, коли інтеграція людей з особливими потребами в суспільство набуває характеру відчуження та відкинення. Такий тип поведінки суспільства, а зокрема християн, свідчить про нерозуміння суті та гідності людей з неповносправністю. А така позиція християн демонструє їхнє нерозуміння суті християнства. Адже вчення Христа є кардинально протилежним і вчить приймати кожного й кожену потребує особу. Важливо зазначити, що в таких випадках важко говорити про любов, якою повинні палати серця людей. Церква, будучи спільнотою вірних, має до обов'язку пригадувати всім її членам про те, що любов, милосердя є фундаментом вчення Христа, її суттю та виявом справжнього буття²⁴. Папа Венедикт XVI у енцикліці про християнську любов *Deus Caritas Est* каже:

Церква – це Божі сім'я у світі. У цій сім'ї не може бути нужденних. Водночас, однак, *caritas-agape* виходить за межі Церкви: притча про милосердного самарянина залишається мірилом, передбачає універсальність любові, скерованої до того, хто потребує допомоги, до «випадкового зустрічного» (пор. Лк. 10: 31), хоч би ким він був. Поряд з такою заповіддю церковним завданням також залишається, щоб у Церкві як родині не страждав жоден з її членів. Підкреслюють це слова з Послання до Галатів: «Отож, поки маємо час, робімо добро всім, а зокрема рідним у вірі» (Гал. 6:10)²⁵.

Без сумніву, джерелом любові до ближнього є Божі любов. Тому Церква, як уособлення Божого Царства на землі, повинна плекати та заохочувати всіх вірних на різних її рівнях плекати цю любов до ближнього як на найменшому рівні, так і в повноті її Вселенськості. Християни покликані плекати божественну любов, до ближнього, усвідомлювати її безкорисливість та жертвовність²⁶. Від самих початків Церква займалася поширенням любові до ближнього. та утворювала й утворює різні церковні структури та відділи, які покликані до глибшого та більшого плекання любові та створення соціального служіння, у якому основною метою і є поширення любові до ближнього²⁷. Синод

²³ Священна Конгрегація у Справах Доктрини Віри. Інструкція про повагу до людського життя на його початку і гідність продовження людського роду *Donum Vitae*, Рим 1987, 8.

²⁴ Див. Венедикт XVI. Енцикліка про християнську любов *Deus Caritas Est*. Львів 2008, 25.

²⁵ *Deus Caritas Est*, 25.

²⁶ Див. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», 848.

²⁷ Див. *Deus Caritas Est*, 20-24.

Єпископів Української Греко-Католицької Церкви в 2016 році видав спеціальне післясинодальне послання щодо соціального служіння. Метою послання є: «зосередити особливу увагу на дуже важливому аспекті християнського життя, а саме на служінні ближньому – дияконії, тобто на соціальному служінні Церкви»²⁸. Учасники Священного Синоду закликають всіх християн та людей доброї волі ще більше та глибше переосмислити суть та способи служіння ближньому. Ієрархи закликають втілювати таке служіння в життя. Бо власне місією кожного християнина є бути іконою Божої любові та доброти у світі²⁹. Прикладом таких церковних спільнот є «*Віра і Світло*», «*Ляри*» – про них згадано в першому розділі магістерської роботи, а також «*Карітас*»³⁰ та різні монаші згромадження які опікуються людьми з неповносправністю, і Церковні структурні ланки, які відповідають за соціальне служіння.

Звичайно, люди з неповносправністю в особливий спосіб переживають брак любові від ближнього. Часто через різні обставини вони залишаються закритими у своїх домівках або ж у спеціалізованих закладах чи притулках. Іноді постійне перебування в притулках, закладах або навіть вдома, призводять до нервових зривів та ще більшого закриття й душевного зранення людей з неповносправністю. Дуже часто ліком стає контакт з іншою особою, яка готова відкрити своє серце для спілкування, спільних розваг, праці. Коли людина вступає в контакт з людиною, хоча можливо іншою зовнішньо чи інтелектуально, однак людиною, починають долатися бар'єри та мури ілюзій, злості – серця наповнюються любов'ю та миром. Святіший Отець Венедикт XVI каже, що любов до ближнього є шляхом до зустрічі з Богом, натомість

²⁸ Див. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. Посинодальне послання Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви: *Служіння Ближньому – Дияконія – В Житті УГКЦ*. Київ 2016, www.ugcc.ua (09.09.2020).

²⁹ *Служіння Ближньому – Дияконія – В Житті УГКЦ*.

³⁰ Див. «*Карітас*» - це конфедерація, яка налічує 160 членів. Карітас є рукою допомоги Церкви. Завданням Карітасу є допомога бідним, вразливим чи відкинутим людям не залежно від релігійних переконань та побудова світу на справедливості та братерській любові. Штаб-квартира *Caritas Internationalis* знаходиться в Римі - координує надзвичайні операції, формулює політику розвитку та виступає за кращий світ для всіх. Усі національні організації Карітас є членами власних регіональних мереж Карітасу та міжнародної конфедерації. Від заснування першого Карітасу в Німеччині в 1897 р., До створення *Caritas Internationalis* у 1951 р. І до сьогодні, Карітас має багату історію, з повагою вислуховуючи страждання бідних та надаючи їм інструменти для перетворення власного життя. Глибокі моральні та духовні принципи гідності, справедливості, солідарності та керування керують Карітасом і сьогодні. // Див. *Caritas* // www.caritas.org (09.09.2020).

відсутність уваги до ближнього є сліпотою щодо Бога³¹. Важливо ствердити, що «ставлення стосовно потреб ближнього виявить, чи хтось прийняв чи відкинув благодать і любов Божу»³².

Любов до Бога набуває своєї повноти лише тоді, коли вона всеціло поєднується з любов'ю до ближнього. Тільки в Бозі і з Богом людина любить тих, хто, можливо, не є зовсім привабливим. Коли людина перестає ставити на перше місце весь зовнішній світ ближнього і ставить на першому місці внутрішній світ, тоді любов набуває своєї основоположної мети. Тоді, коли світ побачить внутрішню потребу любові осіб з особливими потребами, лише тоді зможе вповні дарувати їм цю любов, яка набуде обрисів єднання між любов'ю Бога до людини й любов'ю людини до людини³³. Власне в такому випадку буде сповнена заповідь Христа: «Хто любить Бога, той нехай любить і брата свого (1 Йо. 4:21)».

Таким чином, у другому підрозділі другого розділу ми коротко проаналізували основні положення, висвітлені в Документах Католицької Церкви та посланнях єпископів щодо любові як важливого чинника в житті християнина. На основі цих документів було зауважено важливість любові в сім'ї та у спільноті вірних – в Церкві, яка покликана огортати любов'ю найслабших.

2.3 Любов як основа побудови взаємних стосунків із людьми з особливими потребами у творах Ваньє

Насамперед важливо зауважити, що твори Жана Ваньє пронизані темою любові. Ільша частина його творчого доробку містить у собі тематичні вказівки, меседжі та посили до плекання любові кожному зокрема, а також у стосунках із людьми з неповносправністю. Автор стверджує, що любов у спільнотах де є люди з особливими потребами не є ні скороминущим і ні сентиментальним почуттям. Любов є визнанням приналежності, уваги, турботи та спільного пережиття думок

³¹ Див. *Deus Caritas Est*, 16.

³² Катехизм Католицької Церкви, 678.

³³ Див. *Deus Caritas Est*, 17-18.

і почуттів – вмінням побачити красу людини та допомогти відкрити очі для того щоб побачити цю красу³⁴. Тут, власне, важливо зауважити, що Жан дуже тонко й пильно окреслює поняття любові та спосіб її здобуття і втілення в стосунки, зокрема з людьми з особливими потребами. Ваньє стверджує, що це є двосторонній рух – на зустріч один одному, який здобувається спільними зусиллями. І для того, щоб ця любов могла виявлятися, необхідний особливий Божий дар – благодать³⁵. Любов є добрим фундаментом людських відносин. Саме любов є ліком людського внутрішнього бар'єру, який притаманний зраненим серцям людини, а передовсім людям з неповносправністю. Доки люди відчують свою потрібність, привабливість, мають відчуття того, що кожен має своє місце і призначення у світі, доти любов живе у їхньому серці³⁶. Разом з тим кожна особа покликана ту любов, яку вона отримує в дар від свого оточення нести та плекати тим людям, які мають брак такої любові. З вище цитованих слів Жана Ваньє стає зрозумілим, наскільки серця людей з неповносправністю зазнають болю, коли їх відкидають, відсувають десь на маргінес або з байдужістю не помічають. Здебільшого, від світу потрібно бодай маленький ковток уваги та крок назустріч до особи. Такий спосіб приводить до відчуття того, що в серці іншої людини горить іскорка любові, якою вона прагне поділитися й показати, що незважаючи на фізичні чи психічні відхилення, вона прагне стосунку. Блаженніший Любомир (Гузар) у *Слові з нагоди десятилітнього ювілею благодійного руху «Віра і Світло»* стверджує, що християни покликані віднаходити почесні місця в тілі Церкви для осіб з особливими потребами. Їх місією є відкривати для них осіб з неповносправністю обійми дружби, щоб виявити їхній дар і красу, щоб розділити з ними бенкет життя. Коли така місія буде здійснюватися, тоді, відкриємо великий скарб єдності любові³⁷.

³⁴ Див. Ваньє Ж. *Спільнота – місце радості та прощення*. Львів 2001, 58.

³⁵ Див. Ваньє. *Спільнота – місце радості та прощення*, 58-59.

³⁶ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 13.

³⁷ Див. Гузар Л. *Слово Блаженнішого Любомира з нагоди 10 – літнього ювілею благодійного руху «Віра і Світло»* // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара №2*. Львів 2002, 88-89.

Необхідно розглянути також і місце осіб з особливими потребами в парафіяльній спільноті як особливих носіїв любові Бога до людини. Важливо, що люди з неповносправністю у своїй простоті, щирості та довірі до Бога в особливий спосіб своїм прикладом безмежної любові служать при парафіях. Особливість їхнього служіння є на перший погляд досить специфічною, проте промовистою та вчительською. Люди з неповносправністю готові послужити будь-кому, не вимагаючи за це нічого, натомість пропонують своє щире та глибоке дружнє спілкування й любов. Їхній спосіб служіння є яскравим свідченням безкорисливої любові. Така любов не обирає людей за їхнім матеріальним становищем чи посадовими обов'язками, а обирає щирим, сповненим любові серцем, яке, незважаючи на свою тілесну слабкість, вміє випромінити силу духа³⁸. Окрім того, у контексті парафіяльного життя людей з неповносправністю важливо звернути увагу на місце церковних спільнот, які покликані до служіння людям з особливими потребами. Таким яскравим свідчення присутності та любові Ісуса до найслабших, утиснених та відкинутих, є спільноти «Віра і Світло», про які вже коротко згадували в першому розділі. Отець Мартин Хомів у *«Практичному порадику душпастирям у служінні особам з розумовою неповносправністю»* стверджує, що особливим місцем і дорогоцінною посудиною Церкви є спільноти «Віра і Світло», метою яких є поширення любові, милосердя та людяності до найслабших, найвідкиненіших³⁹.

Разом з тим, що люди з неповносправністю є великими вчителями любові. Інколи їхні серця є розбиті та сповнені страждань, самотності та відкиненості. Часто їм важко повірити в те, що їх хтось може любити, важко відкрити своє серце для любові. Вони іноді не знають що робити з любов'ю. Джо Ворстерманс каже, що часто буває так, що важко чути слова підтримки, любові, коли глибинно переконаний, що не вартий цієї любові. Однак, у такі моменти важливо підкреслювати, що Бог любить її чи його і що я також люблю. Коли людина чує постійно про те, що Бог її любить, вона є люблена, тоді вона, подібно як Христос

³⁸ Див. Хомів М. *Практичний порадику душпастирям у служінні особам з розумовою неповносправністю*. Київ-Львів 2013, 16.

³⁹ Див. Хомів. *Практичний порадику душпастирям у служінні особам з розумовою неповносправністю*, 21.

на хресті, зможе прийняти цю любов і дарувати її. Бо навіть якщо нам здається, що наші ближні не люблять нас, завжди є Той, Хто ніколи не перестав любити⁴⁰.

У контексті дослідження важливо зауважити, що Жан Ваньє часто-густо у своїх творах виокремлює любов як дуже важливий середник, без якого стосунок із людьми з неповносправністю неможливий. Любов є фундаментальною в будь-яких стосунках. Разом з тим Жан вважає, що стосунок з людьми, які є відкинутими, часом знаходяться на дні суспільства, є лікарями, які здатні зцілювати людські серця і душі, які готові ввійти з ними в стосунки, наповнені любов'ю, і всі разом стати відважними миротворцями⁴¹. З цього випливає, що у творчості Ваньє неодмінним та вагомим критерієм спільного життя та праці, є творення спільнотного життя в любові. Власне любов є важливим критерієм для відкриття та зміцнення доброго стосунку із людьми з особливими потребами. Вона впливає на якісний стосунок між членами спільноти та на мирний характер спільноти. Жан Ваньє у книзі «*Signs of the Times*» наводить приклад перших християнських спільнот, які збиралися разом навколо Слова та на ламання Хліба. Власне, як зауважує Ваньє, важливим критерієм цих перших спільнот була братня любов та турбота про потребуєчих. Жан стверджує і підкреслює, що такі критерії є важливими й у сучасному контексті. Особливо братня любов повинна бути в християнських спільнотах, у яких ідея і вчення повинні бути тісно пов'язаними між собою, а також повинні одне одного взаємодоповнювати⁴².

На особливу увагу автора заслуговують спільноти *L'Arche* та «Віра і Світло», метою яких і є свідчення гідності та потрібності людей з неповносправністю та їхнє місце в суспільстві. Тут важливо наголосити, що Жан Ваньє у своїх творах неодноразово звертає увагу на місії та покликанні цих спільнот та на їхній внесок у суспільне життя. Істотною ознакою таких спільнот, до яких закликає нас сам Господь – плекати, створювати, свідчити та поширювати в суспільстві такі переконання та світогляди, які б об'єднували

⁴⁰ Див. Ворстерманс Д. *Духовність внутрішньої убогості. Матеріали реколекцій для капеланів, що відбулися 25-27.11.2013 р.Б.*, 16-17.

⁴¹ Див. Ваньє Ж. – Хауэрвас С. *Життя мирно среди насилья.* Киев 2016, 8.

⁴² Див. Vanier J. *Signs of the Times.* London 2013, 96.

людей в суспільство, яке, об'єднане довкола любові, могло б бачити гідність та цінність кожної людської особи⁴³. Також автор зазначає, що людське серце повинно бути відкритим для любові. Завданням людини є побачити, що її серце вміє любити. Яскравим свідченням любові серцем власне і є спільноти, які свідчать, що любов можлива. Ці спільноти власним прикладом надихають інші спільноти до подолання егоїзму та свідчать про потреби інших, віру в те, що любов існує і вона можлива, а навіть більше – необхідна кожному й завжди⁴⁴. Звідси чітко видно, що будь-яка людина покликана у своїй сутності до подолання егоїзму та свідчення любові прикладом свого власного життя.

Слід зауважити, що в творчому доробку автора чітко виокремлені кілька головних критеріїв, які мають вплив на спільноти. Також ці критерії сприяють зміцненню спільнот та показують суспільні проблеми, особисті переживання та психоемоційні стани людини, які не дають їй можливості розвиватися духовно та суспільно. Зокрема, Жан висвітлює проблеми з якими зустрічається не тільки люди з особливими потребами, а також і ті, які з ними працюють, живуть. Тут важливо ствердити, що проблемами, які часто зустрічаються у творах Жана Ваньє, є відсутність миру, зранення, відкинення, зневіра, брак любові та інші. Властиво, автор також зауважує, що важливим критерієм у стосунках з неповносправними людьми є спілкування. Власне спілкування й містить у собі цей жест любові, який будує сопричастя із людьми з особливими потребами⁴⁵. Жан зазначає, що іноді ця мова любові є відмінною й виражається в інший спосіб – не завжди це можна почути вголос, бо в багатьох випадках люди з неповносправністю не можуть розмовляти, проте ця мова любові виявляється в почуттях, в дотику, в радості, в усмішці, в жестах. І важливо навчитися побачити потребу в такій мові й навчитися нею ділитися⁴⁶. У такий чуттєвий спосіб люди з неповносправністю в глибині серця відчувають, що вони люблені й потрібні.

⁴³ Див. Vanier J. *The Heart of L'Arche*. New York 1995, 9.

⁴⁴ Див. Vanier. *The Heart of L'Arche*, 64-65.

⁴⁵ Див. Vanier. *The Heart of L'Arche*, 64-65.

⁴⁶ Див. Ваньє. *Дорога додому*, 56-57.

Їм стає легко, натомість, коли виявляється байдужість до них, їхній внутрішній світ сповнюється болем та горем⁴⁷.

Ще однією умовою любові, про яку, зрештою, коротко згадували в другому підрозділі є дорога, яка веде нас до любові Бога, дорога до нього – любов найслабших, утиснених, відкинутих – «Коли хтось каже: «Я люблю Бога», а ненавидить брата свого, той неправдомовець. Бо хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить (Йо. 4:20)». Жан Ваньє каже, що дорога зустрічі й любові зі слабкими, пригнобленими, нещасними, відкинутими є нескладною, хоч і прихованою, однак вводить людину в любов до Бога⁴⁸. Тут важливо зауважити, що любов тут полягає у стосунку, який неодмінно буде нелегким, проте продуктивним та плодоносним. Важливо зазначити, що Мирослав Татарин та Марія Трухан-Татарин у книзі *«Віднайти Тройцю у неповносправності: богослов'я що розкриває обійми іншості»* зазначають, що спільнота християн, яка зібрана навколо однієї спільної їм особи, з якою тісно пов'язані – Ісуса Христа. Такі взаємини закорінені в незаслуженому дарі Ісуса, Який пожертвував собою задля спільної любові. Така жертва Христа спонукає до ще більших взаємин з Триєдиним Богом. Основою цих взаємин є, власне, Його вияв любові до людини⁴⁹. Тут любов розглядається як тринітарний зв'язок.

Іноді доводиться чути на зустрічах батьків дітей з особливими потребами про їхній шлях любові до їхніх дітей. Звичайно, такий шлях є нелегким і сповненим страждання. Тут важливо зауважити, що багато сімей проходять шлях від зневіри в те, що дитина народиться з якимось фізичним чи психічними вадами, до усвідомлення, що нарікання, переживання та лікування, які зазвичай не мають сенсу, не приносять жодної користі. Усвідомлюють, що дитина страждає від цього, а найбільшим ліком як для них, так і для дитини є її прийняття та свідчення любові до неї. Жан Ваньє неодноразово наголошує на

⁴⁷ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 18.

⁴⁸ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 7.

⁴⁹ Див. Татарин М. – Трухан-Татарин М. *Віднайти Тройцю у неповносправності: богослов'я, що розкриває обійми іншості*. Львів 2016, 61.

важливості любові власне у сім'ях, у яких народжуються діти з особливими потребами. Такий аспект любові важливий і на суспільному рівні. Любов у сім'ї впливає на формування психічного, духовного та навіть фізичного здоров'я особистості⁵⁰. Зокрема Жан каже, що дитяча краса власне й полягає у їхній вразливості та слабкості – для комфортного та щасливого життя вони потребують особливого захисту та любові батьків. Коли дитина відчуває себе любленою найріднішими, вона відповідає на любов батьків любов'ю та довірою, відчуває мир та радість, життя набуває мети та сенсу⁵¹. З цього випливає, що затишок, радість та мир у серці створює атмосфера любові в родині. У спільнотах, де проживають та працюють люди з неповносправністю, любов є основним середником. Любов змінює друзів та асистентів. Олег Романчук у книзі *«Дорога любові»* каже, що біль і злість, яку переживають батьки, стає м'якшою, лагіднішою тоді, коли є поряд хтось, хто може вислухати, підтримати, коли сльози можуть текти вільно, їх не потрібно ховати. Тоді людина усвідомлює, що її сльози є лише маленькою краплею сліз всього страждаючого людства та частиною пролитих сліз з очей страждаючого Господа. У такі моменти сім'я, а особливо батьки відчувають, що їхні діти поряд, вони плачуть, бо потребують нас, потребують нашої любові, лише в такі моменти відбувається переміна та усвідомлення того, що, незважаючи на «інакшість» дитини, вона потребує нас, а ми її. Тоді приходить розуміння та відчуття безмежної любові до неї⁵².

Важливо також наголосити, що любов батьків до дітей є водночас важливим аспектом у легшому пережитті страждання, з яким вони зустрічаються. Софі Шевіяр-Лютц – мати неповносправної дитини, у книзі *«Філіппіна: Сила тендітного життя. Свідчення»* зауважує, що єдиним засобом відділити страждання від зла, яке є навколо й усюди, є любов, яка засвідчена Христом на хресті⁵³. Також, Софі наголошує, що любов не скасовує страждань, однак не дає

⁵⁰ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 29

⁵¹ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 29.

⁵² Див. Романчук О. *Дорога любові*. Львів 2001, 11-12.

⁵³ Див. Шевіяр-Лютц С. *Філіппіна: Сила тендітного життя. Свідчення*. Львів 2016, 56.

злу поширювати свою руйнацію⁵⁴. Звідси випливає, що сім'ї, у яких є діти з неповносправністю, страждають. Однак коли усвідомлюють, що таке життя є нестерпним як у внутрішньому світі дитини, так і в їхньому, розуміють, що єдиним ліком є любов та прийняття. Водночас, без сумніву, дійти до такого розуміння є нелегко, це відбувається поступово. Бог через певні обставини відкриває людині насамперед свою любов. Тоді, коли батьки людей з особливими потребами розуміють, що Бог дарує їм дитину з неповносправністю, щоб об'явити в ній свою любов до людини, усвідомлюють, що їхні діти потребують того ж відчуття любові, що й вони. Джо Ворстерманс у реколекційних науках до батьків, у яких є діти з неповносправністю зауважує:

спочатку ми маємо відкрити, що Бог любить нас, а потім ми даруємо цю любов своїм дітям. А коли люди бачать, що ми любимо своїх дітей, тоді вони також можуть відкрити для себе щось про Божу любов. І в цьому полягає місія ваших дітей. Вони об'являють Божу любов⁵⁵.

Варто зупинитися на ще одному з аспектів, який виокремлює Жан Ваньє у своїй творчості – релігійний аспект любові. З одного боку, з назви аспекту стає зрозуміло його суть. Однак, з іншого, суть цього аспекту містить у собі й культурні особливості. Зокрема Ваньє стверджує, що повнота наших культурних та релігійних цінностей виявляється в любові до кожної людини у світі. Автор стверджує, що наші культурні та релігійні традиції постійно й повсякчас вчать, підкреслюють та допомагають нам пізнавати та любити все, допомагають усвідомити, що віддаляє нас від Бога й закриває нас у страху⁵⁶. Яскравим прикладом слугує негативне ставлення до людей з неповносправністю та відкинення їх суспільством – негативна сторона. Натомість позитивним прикладом є створення спільнот, у яких плекається любов та повага до будь-якого людського життя, у якому цінують людину незалежно від її стану, релігійних чи культурних переконань.

⁵⁴ Див. Шевіяр-Лютц .Філіппіна: *Сила тендітного життя. Свідчення*, 46.

⁵⁵ Ворстерманс. *Божі дороги. Матеріали реколекцій для батьків, що відбулися 22-24.11.2013 р.Б. в Брюховичах*, 10.

⁵⁶ Див. Ваньє. *Найти мир*, 35.

Зрештою, важливо підкреслити, що практично кожна людина в житті зустрічається з труднощами та з нерозумінням справжньої суті любові. З одного боку, здається, що під цим словом немає нічого таємного, виглядає все досить явно та зрозуміло, водночас. З іншого боку, любов має глибокий сенс і зміст, який здобувається та усвідомлюється з досвідом. У контексті дослідження важливо зауважити, що для Жана Ваньє любов була досить простою і зрозумілою чеснотою, яку він плекав та виявляв через щедрість та добро для інших. Проте люди з особливими потребами відкрили йому інший аспект розуміння любові – «я відкривав любов, яка допомагає іншій людині віднайти віру в себе, стати відповідальною за своє життя, за те, яким ти його твориш. Основою цієї любові є смиренність і довіра»⁵⁷.

Без сумніву, любов є фундаментальною чеснотою кожного християнина, а у відносинах чи не найважливішою підвалиною. Властиво, коли пробуємо вступити в стосунок із людьми знедоленими, слабкими, нещасними, часто-густо з'являється відраза та неприйняття. Проте Ісус допомагає побачити й відчути інші приховані сенси цих страждань, відкинень та нещасть. Він відкриває кожному, хто робить крок назустріч у слабкості неповносправності Себе знедоленого, відкиненого, пригнобленого. Господь показує, як можна відшукати й відновити це єднання любові та вірності, яке є першоджерелом та основою всіх стосунків⁵⁸. Важливо підкреслити, що Господь дає можливість нам зрозуміти й побачити цю потребу любові людей слабких, відкинутих. Часто людина не усвідомлює цього дару, а навпаки, думає, що це якесь випробування чи чергова зустріч, яка не принесе жодного результату. Тут важливо ствердити, що в творчому доробку Жана Ваньє виразно та чітко прослідковується та потреба в любові від ближніх. Зокрема Жан неодноразово стверджує, що люди з неповносправністю палають та прагнуть цієї любові на різних рівнях. Окрім того, часто вони потребують фізичної допомоги, також прагнуть любові, у якій можна побачити красу та світло яке сяє в їхньому нутрі, любові, яка готова

⁵⁷ Ваньє. *Бути людиною*, 78.

⁵⁸ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 9-10.

засвідчити їхнє місце у всесвіті. Жан стверджує, що любов не може бути просто сентиментальним почуттям. Любов є великою потугою, яка веде до більшої та глибшої потуги, і приводить до свободи і зростання, вона не суперечить знанню⁵⁹.

Разом з тим важливо наголосити, що у спільнотах, де живуть чи працюють люди з неповносправністю основним критерієм дружби завжди є любов. Іноді любов виявляється поглядом, дотиком чи рухом. Однак ця любов справжня, і вона пронизує до глибини серця. Важливо ствердити, що Марі-Елен Матьє – співзасновниця міжнародного християнського руху «Віра і Світло» у передмові до книги⁶⁰ о.Жозефа Ларсена стверджує, що основним критерієм духовності спільнот «Віра і Світло» є любов. Про любов не потрібно говорити, вона повинна виходити з нашого нутра. А любити – означає дозволяти іншим ставати справді тим, хто є важливим для нас, і водночас рівноцінно важливим для Небесного Батька. Любити – це дарувати життя тим, хто є довкола нас⁶¹. Зі слів Марі-Елен Матьє випливає, що любов породжує, утверджує та будує будь-який стосунок. Водночас через любов до ближнього людина стає ближчою у стосунку з Богом.

Ще одним критерієм, який суттєво впливає на тісний стосунок людини з людиною, є слухання, яке іноді важко в собі зреалізувати та навчитися чути іншого. Але саме в слуханні одне одного можна відчувати внутрішню потребу іншого. Жан у книзі «Дорога додому» каже, що слухання серцем допомагає відкривати в людях їхні внутрішні рани та бар'єри та вчить, як спільно їх можливо подолати. І любов є критерієм, який здатний долати бар'єри. Іноді люди з неповносправністю є настільки зранені та закриті, що буває важко відчувати те, чим сповнене їхнє серце, та навчити їх побачити, що їх люблять. Однак любов це завжди ризик⁶², який вимагає від кожного будувати стосунок серця до серця, приймаючи тих, хто поряд та даруючи себе один одному⁶³. Властиво це і є справжня жертвенна любов. Власне ризик любові до іншого полягає в тому, що

⁵⁹ Див. Ваньє. *Спільнота – місце радості та прощення*, 95-96.

⁶⁰ Книга «Віра і Світло» у щоденному житті.

⁶¹ Див. Ларсен Ж. «Віра і Світло» у щоденному житті. *Листи до моїх братів і сестер*. Львів 2008, 4-5.

⁶² Див. Ваньє. *Дорога додому*, 89-92.

⁶³ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 33.

коли ти почнеш любити когось, для інших це може видатися нісенітницею, і ти ризикуєш втратити тих «близьких», з якими було «добре»⁶⁴. Важливо, що любов є почуттям дуже трепетним і ніжним, тому дуже часто вона в силу різних обставин супроводжується страхом перед майбутнім та страхом вийти за рамки можливого, яке може привести до загибелі людської свободи. Адже любити означає бути вразливим, постійно ризикувати⁶⁵. Важливо, що Ваньє стверджує той факт, що Євангеліє від Йоана закликає кожного нести добро та дарувати любов ближнім, не привласнюючи собі людину як річ та не показуючи їй свою величність – кожен покликаний до з'єднання людей в любові⁶⁶.

Тут також необхідно згадати про аспект любові як цінності, яка є плодом тісного контакту та зв'язку з людьми з неповносправністю. Важливо зауважити, що для того, щоб любов стала цінністю, необхідно навчитися цінувати того, хто є поряд. Без сумніву, що людина є бідною тоді, коли вона не може прийняти того, хто є поряд з нею. Тоді людина не може відчувати, чим сповнене серце тієї людини, а лише може це окреслити зовнішнім виявом. І любов як цінність стає багатством, яким можна поділитися, подарувати, коли людина відкриває це багатство любові до іншого⁶⁷.

Важливим аспектом любові, окрім любові тих, хто є поряд, любові Бога до людства, також є любов самого до себе. Важливо наголосити на тому, що людям з особливими потребами та й навіть будь-якій людині є важко полюбити себе. Коли людина пригнічена, відкинена, зовнішній вигляд не надто привабливий, їй важко себе полюбити, вона вважає себе «потворною», іншою від всіх. Проте у такому моменті є важливою підтримка друзів, яка допоможе показати, що ти маєш себе полюбити, бо ти є такий, який є, ти потрібний, тебе люблять твої друзі, і ти потрібний нам: «Лише, коли у дитини був досвід любові інших, своєї власної доброти, краси і прихованого світла, вона може обирати любов і давати життя іншим»⁶⁸. Разом з тим, коли ми здобуваємо такий досвід – любові від оточуючих,

⁶⁴ Див. Ваньє. *Найти мир*, 45.

⁶⁵ Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 89.

⁶⁶ Див. Ваньє. *Найти мир*, 36.

⁶⁷ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 80.

⁶⁸ Ваньє. *Дорога додому*, 142.

тоді ми відкриваємо й починаємо любити себе. Власне лише тоді вчимося цю любов передавати іншим, бо любов ніколи не може бути власністю, вона передається отриманим досвідом, є миттю вічності й даром Христа⁶⁹.

На завершення слід додати, що любов – це постійна взаємна жертва, Вчителем якої є Наш Бог, Який жертвує Свого Сина через страждання, розп'яття і смерть на хресті для того, щоб ми успадкували цю любов і жили нею. Тому важливо підкреслити, що в даному розділі ми представили розуміння любові Жаном Ваньє і показатли її вагомості та основні критерії. Цікаво, що автор у всіх своїх творах, які ми досліджували, піднімає питання любові та закликає до цієї любові головно в спільнотах, де живуть, працюють люди з неповносправністю. Бо «всі ми покликані любити й бути любленими, де б ми не були. Ми покликані бути відкритими, зростати в любові і, відтак, допомагати жити іншим, особливо тим, що так сильно цього потребують»⁷⁰.

Отже, у цьому розділі ми досліджували основні Документи Католицької Церкви, які висвітлюють розуміння любові осіб з неповносправністю та її роль і місце в житті людей з особливими потребами на загально-церковному рівні та в суспільстві. У першому підрозділі розглянули основні термінологічні розуміння «любові», її суть, ціль та мету. Виокремили поняттєві різнобічності та їхнє використання у праці із людьми з неповносправністю. Наприкінці важливо відзначити, що в третьому підрозділі другого розділу ми виокремили основні критерії розуміння любові у творах Жана Ваньє. Показали важливість та місце любові в спільнотах, у сім'ях та й загалом на суспільному рівні. Варто зазначити, що любов у творчому доробку Жана Ваньє розглядали як відкриття серця іншим, зокрема людям з неповносправністю, таке необхідне слухання їх, їхня гідність та цінування їх, важливість побачити красу їхніх сердець наповнених любов'ю⁷¹. Тому аспект любові власне є немов би мостом до співстраждання в любові. Саме з любові народжується співстраждання, і це є яскравим свідченням тяглості другого розділу магістерської праці з третім.

⁶⁹ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 93.

⁷⁰ Ваньє. *Потойбіч депресії*, 116.

⁷¹ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 40.

РОЗДІЛ 3

СПІВСТРАЖДАННЯ У ЛЮБОВІ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМНИХ ВІДНОСИН ІЗ ЛЮДЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ НА ОСНОВІ ТВОРІВ ЖАНА ВАНЬЄ

Багато світових бестселерів описують різні проблеми людського існування – кохання, війни, сімейне життя та інші. Однак дуже мало творів видатних авторів піднімають соціальне питання та становище людей з особливими потребами в суспільстві. Мало хто наважується у своїх творах описати місце та роль людей з неповносправністю в суспільному, культурному чи релігійному житті. Рідко хтось порушує тему страждання чи любові таких людей, бо вони непомітні, не вповні інтегровані у світову спільноту. А ще рідше звертається увага на такі важливі аспекти в житті людини, як співстраждання не методом якихось фізичних тортур, а простим та дієвим супроводом – буттям поруч – співстраждання в любові. Власне в даному розділі будемо досліджувати роль і місце батьків, приятелів(асистентів)¹ та священника як людей які разом розділяють чашу страждання й любові, допомагаючи людям з особливими потребами бачити інші горизонти світу, співстраждають в любові, беручи до уваги вчення Жана Ваньє щодо співстраждання в любові та особистого досвіду батьків, приятелів та душпастирів.

3.1 Розуміння співстраждання в любові у творах Жана Ваньє

Насамперед важливо дослідити чим є співстраждання, що це таке і як його застосовувати. З самого слова видно, що співстраждання є похідним від слова страждати і за своєю сутністю є близьким до етимологічного значення слова страждати. Проте в українському тлумачному словнику не знаходимо жодного етимологічного пояснення цього слова. Але важливо зауважити, що швидше за

¹ Приятелі – це люди, які допомагають капеланові, людям з особливими потребами та батькам переживати спільне горе та радість, можуть віднайти і побачити справжню цінність людської особи, не зважаючи на її фізичний чи розумовий стан. Люди з неповносправністю допомагають приятелям вступити у всебічний стосунок з Небесним Творцем // див. Ваньє. *Спільнота – місце радості та прощення*, 329.

все в українській мові слово співстраждання з'явилося не випадково. І хоча не має чіткого етимологічного пояснення в словниках, проте є у словнику церковнослов'янської мови. Зі змісту слова виглядає, що співстраждання походить від церковнослов'янських слів *соггрдѣтельствовати*, *соггрдѣти*, *соггрдѣльный* і означає брати участь у смутку, стражданні ближнього, тобто співстраждати². Важливо також зазначити, що в польській мові є подібне слово - *współczucie*³, яке означає співпереживання чи співчуття до тієї особи, яка страждає. Отож, з цього випливає, що співстраждати – це своєю власною життєвою поставою, прикладом чи вчинком розділяти страждання ближнього. Яскравим свідченням такого співстраждання ближньому є Пресвята Богородиця – Небесна Матір, яка була поруч з Ісусом та співпереживала разом з Ним як радісні моменти життя, так і була біля Христа, коли Він помирив на хресті, у такий спосіб співстраждаючи разом з Ним. Важливо зазначити, що Католицька Церква ці співстраждання Богородиці оспівує й почитає, бо у своєму літургійному році є день, у який святкується свято співстраждання Богородиці.

Разом з тим необхідно зауважити, що дослідження співстраждання є одним з дуже вагомих аспектів. Але важливо, що в магістерській праці необхідно підкреслити не лише аспект співстраждання як такий, але і який вплив на співстраждання має любов. Тому без сумніву можна ствердити, що без любові немає співстраждання. Прикладом слугує Пресвята Богородиця, яка безмежно любила Свого Сина й була готова разом з Ним переносити всілякі невігоди та терпіння для того, щоб сповнилася воля Отця. Тут важливо також наголосити на тому, що вчителем співстраждання в любові є Ісус. Саме Ісус зцілює Лазаря – брата Марії і Марти, якого Він дуже любив, і звичайно не міг по-людськи дивитися на розпач Марії і Марти з приводу втрати їхнього брата. Тут чітко видно, як Господь Наш Ісус Христос виявляється у двох Своїх природах – божественній і людській: як Бог він робить те, що не може зробити людина –

² Дьяченко Г. *Полный церковно-славянский словарь*. Москва 1993, 642.

³ Див. *Wielki słownik języka polskiego* // www.wsjp.pl (28.10.2020).

воскрешає Лазаря, а як людина Він співстраждає разом з Марією і Мартою через смерть їхнього брата й розділяє це страждання в безмежній любові, у результаті якої виявляється Божа любов і дія стосовно померлого та його родичок (див. Йо. 11: 1-44). Такий вияв любові та співстраждання Ісуса свідчить про те, що Христос любив Лазаря. Важливо, що приклад з воскресінням Лазаря й виявом співстраждання Христа вчить всіх християн як послідовників і учнів Ісуса Христа свідчити та виявляти таке співстраждання до всіх ближніх, а особливо до тих, хто цього найбільше потребує⁴.

Тут неможливо не згадати момент життєвих змін Жана Ваньє. Власне Жан, зустрівши людей з особливими потребами, досвідчив, що саме ці страдники прагнуть і шукають однодумців, які б розділили, пом'якшили їхні страждання та відкрили й побачили в них безмежний дар любові. Тому в творчості Жана Ваньє аспект співстраждання, основним критерієм якого є любов, є дуже характерним та часто зустрічається. Жан зауважує, що для того, щоб перестати страждати, людина потребує не так психотерапевта, як друга, який готовий розділити з нею ці страждання. Феномен такої дружби полягає не в тому, щоб знівелювати ці страждання, а головню в тому, щоб прийняти страдників разом з їхніми болями та терпіннями – співстраждати з ними⁵.

Проблема страждання людей з особливими потребами є дуже актуальною в сьогоденні, про що було коротко згадано в першому розділі магістерської праці. Разом з тим не менш актуальним залишається й питання співстраждання і дружби з людьми із неповносправністю. Важливо підкреслити, що Жан Ваньє часто-густо наголошує, власне на важливості бути співстраждальниками. Жан зауважує, що для того, щоб почути та побачити важливість співстраждання, неодмінно необхідно та потрібно побачити й почути людей з неповносправністю, звернути увагу на них та на їхнє життя й усвідомити, що співстраждання і дружба є важливими рушіями, які переважають над силою, перемогою та владою⁶. Прикладом такої дружби, наслідком якої, зрештою, і є співстраждання в любові,

⁴ Див. Окуре Т. *Євангеліє від Йоана* // *Міжнародний Біблійний Коментар*. Т. 4, Львів 2019, 342-344.

⁵ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 23.

⁶ Див. Ваньє. *Найти мир*, 71.

є спільнота «Віра і Світло», співзасновником якої є Жан Ваньє. Власне в цій спільноті люди з неповносправністю можуть відчутти й запізнати дружбу. Дружба в такій спільноті є основана на любові й покликана до спільного зцілення страждаючих сердець. Властиво «Віра і Світло» є яскравим відблиском того, що страждання не повинно поглинати та закривати людей з неповносправністю в глибокі депресивні стани чи інші психічні розлади. Такі спільноти покликані свідченням спільної любові та прийняття один одного виявляти це співстраждання, яке є таким необхідним та рушійним.

Важливо також ствердити, що Жан Ваньє в багатьох своїх офіційних промовах, повчаннях, листах, коментарях, книгах та інших середниках зауважує на важливості співстраждання. Прикладом слугує коментар Жана Ваньє на Євангеліє від Йоана, у якому Жан каже, що завданням та місією Ісуса є показати нам нову дорогу, яка веде нас від темряви, конфліктів та смертей до світу життя. А співстраждання, туди, де ми живемо не задля себе, а задля інших, особливо тих, хто терпить чи страждає. Властиво тоді, коли прийде таке усвідомлення того, що ми живемо задля інших, тоді зможемо бути тими, хто вселяє життя в тих, які цього потребують⁷.

Разом з тим важливо наголосити, що рушієм чи поштовх до співстраждання є насамперед наше серце, яке відкривається на потребу іншого. З іншого боку, ще одним рушієм цього співстраждання є, власне люди з неповносправністю. Саме вони чекають, коли хтось подумає про них, побачить у них яскраві промені світла, які пломеніють любов'ю та мудрістю, визнають їхню красу та здібність, приймуть їх такими, якими вони є – без упереджених думок і спроб змінити їх. Ці люди чикають такого співстрадника, який, побачивши перлину цінностей та вразливість любові людей з неповносправністю, готовий змінити внутрішні потреби та зійти з п'єдесталу знань, щоб послужити та показати справжню цінність любові у співстражданні⁸. З цього випливає, що, окрім внутрішніх особистих переконань, та поклику серця, які відчують люди при зустрічі із

⁷ Див. Ваньє Ж. *Войти в тайну. Иисус в Евангелии от Иоанна*. Москва 2013, 161.

⁸ Див. Ваньє. *Розбите тіло. Повернення до єднання*, 79.

особами з неповносправністю, впливають також і потреби та іскорки в їхніх очах, які закликають відчутти та побачити в них особу, яка прагне, щоб хтось розділив її страждання – співстраждав разом з ними. Такий двосторонній прояв та потреба є важливими в стосунку людини з людиною.

Тут також важливо зупинитися на аспектах, які висвітлюють, необхідні елементи для полегшення спільного життя, праці та адаптації людей з неповносправністю у спільноту. Неодноразово в книгах з духовності зустрічаємося з таким елементом як слухання. Саме слухання впливає на якість чи то духовних вправ або ж здобуття чеснот. Кшиштоф Вонс у книзі *«Жити Божим Словом щодня»* зазначає, що важливим середником для життя Словом Божим щодня є вміння слухати. Також автор стверджує, що основним середником, який відповідає за слухання, підготовленість нашого серця, яке є тим важливим органом нашого слухання⁹. Також владика Борис (Гудзяк) у лекції *«Справжність у вік віртуальності»*, виголошеній у вересні 2019 року з нагоди Днів УКУ зауважує, що слухання є началом духовного життя. І ми, люди, які створені на образ Божий – один Бог в трьох Особах – Отець, Син і Дух Святий, які слухають один одного, маємо також у собі потребу в слуханні та спілкуванні, подібно до Осіб Пресвятої Тройці. Власне, Владика зазначає, що все, що є сотворене Богом – трава, хмари погляд, обличчя – це все є Господнім словом, зверненим до нас. І лише тоді, коли ми відкриті на це все – на слухання Бога, ближнього, тоді ми розвиваємося духовно¹⁰. З вище цитованих слів випливає, що чути ближнього, а зокрема чути людей з особливими потребами, є важливим елементом духовного життя. Тому неодноразово зустрічаємо у творах Жана Ваньє ставиться акцент на слуханні іншого. Важливо відчутти потребу ближнього, чути його крик душі. Іноді, можливо, цей крик не виявляється голосом, бо не кожна людина наділена фізичним даром мови, однак важливо навчитися чути серцем. А для того, щоб навчитися слухати серцем, необхідно жертвувати своїм часом, але натомість допомагати людям з неповносправністю

⁹ Див. Вонс К. *Жити Словом Божим щодня*. Львів 2016, 42.

¹⁰ Див. Гудзяк Б. *Справжність у вік віртуальності* // www.ucu.edu.ua (02.11.2020).

відчувати їхню вартість і утверджувати впевненість у собі¹¹. Таким чином слухання є суттєвим елементом співстраждання. Адже слухання потребує зусиль для того, хто хоче розділити страждання й почути людину з особливими потребами та допомогти їй відчувати її вислуханою, таким чином разом спістраждаючи.

Неможливо також оминати аспект співстраждання батьків, який є дуже вираженим та й зрештою актуальним. Багато людей з неповносправністю проживають зі своїми батьками. Більшість свого часу вони проводять разом з батьками. Тому часто батьки є тим найближчим оточенням, яке знає, як, коли і в який момент люди з неповносправністю є дуже зранені й потребують допомоги. Часто батьки відчують потребу своїх дітей в терапевтичній любові та співстражданні. Дуже цікавим є особистий досвід ділення батьків, які мають в сім'ях дитину з особливими потребами. Софі, матір Філіппіни – дівчинки з неповносправністю у книзі *«Філіппіна: Сила тендітного життя. Свідчення»* ділиться особистим досвідом співстраждання. Софі каже, що бувають дуже важкі моменти у співжитті з дитиною з неповносправністю. Страждання Філіппіни приносять розпач, а іноді навіть і зневіру. Однак, як матір, Софі вчиться ці страждання переносити дуже конкретно – знаходити Бога там, де ніколи й не думала Його знайти. Софі намагається страждання Філіппіни та свої страждання віддавати Богові. Бо саме Він не уникав своїх страждань, а переніс і засвідчив, що страждання є мірилом нашої віри й надії Богові. Таким чином такий спосіб пережиття страждання є виявом співстраждання в любові, надіючись на Божу дію та Його постійну опіку¹². З вище цитованого тексту випливає, що будь-яке людське страждання без любові та довіри до Бога не набуде правдивої суті співстраждання.

Мирослав Татарин та Марія Трухан-Татарин вважають, що основним критерієм вияву страждання є потреба в прийнятті ближніми. І любов одне до одного містить в собі, власне, піклування одне про одного. Для Мирослава та

¹¹ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 25.

¹² Див. Шев'яр-Лютц. *Філіппіна: Сила тендітного життя Свідчення*, 54-55.

Марії співстраждання виявляється в піклуванні та любові до своєї доньки як з їхнього боку, так і зі сторони тих, хто готовий послужити їм¹³. У сім'ї Мирослава та Марії феномен людського співстраждання виявляється в любові та опіці ними дитини з розумовою неповносправністю. Другий аспект, який також відіграє важливу роль у житті їхньої дитини, є любов та піклування суспільства, а головню християнської чи парафіяльної спільноти¹⁴.

Розгляньмо також важливість аспекту дружніх відносин людини з людиною. Спочатку важливо зауважити, що людина у своїй сутності потребує людського розуміння, спілкування. І таким важливим та актуальним аспектом спілкування із людьми з особливими потребами є дружба. Разом з тим важливо підкреслити, що людей з неповносправністю в спільнотах «Віра і Світло» називають друзями. Отож друзі – це ті, хто готові і мають можливість ділитися й дарувати іншим любов і відкриті та прагнуть бути любленими, діляться багатством свого серця, своєю простотою і вірністю¹⁵. Власне дружба людей з особливими потребами є дуже делікатною, щирою і чуттєвою. Люди з особливими потребами не мають різних кліше про особу, яка з ними спілкується чи зустрічається. Вони оцінюють не за красномовністю, не за зовнішніми ознаками, а відчують серцем. Однак іноді їхні серця бувають настільки зраненими, що потребують тих, які б допомогли в лікуванні. І, властиво, Жан Ваньє зазначає, що люди потребують розділити свій біль і страждання з іншими людьми, які сприйматимуть їх такими, якими вони є та готові слідувати разом і в болях, і в радощах – людей, які готові разом з любов'ю одне до одного співстраждати¹⁶.

Важливо зауважити, що у творах Жана Ваньє неодноразово згадано про те, що завдяки людям з особливими потребами той, хто перебуває поряд, має властивість бачити світ та осіб з неповносправністю під іншим кутом зору –

¹³ Див. Татарин. – Трухан-Татарин. *Віднайти Тройцю у неповносправності: богослов'я, що розкриває обійми іншості*, 121.

¹⁴ Див. Татарин. – Трухан-Татарин. *Віднайти Тройцю у неповносправності: богослов'я, що розкриває обійми іншості*, 120-123.

¹⁵ Див. Ларсен. «Віра і Світло» у щоденному житті. *Листи до моїх братів і сестер*, 57.

¹⁶ Див. Ваньє. *Потойбіч депресії*, 109.

правдивим, істинним. Ваньє порівнює приятелів з тими, хто розділяє спільний стіл з Ісусом. Зокрема, Жан Ваньє, у книзі *«Прийняти дар убогих»* наголошує на тому, що коли він сідав за спільний стіл із неповносправними людьми, це означало, що вони ставали друзями, творили спільні родинні зв'язки¹⁷. Коли особа добровільно погоджується на спільне життя із людьми з особливими потребами, яких, за словами Жана, «дуже часто відкидають на задній план, досягає єдності примирення та спокою, зростає у Божій ласці, відкриває прощення Ісуса і стає знаком весільного бенкету в Небі»¹⁸. Тому, коли приятель відкриває своє серце до неповносправних осіб, то виконує слова Ісуса: «Кожен, хто приймає малу дитину у Його ім'я, Його приймає, а хто Його приймає, той приймає Отця (див. Лк 9,48)». Таким чином такий спільний та добровільний спосіб співжиття чи праці із людьми з неповносправністю приятелі свідчать, що кожна людина потребує дружніх відносин, наповнених любов'ю та співстражданням, терпінням та стійкості.

Разом з тим не можна залишити без уваги важливість спільнот та будинків спільного життя у яких проводять час чи проживають люди з особливими потребами. У будинках спільного життя й спільнотах важливим аспектом є дух таких спільнот. Другою ознакою цих закладів є усвідомлення цілі та завдань які виконують асистенти чи приятелі, щоб люди з особливими потребами відчували свою гідність та потрібність. Жан Ваньє каже, що для того, щоб спільноти чи будинки спільного життя діяли за призначенням, а асистенти та працівники не відійшли від суті їхнього покликання, необхідно, щоб приятелі усвідомлювали, що прийняття осіб з неповносправністю та допомога їм у зростанні в душі Блаженств є основним критерієм¹⁹. Також слід зауважити, що в творчому доробку Ваньє зосереджена особлива увага на самопожертві приятеля для блага особи з неповносправністю. Приятель має усвідомлювати, що потрібна клопітка та постійна невтомна праця з людьми з особливими потребами, щоб вони змогли

¹⁷ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 19.

¹⁸ Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 43.

¹⁹ Див. Ваньє. *Спільнота – місце радості та прощення*, 209.

ставати зрілими, відкритими, відчували, що їх люблять та що вони є потрібні²⁰. Основними перевагами такого методу праці є результат, який є відчутним. Окрім того, самопожертва приятеля є яскравим виявом співстраждання людині з неповносправністю. Дарування власних сил, відчуттів, любові та прийняття свідчить про необхідність, гідність та цінність людей з неповносправністю в житті асистентів. Властиво, важливим критерієм вияву співстраждання в любові до особи з неповносправністю є входження в той ритм життя людей з особливими потребами. Такий ритм життя виявляє та спонукає до усвідомлення потреб таких людей. Важливо зауважити, що ритм життя людей з неповносправністю є суттєво іншим – ритм серця. Саме відчуття ритму серця спонукає приятеля зупинитися, щоб відчути його і зможти налагодити свої стосунки із особами з особливими потребами²¹. Коли в спільнотах приятелі усвідомлюють важливість життєвого ритму людей з особливими потребами, тоді відбувається повноцінний якісний стосунок співстраждання та любові. Тут важливо наголосити, що Жан Ваньє у своїх творах часто-густо висвітлює основні проблеми та поради у стосунку із людьми з неповносправністю, з якого, власне, і впливає на аспект співстраждання в любові. Таке представлення та подання основних аспектів та завдань у творчості Жана Ваньє свідчить про позитивні аспекти та практичність його творів, зокрема в контексті даного дослідження.

Важливо також розглянути роль та місце співстраждання в любові в житті приятеля. Тут важливо зауважити, що не кожна людина може й має покликання бути постійно із людьми з особливими потребами. Однак є такі особи, які покликані Богом до постійного та нелегкого служіння. Більшість асистентів, які живуть чи працюють із людьми з неповносправністю, свідчать, що на початку їм було важко. Служіння людям з особливими потребами здавалося не зовсім зрозумілим. Проте якісь внутрішні пориви не давали можливості їм залишити все й шукати інші види діяльності. Зокрема, Христина Мороз – асистент дому «Емаус» при Українському Католицькому Університеті каже: «Перші місяці

²⁰ Див. Ваньє. *Бути людиною*, 32.

²¹ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 25.

були важкі, і здалось, що це не моє, бо маю іншу освіту, перспективу. Однак після року зрозуміла, що ці люди багато для мене важать, та вирішила залишитись»²².

Тут варто зауважити, що співстраждання в любові є двосторонньою дією, яка впливає на людей з особливими потребами, батьків, асистентів, душпастирів. Тому важливим аспектом, на який слід звернути увагу в контексті дослідження, є, власне, переміна приятелів завдяки людям з неповносправністю. У дослідженні вже згадувалося про вплив осіб з неповносправністю на Жана Ваньє. Важливим аспектом переміни приятеля є він сам. У творах Жана Ваньє неодноразово прослідковується важливість внутрішнього налаштування приятеля, яке зможе допомогти йому відкритися на дружбу із людьми з особливими потребами. Також Жан каже, що переміна приятеля відбувається тоді, коли вони « знаходять час для того, щоб розпізнати одне одного, вислухати історію кожного... Тоді наше враження про людину базується уже не на тому, скільки вона знає, не на її соціальному статусі, а на основі нашої особистої зустрічі, зустрічі серця з серцем»²³. Подані Жаном критерії свідчать про входження приятелів в життя осіб з неповносправністю та відкритість їхніх сердець на співстраждання. З цього також випливає, наскільки важливим для приятеля та й, зрештою, для кожної людини є вміти почути того, хто поряд. Власне, люди з особливими потребами допомагають нам відкрити в нас світ нашого внутрішнього життя. Особи з неповносправністю дають нам поштовх до відкинення всіх перешкод. Вони вчать керуватися власними почуттями, при цьому оперуючись тим, до чого лежить наше серце – вчать жити, керуючись серцем²⁴.

Француженка Крістіна Англес д'Оріак, директор центру «Емаус» при Українському Католицькому Університеті у Львові, говорить, що неповносправні люди є нашими вчителями стосунків. Особи з неповносправністю вчать нас жити не світовими принадами, а жити так, щоб наше серце вміло приймати та дарувати любов тому, хто є поряд. Також Крістіна

²² Шумило Я. *Енергія ніжності* // www.emaus.ucu.edu.ua (10.11.2020).

²³ Ваньє. *Бути людиною*, 83-84.

²⁴ Див. Ваньє. *Прийняти дар убогих*, 25.

каже, що люди з особливими потребами вчать нас приймати виклики, з якими ми зустрічаємось у житті, та способи, як їх долати – любов'ю та довірою²⁵. Зі слів Крістіни чітко видно наскільки важливими є стосунки в любові із особами з неповносправністю.

Таким чином співстраждання в любові є вагомим елементом у житті людини. У першому підрозділі дослідження було чітко виокремлено основні критерії та аспекти, які вказують на важливість співстраждання в житті неповносправних осіб. Також важливо зауважити, що було виокремлено важливість і місце батьків та приятелів у співстражданні із людьми з особливими потребами у творах Жана Ваньє. Висвітлена думка та позиція автора, а також те, яку необхідність та потребу у співстражданні бачив Жан Ваньє.

3.2 Пасторально-практичний вимір розуміння співстраждання в любові в сім'ях, спільнотах та будинках спільного життя із особами з неповносправністю

Важливим та фундаментальним аспектом будь-якого творчого доробку чи якихось життєвих практик є вмiле застосування цього на практиці. Такий спiсiб дозволяє побачити та досвiдчити власними силами, почуттями чи емоцiями все задумане чи описане. Тому в другому підрозділі третього розділу магістерської роботи будемо більш детально досліджувати практичні сторони співстраждання в любові на прикладі спільнот, які беруть коріння від заснованих Жаном Ваньє. Також важливим завданням є зробити порівняльний аспект спільнот, до яких долучився Жан Ваньє, та тих, які не мають відношення до них, але плекають у своїй суті основні чинники та елементи співстраждання в любові. На основі свідчень людей, які працюють в цих спільнотах, будемо досліджувати їх основну ціль та мету.

²⁵ Див. Тимошук Я. *Люди серця. Як не пропустити смс-ки від Бога і чому нас можуть навчити люди з особливими потребами* // www.theukrainians.org (10.11.2020).

3.2.1 Розуміння співстраждання батьками осіб з особливими потребами

Насамперед важливо зауважити, що місцем та й, зрештою, ліком від страждання та виявом любові для осіб з особливими потребами є їхні сім'ї. У сім'ях вони народжуються та зростають. Як у попередньому підрозділі було зауважено, важливими особами для будь-якої дитини є їхні батьки, і дуже багато залежить саме від них. Сім'я є тим осердям, дитина зростає, пізнає світ, вчиться, пробує все на дотик, смак чи нюх. Окрім того, сім'я – це місце, де дитина вчиться любити й приймати любов. Олег Романчук у книзі *«Дорога любові»* зазначає, що дорога любові для кожного є важкою й довгою. Інколи людське серце перебуває в страху, і для того, щоб полюбити, потрібно насамперед його очистити. Деколи сім'ї, у яких є неповносправна дитина, мають пройти такий тернистий шлях очищення для того, щоб ця любов засіяла в них та їхніх дітях²⁶. Тому дуже важливим аспектом кожної сім'ї є створення таких умов для дитини. Часто це є нелегко, особливо якщо дитина вирізняється розумово чи фізично від інших дітей. Мама неповносправної дівчинки в одному з інтерв'ю ділиться досвідом та розповідає, як їй вдалося перейти межу прийняття, страху та дозріти до прийняття. Її дитина навчається у звичайній школі в класі де є ще одна дитина з інклюзією. Як зазначає мама дівчинки із синдромом дауна²⁷ – Юлія Бойко, від батьків залежить майбутнє дитини, якщо дитину люблять і приймають, вона буде щасливою²⁸. Такий спосіб адаптації дитини до світу є яскравим виявом того, що мама дбає про майбутнє своєї дитини. Водночас Юлія свідчить суспільству, що діти з неповносправністю мають місце у світі. Тому кожен може дати їм руку допомоги, що є яскравим виявом співстраждання в любові.

Важливо зауважити, що свідчення сімей, а головню батьків, у яких є діти з особливими потребами, пронизані однією і тією ж прямою, у якій центральне місце у стосунках займає власне любов. Саме любов є виявом співстраждання.

²⁶ Див. Романчук. *Дорога любові*, 98.

²⁷ Синдром дауна – це генетична патологія пов'язана з однією зайвою хромосомою – 21-шою хромосомою. Кожна людина має 46 хромосом. Натомість при синдромі дауна їх є 47,95%. Через це порушується фізичний та розумовий розвиток дитини. // Див. *«Сонячні діти»* // www.brovmedcentr.in.ua (15.11.2020).

²⁸ Див. Беловольченко Г. *Інклюзія з нуля. Як сихівчанка віддала дитину з особливими потребами до звичайної школи* // www.sykhiv.media (14.11.2020).

Мама неповносправного хлопця – Галина Братуш, коли її запитали, якою була її реакція, коли вона дізналася про неповносправність сина, каже, що спочатку її огорнув страх і шок, було важко усвідомити, що її дитина неповносправна. Проте згодом зрозуміла, що він все ж є її дитиною і, незважаючи на те, що в нього є якісь фізичні чи розумові неповносправності, вона його любить. Разом з чоловіком вона створює синові такі умови, щоб хлопець відчував співстраждання, любов та прийняття з їхнього боку²⁹. Тут також важливо зауважити, що усвідомлення батьками важливості та необхідності їхніх дітей, незважаючи на їхні особливості, є головним рушієм у побудові стосунку. Адже саме цей аспект породжує любов, прийняття та співстраждання. Якщо батьки відчують необхідність своїх дітей і їхню гідність, то власним свідченням показують світові, що людина з особливими потребами є такою ж людиною і підлягає всім правам та привілеям і є яскравими світичами гідності й величчя людини³⁰.

У контексті дослідження важливо зауважити, що реакція батьків на те, що в них народиться дитина з неповносправністю, або ж після народження є певні результати чи висновки медекспертів, є досить однотипною та загальнозрозумілою. Більшість батьків огортає страх, паніка, розпач та безвихідь, про що, зрештою, вже було згадано в магістерській роботі. Однак цікавим є, власне, перехід від страху до прийняття, яким він є і як відбувається. Батьки дітей з неповносправністю зауважують, що це приходить не одразу, у кожного по-різному. У таких моментах важливою є підтримка родичів, близьких, знайомих. У книзі Олега Романчука *«Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві»* є свідчення однієї мами, яка каже, що коли вона дізналася про народження дитини з неповносправністю, була у відчаї, тривозі та страху. Однак коли повідомила про це свою свекруху, то ця відповіла дуже любляче: «Не хвилюйся, це наша дитина, і ми будемо любити його таким, яким він є». Це співстраждання бабусі до матері настільки вплинуло на маму, що вона постійно

²⁹ Див. Братуш Г. Інтерв'ю від 09.11.2020 / інтерв'юєр Мурга Я. // див. додаток 1, 84-85.

³⁰ Див. Іван Павло П. *Laborem exercens*. Lublin 1986, 22.

собі повторювала ці слова й усвідомлювала, якою важливою є підтримка, прийняття та співстраждання для матері, а згодом і для дитини³¹. З цього випливає, що більшість батьків, у яких народжуються чи мають народитися діти з особливими потребами, шукають підтримки в когось чи в чомусь. Для багатьох такими людьми стають найрідніші. Для деякого підтримкою є зовсім далекі та незнайомі люди. Хтось знаходить джерело підтримки та співстраждання в Бозі. Олег та Наталія Бундзило – подружжя, яке виховує хлопчика з синдромом Дауна, зауважують, що народження сина змінило їхнє життя. Подружжя стало один до одного більш приятними, коли їм важко, вони стараються знаходити підтримку одне в одному, намагаються більше спілкуватися та переживати всі труднощі й випробування разом³². Мама дівчини з діагнозом ДЦП³³ – Людмила Аннич – керівник Програми «Батьки для батьків», засновник тренінгового центру транзитного підтриманого проживання для осіб на візку «Дім самостійного життя» каже: «А вже в 1 рік Насті призначили інвалідність, що стало для нас шоком! Бо розуміти, що наша Настя має проблеми – це одне, а інвалідність – це катастрофа, жах, кінець... Ми були збиті з ніг... Ми зовсім не розуміли, що нам робити далі»³⁴. Однак згодом пані Людмила усвідомила та зрозуміла, що діагноз – це одне, і яким би він не був, залишається все ж діагнозом. Він є нелегким і приносить багато клопотів. Проте головним не є діагноз, а особа, яка є перед пані Людмилою – її дочка. Людмила зауважує, що найперше їй вдалося з важкими труднощами переосмислити, та й зрештою, донести до дитини, що коли вона злиться нібито на дитину, то це зовсім не так, злиться вона на її діагноз, а саму Настю вона дуже любить і готова, незважаючи на важкість, співстраждати³⁵.

Разом з тим ще одним важливим аспектом, з яким зустрічаються батьки дітей з особливими потребами, є їхня закритість до світу. Часто-густо батьки

³¹ Див. Романчук. *Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві*, 88-89.

³² Див. *Нас не треба жаліти, бо ми щасливі* // www.emaus.ucu.edu.ua (15.11.2020).

³³ Дитячий Церебральний Параліч (ДЦП) – група захворювань нервової системи, проявом яких є порушення рухів, рівноваги та положення тіла. Виникає внаслідок вад розвитку мозку або пошкодження його частин, які контролюють м'язовий тонус та моторну активність. // Див. Руденко Р. – Пилипчук О. *Дитячий церебральний параліч (ДЦП)* // www.esu.com.ua (15.11.2020).

³⁴ Аннич Л. Інтерв'ю від 07.11.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // див. додаток 2, 86-90.

³⁵ Див. Аннич. Інтерв'ю від 07.11.2020, див. додаток 2, 86-90.

боятися виводити своїх дітей на вулиці, де є багато людей, а ще якщо там є хтось знайомий – про неповносправність дитини дуже часто знають лише найближчі. Важливо, щоб батьки не закривали світ для своїх дітей. Необхідно щоб рідні свідчили власним прикладом, що їхні діти хоч і мають якісь особливості, однак є дітьми, які потребують уваги світу. Вище згадане подружжя Олег та Наталія Бундзило зустрілося з такою ж проблемою – навіть найрідніші не знали про діагноз їхньої дитини. Але одного дня Наталія усвідомила, що коли розповідаєш людям про свою дитину, спілкування стає легшим, вільнішим. Коли Наталія розповідала своїм подругам про сина, вони усвідомлювали, що люди з особливими потребами є такими ж людьми, як і всі інші³⁶. Таким чином велика увага та відповідальність лежить на плечах батьків дітей з особливими потребами. Від них залежить показати людству, що їхні діти все ж є дітьми. Якщо батьки представлять це в позитивному ключі, їхніх дітей будуть приймати люди, і їм буде легше усвідомити й пережити їхні проблеми та переживання.

Необхідно зауважити, що важливим аспектом співстраждання в любові є, власне, стабільність та постійність у діях з боку батьків. Тому, досліджуючи вплив та місце батьків у співстражданні в любові, неодмінно потрібно звернути увагу на аспект буденного та стабільного життя. Зокрема, важливо дослідити, як кожного дня батькам потрібно долати багато своїх планів, мрій чи задумів для того, щоб їхні діти відчували, що вони є їхніми улюбленими сином чи дочкою. Так, наприклад, Людмила Аннич – мама дівчинки з ДЦП каже, що для того, щоб надати належний догляд своїй донці, потрібно докласти неабияких зусиль. Важливим елементом, зі слів Людмили, є вміння, яким дуже часто нехтують батьки. Необхідно провести певний дисбаланс між гіперопікою та здоровою опікою дитини. Дитина повинна мати свій особистий простір, щоб опіка батьків не порушувала їх інтимності. Важливим та необхідним критерієм є також вміння приділити час собі та іншим членам родини. Вся сім'я має відчувати себе комфортно. Тоді співстраждання в любові набуває здорового виміру, коли є

³⁶ Див. *Нас не треба жаліти, бо ми щасливі* // www.emaus.ucu.edu.ua (15.11.2020).

певний баланс та стабільність в діях зі сторони батьків³⁷. Разом з тим такий аспект, як гіперопіка, впливає і на фізичний і на психічний стан дитини з особливими потребами. Гіперопіка батьків блокує повноцінний особистий простір дитини, якого потребує кожна особа. Пані Галина Братуш каже, що у спільному дозвіллі з її сином Любчиком важливою є опіка матері. Звичайно є речі, які її син не любить робити, і скільки б вона йому цього не нав'язувала, все одно йому це не до вподоби і він цього робити не буде³⁸. Також Галина зазначає, що інколи складно зрозуміти, що саме потрібно її синові, чим вона, як мати, може йому допомогти. Тут досвід є дуже добрим вчителем, який показує, що саме і в яких моментах потрібно – «ми доповнюємо одне одного³⁹». Властиво такий вияв співстраждання є дуже промовистим. Зрештою й актуальним, бо показує, наскільки батькам потрібно прикласти багато зусиль, щоб віднайти межовий показник та аплікувати його в досвід співстраждання із дитиною з неповносправністю. На жаль, іноді бувають і інші стереотипні мислення батьків, які не зовсім позитивно впливають на їхніх дітей. Часто наслідком гіперопіки є скованість та закритість дитини, яка не може без допомоги мами чи когось з родичів нічого зробити.

Також важливо наголосити на тому, як, власне, розуміють батьки осіб з особливими потребами, чим є співстраждання. Людмила Аннич зауважує, що розуміння цього слова буває досить різним. Багато хто може мати протилежні уявлення чи позиції, однак особисто для неї співстраждання є те відчуття болю, відкинення чи неприйняття в унісон з дитиною. Людмила стверджує, що коли її дочку щось болить чи є приступ епілепсії, вона разом з дитиною страждає, бо це впливає і на її внутрішній стан⁴⁰. З цього випливає, що співстраждання є емоційним проявом до горя чи болю дитини, який не може залишити серце іншої людини осторонь. Біль дитини пронизує батьків і вводить в стан дитини. Натомість Галина Братуш вважає, що яскравим виявом та місцем людського

³⁷ Див. Аннич. Інтерв'ю від 07.11.2020, див. додаток 2, 86-90.

³⁸ Див. Братуш. Інтерв'ю від 09.11.2020, див. додаток 1, 84-85.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Див. Аннич. Інтерв'ю від 07.11.2020, див. додаток 2, 86-90.

співстраждання, властиво, і є спільноти, у яких люди з особливими потребами мають можливість чи жити, чи перебувати. Люди, які бачать біль і страждання осіб з неповносправністю в цих спільнотах, йдуть назустріч таким особам та намагаються розділити й пом'якшити це співстраждання⁴¹.

Не зайвими будуть і деякі додаткові зауваги, які вказують на причиново-наслідковий зв'язок розуміння співстраждання. Похідними критеріями такого бачення вище цитованих осіб є їхнє розуміння любові і страждання. Властиво любов і страждання спонукають переосмислити та побачити, чим є співстраждання. Людмила Аннич стверджує, що стражданням, власне, і є відкиненням осіб з неповносправністю, не вміння дати відповідь на їхній біль, зранення. Людмила зауважує, що найкращою відповіддю на страждання є спілкування із людьми з особливими потребами, любов. Саме тоді, коли людиною керує любов, тоді вона може приймати людину з усіма її особливостями. Часто відчуття фізичного стану є мірилом щастя, бо від того, як особа себе фізично почуває, залежить, наскільки вона готова йти на контакт. Людмила зазначає, що люди з особливими потребами є немовби лакмусовим папірцем, який відчуває чесноти людини та їх прояви щодо неї⁴². Для Галини Братуш страждання є виявом відкинення, а любов є ліком, який загоює рани і яка повинна бути на першому місці⁴³.

Наступним аспектом, про який говорять батьки дітей з особливими потребами, є важливість присутності семінаристів та студентів університетів у житті людей з неповносправністю. Семінаристи – це майбутні священники, які мають великий поріг довіри в соціумі та позитивно впливають на людей з неповносправністю. Тому завдання семінаристів і полягає, власне, в тому, щоб ширити здорове розуміння в суспільстві про людей з неповносправністю та про їх гідність і важливість і бути поруч⁴⁴. Завданням студентів університетів є

⁴¹ Див. Братуш. Інтерв'ю від 09.11.2020, див. додаток 1, 84-85.

⁴² Див. Аннич. Інтерв'ю від 07.11.2020, див. додаток 2, 86-90.

⁴³ Див. Братуш. Інтерв'ю від 09.11.2020, див. додаток 1, 84-85.

⁴⁴ Див. Аннич. Інтерв'ю від 07.11.2020, див. додаток 2, 86-90.

приймати таких людей та співстраждати разом з ними, не боятися їх та свідчити про них⁴⁵.

Ще одним досить мотивуючим аспектом, який у нашому суспільстві є дуже актуальним – це будинки спільного життя осіб з неповносправністю та спільноти, робочі місця, де могли б проживати, реалізувати себе та зростати люди з неповносправністю. У Львові ми маємо кілька таких будинків, де люди з особливими потребами живуть разом з асистентами, зокрема *Дім «Емаус»*⁴⁶ при Українському Католицькому Університеті. Батьки дітей з неповносправністю мріють та леліють думки про такого типу будинки та місця працевлаштування. Такі заклади дадуть змогу їхнім дітям «жити самотійним життям, досягнути значно більшого без батьківської гіперопіки. Батьки залишаються батьками на все життя, їхню роль визначив Господь. А спеціалісти мають знання, щоб максимально розвинути можливості наших дітей»⁴⁷.

Отже, у першому підпункті другого пункту магістерської роботи коротко проаналізовано основні аспекти співстраждання в сім'ях, де є люди з особливими потребами, та окреслено основну роль батьків і їхнє місце у співстражданні в любові.

3.2.2 Порівняння співстраждання в любові приятеля спільноти «Віра і Світло» та асистента дому «Капернаум»

Насамперед важливо зауважити, що, окрім сім'ї, особливим місцем співстраждання в любові є також спільноти та будинки спільного проживання чи праці осіб з неповносправністю. Власне ці місця мають свою структуру та певний

⁴⁵ Див. Братуш. Інтерв'ю від 09.11.2020, див. додаток 1, 84-85.

⁴⁶ Дім «Емаус», квартира в студентському містечку УКУ, де особи з розумовою неповносправністю та асистенти живуть разом. Дім «Емаус» був відкритий у березні 2013 року. Це є будинок сімейного типу, що є альтернативою інтернатним закладам. Дім «Емаус» влаштований за моделлю спільноти. Життя у Домі «Емаус» має свій ритм. У будні кожен друг відвідує майстерні чи денні програми. В той час асистенти займаються необхідними побутовими справами та мають вільний час. Кожного дня спільнота разом готує вечерю, часто запрошуючи гостей. День в Домі «Емаусу» завершується спільною молитвою. Вихідні, свята та літній відпочинок мешканці «Дому» також проводять разом – гуляють містом, ходять на каву, в кіно, а також разом мандрують Україною. Унікальністю Дому «Емаус» є також те, що він знаходиться в Колегіумі ім. патріарха Йосифа Сліпого, де також мешкають студенти, працівники університету, гості та три сестри-монахині. Для друзів з особливими потребами – це нагода для більшої соціалізації та інтеграції в суспільство // Див. *Дім Емаус* // www.emaus.ucu.edu.ua (16.11.2020).

⁴⁷ Аннич. Інтерв'ю від 07.11.2020, див. додаток 2, 86-90.

ритм, за яким живуть. Тому в контексті дослідження важливо розглянути, як на практиці відбувається стосунок між приятелем та людиною з неповносправністю у спільноті «Віра і Світло». Також важливо дослідити комунікацію асистента із людьми з особливими потребами в домі «Капернаум»⁴⁸. Необхідно знайти спільні й відмінні риси дому «Капернаум» та заснованих Жаном Ваньє спільнот.

Одним з важливих аспектів у спільноті «Віра і Світло», з якими часто зустрічаються особи, які приходять допомогти чи послужити людям з особливими потребами, є страх. Подібно до батьків, які дізнаються про діагноз їхньої дитини, чи про те, що дитина народиться з розумовими чи фізичними вадами, так і приятелів огортає страх. Христина Біян – координатор спільноти «Любисток» з руху «Віра і Світло» у м Львові каже, що вперше, коли вона зустрілася з особами з неповносправністю в спільноті, до якої її запросив друг, відчула невимовні прояви страху. Саме страх вплинув на її перші уявлення та думання – «напевно, я тут на довго не затримаюся – одна, дві зустрічі, і, напевно, це не моє, я тут не зможу бути»⁴⁹. Тут важливо зауважити, що така реакція в ситуації, у якій опиняються батьки, та й, зрештою, з якою зустрічаються приятелі, є досить типовою, і про неї неодноразово згадує Жан Ваньє. Важливо, що в таких ситуаціях залишаються вірними ті люди, які дійсно відчувають глибинний поклик серця до співстраждання із людьми з неповносправністю.

Наступним відправним пунктом, який впроваджує приятеля у спільнотне життя та у співстраждання в любові разом з особами з неповносправністю, є цікавість до того, як все відбувається, як живуть друзі. Власне даний аспект є важливим тому, що саме він дає можливість приятелю усвідомити, для чого він тут і яке його завдання. Христина Біян каже, що першій зустрічі в спільноті передувала цікавість, яка дала змогу залишитися і надалі. Опісля цікавість

⁴⁸ Дім «Капернаум» - це будинок, який існує при монастирі отців Оріоністів у Львові. В ньому проживають 6-7 осіб з неповносправністю. Опікуються домом монахи. Також хлопці з неповносправністю, які живуть в цьому дому мають час для праці, відпочинку та спільної молитви. // Возняк В. *Життя парафії церкви святого Луїжджі Оріоне*, [CD-Video], Львів 2014.

⁴⁹ Біян Х. Інтерв'ю від 29.10.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // див додаток. 3, 91-93.

переростає в розуміння і відповідальність, а також усвідомлення мети перебування в спільноті⁵⁰.

Розглянувши аспект страху та його вплив на стосунок приятеля із людьми з особливими потребами, перейдемо до наступного середника – любові. Власне любов, як вже вище було зазначене, займає чільне місце і є фундаментальною в співстражданні. По суті, любов породжує співстраждання. Христина, приятель спільноти «Любисток», зауважує, що любов відіграла фундаментальну роль тоді, коли її огорнув страх – «саме тоді, коли я усвідомила, що головна протидія страху криється в мені, і цією протидією любов. Тільки в любові ти розумієш, що ти потрібен цій людині, що твоя присутність є важливою для цієї людини»⁵¹. Таким чином любов стала середником, який вплинув на подальшу діяльність приятеля в цій спільноті. З досвіду приятельки видно, наскільки аспект любові вплинув на неї та привів до усвідомлення місця і суті спільнотного життя.

Разом з тим важливим насамперед є розуміння самими приятелями, чим є співстраждання. Христина Біян зауважує, що співстраждання в спільнотах «Віра і Світло», власне, і полягає в прийнятті людей з особливими потребами з їхніми особливостями, фізичними чи розумовими, у вмінні завжди підставити плече – бути поруч та у спільній молитві⁵². Такий спосіб розуміння співстраждання свідчить про ціль, мету і завдання спільнот «Віра і Світло».

Також необхідно зауважити, що приятелі віддають належне Жанові Ваньє за те, що він своїм власним прикладом привернув увагу світу до людей з неповносправністю. Без сумніву, що й до того були такі люди, які підкреслювали важливість людей з особливими потребами. Напевно були ті, хто намагався різними способами співстраждати. Та все є спільноти, засновані Жаном, поширилися по світу та набули світового визнання. У такий спосіб ці спільноти привернули увагу людства до потреб неповносправних людей. Також Христина Біян каже, що важливим був поштовх Жана Ваньє, але й не менш важливою була відповідь на поклик тих осіб, які почали разом з Ваньє співстраждати із людьми

⁵⁰ Див. Біян Х. Інтерв'ю від 29.10.2020, див. додаток 3, 91-93.

⁵¹ Там само.

⁵² Див. Там само.

з особливими потребами. Адже і Жан, і приятелі-асистенти, побачивши людей з неповносправністю, зрозуміли глибше суть людського страждання⁵³.

Розглянувши коротко основні аспекти співстраждання в любові на основі інтерв'ю з приятельською спільноти «Віра і Світло», заснованої Жаном Ваньє, перейдемо до порівняльного аспекту співстраждання в любові в домі «Капернаум». Дім «Капернаум» діє у місті Львові при чоловічому монастирі згромадження оо. Оріоністів. Важливо, що такий спосіб допоможе краще побачити, як діють спільноти, які не є дотичними до спільнот, заснованих Жаном Ваньє. Також спосіб порівняння покаже як асистент цього дому розуміє, чим є співстраждання.

Важливим аспектом, з яким зустрілася асистент дому «Капернаум» при перших своїх зустрічах із людьми з неповносправністю – відчуття, що ти вдома, а іноді і більше, ніж вдома. Деколи і вдома не було такого відчуття. Наталія Капля зауважує, що характерними проявами людей з особливими потребами, з якими вона зустрілася, було прийняття тебе такою, якою ти є, зі всіма твоїми недоліками й проблемами⁵⁴. Їхнє щире прийняття всіх, хто до них приходить, є яскравим виявом їхнього люблячого серця. Також таке прийняття свідчить про цінність кожної особи в очах людей з неповносправністю. Наталя зауважує, що вона завжди відчувала у своєму серці поклик до служіння людям. Спочатку хотіла бути психологом, однак батьки казали, що ця професія не є актуальною. Проте коли вперше потрапила до спільнот із людьми з неповносправністю, відчула, що це місце, де вона хоче працювати, там і залишилася – спочатку в «L'Arche», а вже згодом в домі «Капернаум»⁵⁵.

Другим аспектом, який зауважила Наталія Капля, як асистент спільноти, що люди з особливими потребами дуже страждають. Однак попри страждання, вони вміють бачити набагато глибше: як навколишнє середовище і його красу, так і людину, яка до них приходить⁵⁶. Попри свої страждання, люди з

⁵³ Див. Біян Х. Інтерв'ю від 29.10.2020, див. додаток 3, 9-93.

⁵⁴ Див. Капля Н. Інтерв'ю від 15.10.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // див. додаток. 4, 94-98.

⁵⁵ Див. Капля Н. Інтерв'ю від 15.10.2020, див. додаток 4, 94-98.

⁵⁶ Див. Там само.

неповносправністю вчать, як потрібно ставитися до світу, до людей. Навіть фізичний біль чи розумові відхилення не є перешкодою в баченні краси. Також, як вже вище було згадано, часто ліком у стражданні є, власне, любов. Асистент Наталя стверджує, що від любові залежить, наскільки стосунок із людьми з особливими потребами буде тривалим. Власне саме в любові народжується співстраждання. А в свою чергу співстраждання і є прийняття іншого в його терпінні без жодних звинувачень⁵⁷.

Нарешті важливо наголосити, чим, власне, відрізняється дім «Капернаум» від спільнот, заснованих Жаном Ваньє. Досліджуючи цю різницю, важливо зауважити, що асистент Наталія має досвід праці із людьми з неповносправністю як у «*L'Arche*», засновником якого був Жан Ваньє, так і в домі «Капернаум». Тому Наталя має можливість провести певні порівняння. Зі слів асистентки випливає, що першою явною відмінністю є те, що засновником такого виду діяльності є святий Луїджі Оріоне. Святий жив задовго до Жана Ваньє, і, власне, його згромадження перейняло цю харизму й розвиває такого роду діяльність. Другою важливою відмінністю є те, що такі спільноти діяли задовго до заснування Жаном Ваньє «*L'Arche*» і «Віра і Світло» і розрослися при багатьох монастирях згромадження оо.Оріоністів ще до того, як Жан заснував. Третім відмінним елементом є те, що оо.Оріоністи тихо виконують своє служіння і не голосять про це усім, а спільноти Жана Ваньє є досить знаними та популярними⁵⁸. Таким чином з цього видно, що людьми з особливими потребами опікувалися, приймали їх ще задовго до Жана Ваньє. Та все ж такі спільноти залишалися більш закритими, зосередженими при монастирях та менш відомими для загалу. Натомість спільноти, засновані Жаном, були і залишаються відкриті та загальнознаними для всіх:

Величезна заслуга Жана не лише в тому, що він привернув увагу громадськості до інших людей, а в тому, що, базуючись на св. Письмі показував неповносправних як дар, яким Бог

⁵⁷ Див. Капля Н. Інтерв'ю від 15.10.2020, див. додаток 4, 94-98.

⁵⁸ Див. Там само.

відкрив те, чого мудрі не здатні бачити; раніше сприймали, що це прокляття, Жан показав, ні, благословення, вияв особливої любові Бога⁵⁹!

Тут важливо зауважити, що в даному підпункті магістерської роботи коротко окреслено основні пункти та аспекти, з якими зустрічаються приятелі, розділяючи страждання осіб з особливими потребами – співстраждають в любові. Проведено короткий порівняльний аналіз між спільнотою «Віра і Світло», заснованою Жаном Ваньє, та домом «Капернаум», який діє при монастирі отців Оріоністів у Львові.

3.2.3 Душпастирський аспект співстраждання в любові

Спочатку важливо зауважити, що співстраждання в любові спільнот, які досліджуємо в контексті магістерської праці, є важливим місцем капелана в цих спільнотах. Варто підкреслити, що окрім безпосередньої присутності капелана у спільноті, важливе також розуміння ним цілі, мети та завдань які на нього покладені. Отець Олег Жаровський, який є капеланом навчально-реабілітаційного центру «Джерело»⁶⁰ у Львові, а також довголітнім капеланом спільноти «Віра і Світло» зауважує, що в спільнотах із неповносправними людьми священник пропагує зовсім інший погляд на людину – як Христа, який страждає в неповносправній людині, і, як Христа ми маємо сприймати її. Також, зауважує отець Олег, що проповідують не лише словом, а й ділом, і в цьому є різниця, бо священник може закоренитися не лише в слово, а й у діло⁶¹.

⁵⁹ Капля Н. Інтерв'ю від 15.10.2020, див. додаток 4, 94-98.

⁶⁰ Навчально-реабілітаційний центр «Джерело» надає якісні сімейно центровані послуги для максимальної кількості дітей та молоді з особливими потребами і дітей з групи ризику в Україні. Комплекс послуг включає денний догляд за дітьми від 3 до 18 років, а також для осіб від 18 до 45 років; консультації та реабілітаційні програми для дітей різного віку, які забезпечує висококваліфікована міждисциплінарна команда фахівців у співпраці з батьками. Саме завдяки такій співпраці вдається створити найбільш сприятливі умови для гармонійного розвитку кожної особливої дитини. Центр Джерело формує та впроваджує новітні стандарти соціальних послуг і є ресурсним центром на регіональному та національному рівнях. Центр розповідає про переваги та власний досвід ефективної сімейно центркованої реабілітації, використовує сучасні науково обгрунтовані методики, а також надає необхідну підтримку та допомогу в інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство у винятковій атмосфері розуміння та любові. Метою центру є створити можливості для кращого майбутнього кожної дитини та молоді особи з особливими потребами та їх сімей. // Навчально-реабілітаційний центр «Джерело» // www.dzherelocentre.org.ua (19.11.2020).

⁶¹ Див. Савицький Б. *Душпастирський супровід осіб з особливими потребами як важлива складова реабілітаційного процесу на прикладі навчально-реабілітаційного центру «Джерело»*. Магістерська робота, Український Католицький Університет 2018, 71.

Разом з тим важливо дослідити яким є погляд капелана на співстраждання, страждання і любов в спільнотах, у яких служать священики. Отець Мартин Хомів – капелан спільноти «Пристань святого Миколая» руху «Віра і Світло», що діє при архикатедральному соборі Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці в місті Тернополі, зауважує важливі аспекти, які він досвідчив. Зокрема о.Мартин каже, що «життя є великою школою любові, якої вчимося впродовж всього нашого життя, а найгірше страждання у людському житті – думати, що ніхто тебе не любить, бути цілковито самотніми, вважати себе непотрібними»⁶².

Другим важливим елементом, на який важливо звернути увагу в контексті дослідження, є власне термінологічне розуміння співстраждання самими священиками-капеланами. Знову ж отець Мартин Хомів зауважує, що співстраждання може бути позитивним – це співстраждання, основою якого є розуміння суті людської потреби, натомість негативне – це вияв жалю до осіб з неповносправністю⁶³. Такий спосіб думання та розрізнення співстраждання є досить новим та актуальним і показує, що священику вдалося спостерігати впродовж своїх років капеланського служіння. Властиво, священик наголошує, що у спільнотах «Віра і Світло» є чотири аспекти вияву цього позитивного співстраждання – чотири «часи» – спільна молитва, ділення, святкування та приватний час разом із особами з неповносправністю. Перший «час» - спільна молитва – особливий спосіб співстраждання, який породжує духовний зв'язок. Молитва буває і радісною, і сумною, але саме в молитві люди з неповносправністю та всі члени спільноти співстраждають з Богом на хресті⁶⁴. Ділення – особлива ласка, у якій кожен має можливість поділитися тим, що наболіло, навіть якщо не розмовляє чи говорить не чітко. А святкування є часом особливої радості, сміху та зняття наших масок⁶⁵. Четвертий «час» - це час, коли самі проводимо час з нашим другом поза часом у спільноті⁶⁶. Безумовно, такий

⁶² Хомів М. Інтерв'ю від 15.11.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // див. додаток. 5, 99-103.

⁶³ Див. Хомів М. Інтерв'ю від 15.11.2020, див. додаток. 5, 99-103.

⁶⁴ Див. Там само.

⁶⁵ Див. Хомів М. Інтерв'ю від 15.11.2020, див. додаток. 5, 99-103.

⁶⁶ Див. Там само.

спосіб та вияв співстраждання, окреслений в чотирьох «часах», є яскравим свідченням, як спільноти «Віра і Світло» разом зі своїми капеланами, батьками та друзями співстраждають в любові.

Наступним важливим елементом, який є актуальним для всіх священників, семінаристів та тих, хто готовий співстраждати разом з особами з особливими потребами, є, власне, буття поруч з неповносправними людьми. Отець Мартин зауважує, що від нас залежить, чи ми готові бути поруч із людьми з неповносправністю. Якщо так, то для нас це може видатися чимось простим, банальним, проте, для осіб з неповносправністю це може бути великим виявом співстраждання й любові⁶⁷.

На завершення важливо зауважити, що в даному розділі магістерської роботи досліджували місце та роль співстраждання в любові в житті осіб з неповносправністю на основі творів Жана Ваньє та практичному застосунку співстраждання в житті батьків, приятелів та душпастирів. У першому підрозділі дослідили погляди Жана Ваньє на те, чим є співстраждання. У другому підрозділі окреслили пасторально-порівняльний аспект розуміння співстраждання в любові в практичному застосунку в сім'ях, спільнотах та будинках спільного життя із особами з неповносправністю. Такий спосіб дослідження показав наскільки важливим є співстраждати в любові із людьми з неповносправністю.

⁶⁷ Див. Хомів М. Інтерв'ю від 15.11.2020, див. додаток. 5, 99-103.

ВИСНОВОК

У даній роботі було представлено та проаналізовано основні аспекти страждання, любові та співстраждання в любові у творах Жана Ваньє. Важливо, що на початку роботи були виокремлені основні аспекти з життя французького філософа та богослова Жана Ваньє. Саме Жана вважають основоположником праці з людьми з неповносправністю. Власне завдяки Жану Ваньє про людей з особливими потребами почали говорити в усьому світі. Спільноти, які були засновані за посередництвом Жана Ваньє, поширилися по всьому світі й набули широкого визнання та прихильності в багатьох країнах світу. Разом з тим важливим середником цих спільнот, які були засновані Ваньє, є їхня відкритість та екуменізм. Такі спільноти існують навіть в мусульманських середовищах. Тому важливо було на початку дослідження зробити не так акцент на самій постаті Жана, як на його життєвих етапах, які вплинули на подальший життєвий вибір та на ту працю, яка поширилася й набула глобального виміру. У даному контексті важливо також зауважити, що, окрім «світлих» моментів життя Жана Ваньє, були виокремлені й «темні» сторони, які можуть негативно впливати на деяку категорію людей – сексуальні зловживання в контексті духовного наставництва. Однак важливо ствердити, що «немає чоловіка, що жив, а не згрішив би»¹, тому такі зловживання є доведені, однак не мають відношення до контексту магістерської праці, бо ми досліджували не життя «праведної» людини, а його життєвий доробок у праці з людьми з неповносправністю.

Для ефективного викладу матеріалу дослідження магістерську працю було тематично поділено на три розділи. У кожному з розділів розглядалися основні тематичні зауваги, їх підґрунтя та термінологічні особливості, з яких, власне, і випливає розуміння даної тематики.

У першому розділі магістерської праці основною тематикою аналізу було розуміння людського страждання осіб з неповносправністю на основі творів Жана Ваньє. На початку розділу було виокремлено основні біографічні відомості

¹ *Требник*, Чин похорону мирян // *Требник*. Видав Верховний Архiepіскоп Української Греко-Католицької Церкви Львів 2017, 127.

про Жана Ваньє та його життєвий досвід віри, якому передував довгий шлях пошуків та глибокого навернення. Наступним аспектом, який чітко підкреслив розуміння того, чим, власне, і є страждання і як воно розуміється зокрема в українському контексті, був термінологічний аналіз цього слова. Важливо, що в першому розділі також були виокремлені основні аспекти страждання в філософії, релігії та психології. Такий спосіб аналізу дає можливість ширше та ґрунтовніше дослідити основні критерії та аспекти страждання у вище зазначених царинах. Важливо, що, окрім ґрунтового аналізу страждання в психології, релігії та філософії, важливим є той факт, наскільки погляди у вищезазначених царинах мали вплив на твори Жана Ваньє та який вплив вони мають на спільноти, засновані Жаном. Третім аспектом дослідження першого розділу магістерської праці був аналіз Документів Церкви, послань пап та церковних керманічів УГКЦ. Четвертою площиною, яку досліджували в першому розділі, були безпосередньо твори Жана Ваньє та погляд Жана на страждання. Підґрунтям цих поглядів, власне, і є практичний досвід автора, який він здобув, безпосередньо працюючи та живучи в таких спільнотах із людьми з неповносправністю. Важливо, що тут автор зауважує, наскільки важливим є побачити та розділити це страждання. Також у даному розділі проаналізовано, якими є страждання людей з неповносправністю та звідки вони випливають. Важливо, що в даному контексті було виокремлено основні важливі аспекти, як люди можуть полегшити це страждання людей з неповносправністю.

У другому розділі магістерської роботи було проаналізовано основні термінологічні критерії любові на основі словників та енциклопедій, які дали змогу краще переосмислити та увійти в контекст розуміння того, чим, власне, є любов та яке вона має відношення в побудові стосунків з людьми, а особливо в стосунку з людьми з неповносправністю. Другою площиною дослідження був аспект любові в Документах Католицької Церкви та посланнях архиєреїв УГКЦ. У даному контексті виокремлено основні позиції Церкви стосовно любові як важливого середника, на якому, власне, і базується будь-який людський стосунок. Третім аспектом другого розділу магістерської роботи був

текстуальний аналіз творів Жана Ваньє та представлення його бачення й розуміння любові. Зокрема, важливим аспектом любові, про який неодноразово згадано в дослідженні, є відкриття серця людини до потреб іншого. Тому в третьому аспекті другого розділу було виокремлено місце любові у спільнотах, сім'ях та в Церковній спільноті як основних рушіїв поширення цієї любові до осіб з неповносправністю в усьому світі.

У третьому розділі магістерської праці досліджували роль та місце співстраждання в любові у стосунку із людьми з неповносправністю. Першим аспектом дослідження було термінологічне уточнення, чим, власне, і є співстраждання та звідки воно походить. Тут було зауважено, що це слово має слов'янські коріння та не зустрічається в словниках української мови, однак є вживаним у творах Жана Ваньє. Другим важливим аспектом, який досліджували, є, властиво, розуміння співстраждання в любові самим автором. Тут проаналізували основні аспекти співстраждання в любові в сім'ях, спільнотах та місцях спільного проживання осіб з неповносправністю. Також тут було виокремлено бачення Жаном Ваньє ролі та завдань приятелів чи асистентів у спільнотах з особами з людьми з особливими потребами. Третьою і, властиво, останньою площиною дослідження був аналіз інтерв'ю осіб – приятелів, батьків та душпастирів, які на власному прикладі досвідчують співстраждання в любові у своїх сім'ях чи спільнотах. Важливо, що тут нам вдалося провести короткий порівняльний аналіз спільнот, які засновані Жаном Ваньє, та будинку спільного життя, який діє при монастирі отців оріоністів у Львові. Тут було висвітлено основні практичні особливості співстраждання та висвітлені зауваги, на основі яких молоді студенти чи майбутні священики можуть допомагати людям з неповносправністю – співстраждати з ними в любові.

Важливо зауважити, що магістерська праця є лише частиною дослідження й не може розглянути у своїй суті всіх аспектів. Тому в подальшому можна досліджувати тематику співстраждання, страждання чи любові, беручи за основу окремі будинки спільного співжиття осіб з неповносправністю чи спільноти з їхніми статутами, правилами та внутрішніми порядками.

Дане дослідження може використовуватися як в практичному, так і в теоретичному застосунку, оскільки містить у собі й теоретичні матеріали, наприклад аналіз творів Жана Ваньє, практичний досвід як Жана, так і тих осіб, котрі мають дотичність до праці з людьми з неповносправністю. Яскравим прикладом застосунку цієї праці в подальшому є короткий огляд життя Жана Ваньє та тематика страждання, любові й співстраждання, яка може показати читачеві основні чинники, якими необхідно керуватися у стосунку та праці з людьми з неповносправністю. Також дане дослідження дає можливість теорію застосувати на практиці.

На завершення важливо виокремити також і деякі труднощі, які виникали у процесі дослідження. Напевно, першою з них була відсутність доступного біографічного екскурсу життя Жана Ваньє, який необхідно було відчитувати зі сторінок його творів чи різник коротких інтерв'ю, у яких коротко про це згадано, але в контексті дослідження нам вдалося зробити певну досить систематизовану біографічну довідку. Другою трудностю була відсутність достатньої кількості книг доступною мовою, однак вдалося за допомогою перекладу дослідити основні завдання.

ДОДАТКИ

Додаток №1

Витяг з інтерв'ю Галини Братуш

1. Слава Ісусу Христу!!!Пані Галино, розкажіть коротко про себе.

Я домогосподарка, доглядаю Любчика. Люблю вишивати нитками і бісером.

2. Коли Ви дізналися про народження дитини з неповносправністю, як Ви себе почували?

Спочатку, я не знала що Любчик неповносправний. Лікарі казали що здоровий як богатир. Дізналася коли потрібно було йти до школи. Любчик говорив окремі слова.

3. Як Ви, як мати вважаєте, що потрібно для того, щоб люди з неповносправністю менше страждали? (наприклад сімейна атмосфера, друзі, спільнота)

Коли дізналася про діагноз то була шокована, для мене це був великий стрес. Щоб менше страждати не потрібно закриватися в собі, а побільше спілкуватися і ходити до церкви, відвідувати спільноти які мають такі ж проблеми і в молитві підтримувати одні одних. Тоді приходиться інше бачення і ти не звинувачуєш себе та весь світ у своїй проблемі. Тоді ти усвідомлюєш наскільки твоя дитина потребує прийняття і співстраждання. Разом з чоловіком намагаємося створити такі умови, щоб Любчик відчував себе потрібним та люблячим. В таких випадках краще побільше з дитиною гуляти в парку, ходити в кіно, на морозиво, на зустріч з друзями і ніколи не казати що твоя дитина не така в її присутності, а говорити, що ваша дитина така, як усі для вас і для Бога, навіть якщо інші думають протилежно.

4. Як виглядає Ваш день? (що робите разом з сином...)

Ми стараємося спілкуватися багато, хоча дещо я і не розумію, що він хоче мені сказати, але за ці роки я навчилася його розуміти. Любчик мене вчить, а я його, так ми доповнюємо одне одного. Ми разом зараз на дачі замітаємо листя з дерев, а влітку збираємо фрукти і ягоди. Він дуже любить збирати яблука. Разом дивимось мультфільми і телепрограму «Що? Де? Коли?, Поле чудес». Малює рідко, не любить, бо йому це не цікаво, і я не заставляю його цього робити, бо це його особистий простір. Власноруч зробили відкритку до дня мого народження.

5. На Вашу думку, що таке страждання людей з особливими потребами? Від чого найбільше страждають вони?

Страждають тоді, коли ніхто не звертає на них уваги і не спілкуються з ними, ображає їх. Тоді їм дуже боляче на душі.

6. Чи любов є ліком у стражданні? І яке її місце у стосунку із людьми з особливими потребами?

Любов допомагає і є ліком у стражданні. Я б поставила на перше місце любов у стосунку із людьми з неповносправністю, та й зрештою в будь-якому стосунку. Ну і звичайно що невід'ємною є підтримка рідних.

7. Чи Ви як матір досвідчували що таке співстраждання(прийняття участі в смутку та стражданні ближнього словом, рухом, посмішкою, поцілунком....)?

Так, відчувала. Спільноти є особливим місцем підтримки та співстраждання. Саме в спільноті «Віра і Світло», чи можливо інших, я відчуваю як люди, які зібрані разом вчаться співстраждати одне з одним, а особливо із людьми з неповносправністю.

8. Як Ви думаєте, яким чином семінаристи чи студенти університетів можуть послужити людям з особливими потребами?

Семінаристи можуть спілкуватися з неповносправними людьми незважаючи на їх неповносправність. Розказувати гарні історії з їх життя, з Біблії, якісь пригоди, що можливо були з ними так, щоб зацікавити таких дітей і тоді вони будуть відчувати себе потрібними у цьому житті. Студенти університетів, часто можуть бути приятелями в спільнотах, організовувати табори та розказувати іншим про людей з неповносправністю і запрошувати їх в спільноти.

9. Як Ви гадаєте, чи потребує суспільство будинків спільного життя, спільнот, місць праці для осіб з неповносправністю? Чому?

Так. Вони почуваються там вільними і потрібними, щось роблять з усіма, їм цікаво разом, коли їх багато.

10. Яка Ваша думка стосовно розслідувань які проводилися над Жаном Ваньє, та чи має це вплив на те, що йому вдалося зробити і чи може така поведінка знівелювати все, що йому вдалося зробити?

Я не можу судити Жана Ваньє, бо він дуже багато зробив для неповносправних людей у всьому світі. Це була дуже важлива підтримка. А я не знаю чи це правда чи ні? Ісус казав не судіть і судимі не будете! Я бачу його добрі справи а за погані вчинки хай Господь судить і вирішує.

Додаток №2

Витяг з інтерв'ю Людмили Аннич

1. Слава Ісусу Христу!!!Пані Людмילו, розкажіть коротко про себе.

Аннич Людмила, 45 років. Займаюсь громадською діяльністю. Керівник Програми «*Батьки для батьків*», засновник тренінгового центру транзитного підтриманого проживання для осіб на візку «*Дім самостійного життя*». Одружена. Чоловік Андрій, 46р., приватний підприємець. Дочка Настя 25р. В Насті ДЦП, пересувається на візочку. Син Марко, 6р.

2. Коли Ви дізналися про народження дитини з ДЦП, як Ви себе почували?

Настя народилась семимісячною, тому лікарі попередили нас, що вона буде трошки відставати в розвитку, проте, до 1 року наздожене своїх однолітків. Настя росла, розвивалася, спала, їла, загалом, була спокійною дитиною. Та в 7 місяців ми зауважили, що Насті складно повертатися на боки, витягнути ручку, коли сповзе і рука буде під тілом...Ми звернулися до лікарів, та нас заспокоїли, що треба дати Насті ще трошки часу. Та тривога вже з цього часу поселилася в наших серцях. Ми почали все частіше звертатися до лікарів. Нам приписували масажі, вітаміни і, все ж таки, просили дати Насті час. А вже в 1 рік Насті призначили інвалідність, що стало для нас шоком! Бо розуміти, що наша Настя має проблеми – це одне, а інвалідність – це катастрофа, жах, кінець... Ми були збиті з ніг... Ми зовсім не розуміли, що нам робити далі.

3. Як Ви, як мати вважаєте, що потрібно для того, щоб люди з неповносправністю менше страждали? (наприклад сімейна атмосфера, друзі, спільнота)

Моїй Насті зараз 25 років і моя дорога з дитиною з інвалідністю вже має добрий кусок за плечима. І мій досвід життя показує, що найперше треба прийняти дитину з її особливостями. Це дуже не просто! Навчитися відділяти діагноз дитини від самої дитини. Звичайно, що я ненавиджу ДЦП, але я безмежно люблю свою Настю! Я б злукавила, якби сказала, що ДЦП – це нічого складного! Це вже не змінити і тому треба навчитися жити з цим! Але я ніколи! не полюблю ДЦП, так і, ніколи, ні на мить, не перестану любити свою НАСТУНЮ! Ці речі я навчилася роз'єднувати. І про це я говорю своїй Насті, Що я змушуюсь не від неї, а від особливостей, які в неї є!

Ще треба не жаліти, бо тоді не буде можливості дитині/людині з інвалідністю повірити в себе і свої сили! Вона ніколи не зможе розвинути свої можливості, а буде зациклена на неможливостях.

Також важливим є включення в суспільство. Бо, як би ми не любили їх, вони, завжди!, будуть хотіти спілкуватись з іншими людьми, крім нас!

Діти, завжди, беруть приклад з батьків. Тому батькам, треба власним прикладом, навчити дітей бути щасливими! Щасливі батьки – щасливі діти!

4. Як виглядає Ваш день? (що робите разом з донькою...)

Дуже не люблю, коли питають: «Ну, а що ти сьогодні зробила?» Якщо, би я нічогосінько! не робила, крім того, що доглядала свою Настю, то це вже дуже багато. Бо я мушу бути руками, ногами Насті. Я мушу маючи одне тіло жити за двох! При цьому старатися, не дуже гіперопікувати Настю (хоч не гіперопікати тут не можливо). Дуже тонкі межі між допомогою та втручанням і тому я, та й і інші, ми часто їх порушуємо. Але все ж таки треба старатися працювати над собою, щоб гідно надавати догляд.

Отже, мій звичний день:

Я люблю вставати рано, і це моє спасіння! Я встаю в 6.00 (приблизно, іноді швидше). Це мій золотий час! Коли ще всі сплять, я належу сама собі. Ті годину-пів присвячую собі дорогій. Читаю, складаю плани, мрію... Десь в 6.30 встає чоловік і готує сніданок. Ми разом снідаємо, удвох. Це теж гарний час побути разом. Тоді десь в 7.00 встає Настя і я займаюся її ранішнім туалетом, одягаю, годую...це займає, приблизно, 1 год. Чоловік займається молодшим сином і веде його в школу. Настя відвідує центр «Джерело». В 8.45 за Настею приїжджає автобус і вона їде в осередок центру, що знаходиться на Левандівці. Настя повертається в 16.00.

Я працюю в супроводі сімей з дітьми з інвалідністю, тому проводжу семінари, тренінги, маю зустрічі з командою, інші індивідуальні супроводи батьків, тому час, коли діти зайняті, я використовую для своєї роботи. Десь біля 16.00 забираю сина Марка зі школи і в 16.00 привозять Настю. Приходимо з дітьми до дому. Ми живемо на 2 поверсі, то трохи часу іде, щоб добратися з Настею на візку до квартири, тоді помити колеса візка, переодягнути Настю (дякувати Богу Марко вже робить це сам), нагодувати дітей (і не забути за себе). Роблю уроки з сином, Настя може грати в ігри на комп'ютері чи дивитися телевізор (має кілька улюблених телепрограм). В 18 – 18.30 приходять чоловік з роботи і ми вечеряємо. Іноді я маю вечірні семінари, тоді чоловік швидше приходять з роботи, щоб побути з дітьми. Тоді маємо трохи часу для сім'ї. Настя лягає швидко спати, Вже в 20.00 готуємось до сну, робимо зарядку для спини і Настя лягає спати. Ми ще з сином трохи доучуємо уроки, граємо в ігри чи просто ділимося прожитим днем. Вночі Настя просить перевертати її на інший бік, поправити руку-ногу, тому я чи чоловік встаємо до неї кілька разів за ніч (2-6). Ще в Насті епілепсія. Коли в Насті приступ, то тут вже всі наші плани летять шкереберть. Приступи спонтанні і «вибивають нас з привичної колії». Бо немає передвісників і вони завжди застають нас зненацька. У вихідні дні багато подорожуємо, гуляємо і набуваємось один одним. Настя дуже любить супермаркети, розглядати різну продукцію, купувати речі для дому, сходити на каву і таке інше. Взагалі Настя любить «кудись» виходити, і часто їй не так важливо куди, головне не бути вдома! Тому, ранок завжди починається з запитання : «А куди ми сьогодні підемо?» Ми відвідуємо спільноту «Віра і Світло», то маємо можливість зростати духовно, ділитись своїм життям, відпочивати і святкувати!

5. На Вашу думку, що таке страждання людей з особливими потребами? Від чого найбільше страждають вони?

Думаю, що для кожної людини це дуже індивідуально. Основою у всьому є любов. Треба бути дуже уважним, щоб відчутти, що саме робить твою близьку людину щасливою. Настя любить спілкування і ми стараємось, їй це забезпечити. Тому, що коли вона щаслива, то менше думає про те, що їй болить чи турбує. В Насті спастика і їй болять ноги, епілепсія і, часто, болить голова, тому треба дбати і за тіло. Бо коли Настя відчуває біль, то ніяке спілкування їй не зарадить. Люди з інвалідністю страждають від незабезпечення їхніх потреб. Ну і, звичайно, якщо так склалося, що сім'я не змогла прийняти свою дитину, тоді страждання батьків передадуться і дитині. Наші діти, дуже відчувають відношення до них. Їм часто не потрібні слова, щоб зрозуміти чи людина приймає її чи ні. Вони ніби лакмусовий папір, що проявляє чесноти людей.

6. Чи любов є ліком у стражданні? І яке її місце у стосунку із людьми з особливими потребами?

Любов перемагає все! Але тільки тоді, коли ти віриш у її силу! Коли людиною провадить любов, тоді вона може приймати іншу людину з усіма її особливостями (це не тільки про дітей/людей з інвалідністю). Діти/люди з інвалідністю мають в собі не любов, а безліміт концентрату любові! Вони люблять і приймають. Та вони не святі, а люди, що вміють любити і вчать нас своїм прикладом.

7. Чи Ви як матір досвідчували що таке співстраждання(прийняття участі в смутку та стражданні ближнього словом, рухом, посмішкою, поцілунком....)?

Так, коли діти відчувають біль чи страждання, то серце матері страждає і болить в унісон. Це закладено природою. Тут немає героїзму. Просто, іноді, люди носять маски і не проявляють своїх справжніх емоцій. Коли в Насті приступ, то, звичайно, у всіх нас домашніх поселяється тривога, біль, смуток....

8. Як Ви думаєте, яким чином семінаристи чи студенти університетів можуть послужити людям з особливими потребами?

Семінаристи майбутні отці, а отці, як відомо, мають високий поріг довіри до соціуму. Тому їхня думка є важливою. Отже, семінаристам треба дізнаватися більше інформації про життя дітей/людей з інвалідністю, щоб більше розуміти їхні потреби і при можливості забезпечувати їх. Ще важливо є розповідати іншим про дітей/людей з інвалідністю, що це не тому в них інвалідність, бо вони чи їхні рідні згрішили, а, що від цього не застрахований ніхто. Розвивати свою громадянську свідомість, щоб не бути байдужими. Приймати і супроводжувати в потребах, при можливості. Мати їх рівними з іншими, та надавати підтримку за потребою.

9. Як Ви гадаєте, чи потребує суспільство будинків спільного життя, спільнот, місць праці для осіб з неповносправністю? Чому?

Це моя улюблена тема. Я нею займаюся з 2008 року. Будинки підтриманого проживання, вкрай, потрібні. ТАК. ТАК. ТАК. І не тому, що ми, батьки, старіємо, стаємо немічними чи помираємо. А тому, що незалежно від нашої сили чи наявності, в дорослому віці ВСІ люди потребують жити своїм самостійним життям. Наші діти не виключення. Вони зможуть досягнути значно більшого без батьківської гіперопіки. Батьки залишаються батьками на все життя, їхню роль визначив Господь. А спеціалісти мають знання, щоб максимально розвинути можливості наших дітей. Та будинки підтриманого проживання не падають з неба. Над цим треба багато працювати. Батьки, як рушії змін і фахівці, як ті, що мають знання. Це добрий тандем у будь якій справі, що стосується наших дітей. Будинкам підтриманого проживання бути в Україні! Це лише справа часу та рук.

10. Яка Ваша думка стосовно розслідувань які проводилися над Жаном Ваньє, та чи має це вплив на те, що йому вдалося зробити і чи може така поведінка знівелювати все, що йому вдалося зробити?

Жан Ваньє... Думаю, що кожен, хто мав хоч якийсь стосунок з ним, отримав шок від інформації, що звалилася на нас весною. Я мала важких 3 дні, щоб, принаймні, не категорично заперечувати реальність. Ці 3 дні я шукала інформацію в інтернеті на закордонних сайтах, бо, нажаль, в Україні було її недостатньо. В мене склалося враження, що українці злякалися. І залякли від почутого. Значна кількість людей з якими я спілкувалася говорили, що це наклеп чи взагалі не хотіли торкатися цієї теми. До речі, так є і по сьогодні. Та я мала можливість бути в робочій групі «Віри і Світло», де ми писали листа до наших спільнот, щоб роз'яснити ситуацію. А для цього треба було самій якось прийти до усвідомлення, який вплив має ця інформація на мене. Довго думаючи, важучи, молячись... я якось для себе розділила Жана, як людину, що попала під вплив о. Філіппа; Жана, який не зумів супротивитися цьому впливу; Жана, який вірив (сподіваюся) у ці практики; Жана, який, нажаль, (тут мене аж болить фізично, та я мушу це визнати) був насильником (всім серцем співчуваю жінкам, що потерпіли і молюся за них)... від Жана, що беззаперечно любив дітей/людей з інвалідністю, приймав їх усім своїм серцем, був прикладом віри в Господа, надзвичайно смиренною людиною... і мав, ще безліч чеснот... Я мала щастя, все ж таки! щастя, бачитися з ним особисто 2 рази, коли він відвідував Україну. На мене він справив сильне враження!!! Він, завжди, найбільше спілкувався з дітьми/людьми з найглибшою інвалідністю. Бо мав переконання, що вони найближче до Отця Небесного. Тому моє серце розбито навпіл! Я залишила у своєму серці любов до Жана та засуджую його діяння стосовно практик, що він перейняв від о. Філіппа. Жан Ваньє мав гріхи, як людина земна, за які йому відповідати перед Господом. Він зробив багато добра, за яке

Господь нагородить його своїми ласками. Нам залишається молитися за Жана в цих двох наміреннях до Господа.

Додаток №3

Витяг з інтерв'ю Христини Біян

1. Слава Ісусу Христу!!!Христю, розкажіть коротко про себе (ім'я та прізвище, скільки років працюєте з людьми з особливими потребами).

Мене звати Христина Біян. У спільноті «Любисток», що належить до руху «Віра і Світло» я вже є 6 років, і практично майже шість років я є координатором спільноти. У «Віра і Світло» мене запросив друг. За освітою, та й зрештою за місцем праці я логопед.

2. Якими були Ваші враження, коли Ви вперше познайомилися із людьми з неповносправністю?

Коли я перший раз познайомилася із людьми з особливими потребами, як ми у «Вірі і Світло» називаємо їх друзями, в мене спочатку виник страх, бо я не до кінця знала як з ними поводитися, тоді тільки закінчила школу. І була в мене така думка що я тут довго не затримаюся – одна, дві зустрічі «допоможу», і напевно це не моє, я тут не зможу бути. Десь такі першочергові відчуття мене переповнювали. Потім зустріч за зустріччю приходило розуміння, яке мене не відпускало. Думала ще одна, дві зустрічі і все, але то отець-капелан надихав, іноді батьки, а головню друзі.

3. Що стало приводом для того, щоб Ви почали свою працю в спільноті «Віра і Світло»?

До «Віра і Світло» запросив мене друг. І найперше що мене переповнювало – це цікавість, хто такі друзі, як вони живуть. Думала, піду подивлюся що це таке, як воно функціонує.

4. Чи страждають люди з особливими потребами?

Напевно що страждають, але на мою думку, чим більше людина розумово-неповносправна, тим менше вона відчуває якісь можливо психологічні страждання, хоча можу і помилятися, однак страждає фізично. Натомість чим легша форма тим більше людина усвідомлює все що відбувається навколо і це страждання є більшим. Однак, гадаю, що всі люди з неповносправністю страждають, проте кожен по різному.

5. Яке місце любові в стосунку з людьми з неповносправністю?

Любов є основою у стосунку із людьми з неповносправністю, бо як я вже говорила, коли я вперше зустрілася із людьми з неповносправністю, мене охопив страх, що є чисто людським фактором, натомість, коли я усвідомила що головна протидія страху криється в мені, і цією протидією є власне любов. Тільки в любові ти розумієш, що ти потрібен цій людині, що твоя присутність, проста навіть, є важливою для цієї людини. Тому місце любові є першочерговим, це не просто важливе чи дуже важливе, це є основа на чому будуються і формуються стосунки будь-які, а також і стосунки з нашими друзями також. Так само наша «Віра і Світло» побудована на прийнятті, а головню на любові, тому це є основа.

6. Що таке співстраждання?

Напевно це прийняття і розуміння. Тут не потрібно казати ой який ти бідненький, як тобі важко. Співстраждати це приймати, бути поруч, молитися. Це напевно для мене є співстражданням навіть тоді, коли таку людину ніхто не приймає, коли її бояться, ти є завжди поруч.

7. Як Ви думаєте, чи спільноти засновником яких був Жан Ваньє привернули увагу до людей з особливими потребами?(якщо так, то чому?)

Гадаю, що без сумніву спільноти які були засновані Жаном Ваньє привернули увагу людей та й суспільства зокрема. Це як ланцюжок – створилася одна спільнота, потім інша, а зараз їх є дуже багато по цілому світі, і ці спільноти є в соціумі. Наприклад люди діляться між собою на роботі, в спілкуванні це торкає людей, навіть якщо саме ця людина не прийшла в спільноту, однак краєм вуха почула, і так зародилося якесь розуміння хто такі люди з неповносправністю та чого вони потребують, що вони є частиною світу, і потребують нас. Таким чином створюються нові спільноти які готові бачити, помічати, приймати людей з неповносправністю, не закривати їх. Таке свідчення власне і впливає на суспільство, яке бачить спільноти чи організації чи місця праці людей з неповносправністю, та помалу усвідомлює їх місце в соціумі і вчиться їх приймати. Тому ця маленька зернинка посаджена Жаном Ваньє дала свої плоди, які розрослися і розростаються по цілому світі. Тому він точно привернув увагу світу до людей з неповносправністю.

8. Чи дав Жан Ваньє поштовх до більшого та глибшого переосмислення суті страждань людей з неповносправністю та заснування нових спільнот?

Жан Ваньє точно дав поштовх до переосмислення та усвідомлення суті страждань людей з неповносправністю. Спільноти, які він заснував поширилися по всьому світі. Важливо, що Жан дав поштовх, але головню що інші відповіли на цей поштовх і прийняли його. Важливо що всі працівники, які працюють з людьми з неповносправністю прийняли це поштовх і сказали так. Тому слід віддати належне Жанові, однак не применшувати тих, хто відповів на цей поштовх і глибше усвідомив і переосмислив суть страждання осіб з неповносправністю.

9. Як Ви гадаєте, чи потребує суспільство будинків спільного життя, спільнот, місць праці для осіб з неповносправністю? Чому?

Однозначно що потребують. Я підтримую такі види будинків спільного життя і спільноти. Це важливо, бо в такий спосіб суспільство вчиться помічати тих людей, казати, що вони дійсно є і в багатьох розвинених країнах люди з неповносправністю є мають більший доступ і прийняття. Тому нам потрібно від них цього вчитися і переймати.

10. Яка Ваша думка стосовно розслідувань які проводилися над Жаном Ваньє, та чи має це вплив на те, що йому вдалося зробити і чи може така поведінка знівелювати все, що йому вдалося зробити?

Насправді запитання є досить важким. Коли я вперше про це дізналася, то мене переповнювали такі почуття як обурення, розчарування, з'явився якийсь осад. Виникли такі відчуття що людина жила під двома обличчями, такою певною дволикістю, яка суперечить одна одній – це що він зробив доброго, з однієї сторони, а з іншої все це нове що впливало. Однак важливо що про це почали говорити люди які дотичні до цього, не замовчувати. Наприклад гадаю що те, що було виявлено не мало б впливати на спільноти наші, бо це є позитивним плодом праці Жана Ваньє. Ці випадки є окремо, а наша спільнота, яку заснував Жан Ваньє, і інші рухи, які заснував Жан це є інше. Тобто це є щось добре і це добре потрібно розвивати і підтримувати. Добре що про це почали говорити, щоб в такий спосіб не осквернити те що вже зроблено, надбано і те що було засновано Жаном. Звичайно ми таку поведінку, яка була виявлена в часі розслідування ми засуджуємо, але це не повинно негативно впливати на те що він зробив позитивного.

Додаток №4

Витяг з інтерв'ю Наталії Каплі

1. Слава Ісусу Христу!!! Наталю, розкажіть коротко про себе (ім'я та прізвище, скільки років працюєте з людьми з особливими потребами).

Слава навіки! Мене звати Наталя Капля, я фактично людей з особливими потребами пам'ятаю з дитинства, - коли була малою, на літо часто приїжджали жити в особняк до бабусі (а потім повністю переїхали до неї), по сусідству була багатодітна неблагополучна сім'я, де наймолодші діти (якраз мого віку) були неповносправні. Я тоді такого слова навіть не чула, на вулиці їх називали недорозвинуті, але вони були найвірніші мої друзі! Були різні діти, мудрі, цікаві, але ті були дуже щирі і незрадливі! Коли мені було 15 років, переїхали від баби жити окремо і я може би забула про них, та в 2004р, під час Помаранчевої революції я вперше потрапила в "Джерело", майстерню "Карітас", мене там так зустріли, якби я була якась важлива персона!. І в мене, коли я тільки переступила поріг майстерні з'явилося відчуття, що я прийшла до себе додому! Десь ходила - блукала і нарешті прийшла до дому!.. Я почала волонтерити в них, багато неповносправних запрошували до себе додому в гості, і я приходила! Пам'ятаю, що то був час, коли я виходила зранку з хати, а приходила вночі! Аж у вересні 2005р я почала працювати на післяобідній програмі (тепер ляршівська майстерня "Усмішка").

2. Якими були Ваші враження, коли Ви вперше познайомилися із людьми з неповносправністю?

Перше враження було, що я прийшла до дому! Відчуття, що тебе приймають такою, якою є! А такого я навіть вдома не відчувала, тому для мене то було дуже сильно. І ще я згадала своїх дитячих друзів, це все мені було дуже близьке!

3. Що стало приводом для того, щоб Ви почали свою працю асистентом в домі де проживають люди з неповносправністю?

Звичайно, мені навіть і не снилось, що я буду мати таку роботу! Коли закінчувала школу і треба було визначитися, що хочу робити в майбутньому, - і я не знала чого хочу насправді, тільки знала, що хочу допомагати людям, я собі уявляла, що це може бути психологія. Але мама сказала, що це недобра професія, і я навіть не пробувала себе в психології. Коли потрапила до неповносправних і мене спитали чи я хочу працювати з ними, - то вже був мій вибір, моє рішення, я погодилась, а потім розказала вдома). Я не відразу почала працювати в домі, де живуть неповносправні, спочатку то був Лярш, але паралельно з працею в Лярші, я була волонтером, аніматором в оо. Оріоністів і о. Еджидіо мене давно питав чи погоджусь працювати в них, коли відкриють дім для неповносправних, я погодилась, в березні 2009р

залишила працю в Лярші і перейшла працювати повністю до отців. Коли відкрився "Капернаум" - дім для неповносправних хлопців, я півроку жила там.

4. Чи страждають люди з особливими потребами?

Неповносправні такі самі люди, як ми, вони теж і люблять, і страждають, радіють, і плачуть... Єдине, до чого нам дуже далеко, - вони прості, і в цій простоті близько до Бога... Ми всі дуже хитрі, мудровані і самі собі ускладнюємо життя... Неповносправні вміють радіти дрібничками, бачити прості речі... Згадала один приклад, як працювала в Лярші, майстерні "Назарет", там є дуже класний друг - Богдан Сенік, він на кухні мив посуд, мис, дивиться у вікно і розмовляє вголос: "Ого, дивись! Нічого собі!" Богдан дуже компанійський, любить людей, подумала, що знайомі якісь ходять, і раптом, чую, що Бодя в захваті, мене кличе: "Наталочка, йди скоріше сюди!!! Подивись хто там!" я прихожу, дивлюсь через вікно, а нікого нема, тільки якась дурна ворона ходить (в той момент я саме так подумала!), і кажу, - "Богдан, та ж нікого нема!" його відповідь геніальна: "Наталочка, ти що не бачиш, яка гарна ворона!" я аж застигла на хвилинку, це перевернуло мою свідомість, я ніколи не помічала красу ворони!. Ворона, та й ворона, епітет "гарна" я ніколи до ворони не застосовувала, а завдяки Богдану я зрозуміла, що ворона справді гарна! Так, друзі страждають, ні в кого життя не солодке, але вони вміють бачити глибше, їм справді відкрито, те, що нам не дано

5. Яке місце любові в стосунку з людьми з неповносправністю?

Любов у стосунку з неповносправними займає перше місце, друзі - тонкі психологи, вони відчувають твоє нутро, їх не проведеш. І завдяки любові стосунки з неповносправними можуть бути тривалими. Якщо говорити про дім "Капернаум", то наші друзі є середнього чи може навіть старшого віку (тільки двом неповносправним 22 і 23 роки, решта віку 40 - 55 років), в них є не тільки розумова неповносправність, а й часом емоційна нестабільність, напади агресії на рівному місці, без любові неможливо витримати! Наприклад, якось ми ходили на дискотеку, що організовували соцслужби - брали бус-таксі, багато зусиль, чудовий вечір, танцювали, вернулись до Капернауму і раптом Юра від емоцій падає в істерику і починає мені махати кулаками і виганяти (він не розмовляє, єдине, що може - кричати і махати руками)! Таких прикладів купа, друзі часто щось видумують чи перекручують, це щось подібне на приступ - треба витерпіти, поки не пройде, а буває, що така агресія затягується на декілька днів, а потім проходить, ніби й нічого не було... Треба багато любові, і я кожен раз переконуюсь, що тільки Бог може любити безмежно, людина часто піддається на провокацію чи нервується у відповідь; я розумію, що друзі є щирі, вони невинні, то випробування для мене)

6. Що таке співстраждання?

Багато людей бояться страждання, дехто бачить інвалідну каляску і втікає, бо думає, що то лише страждання... Кожен хоче бути щасливим!. Співстраждати напевно може тільки той, хто любить, інакше то буде жалість чи якась інше не дуже добре почуття... Співстраждати - це приймати іншого в його терпінні, не звинувачуючи. Всі ми люди однакові, всі прагнуть любові, прийняття, і кожен заслуговує на це, повносправний чи неповносправний. З одного боку можна сказати, що стосунок з неповносправними людьми - це співстраждання з ними, але з іншого, - якщо бачити в них особистість, таку саму людину, як і ти, - брата, сестру, друга, то це буде зовсім інший вимір. Так, неповносправна особа потребує особливого підходу, часу, зусиль, і якщо не бачити в тому сенсу, це буде важко, буде втома фізична і психологічна, якщо дивитися глибше, такі стосунки багато дають, не тільки забирають силу і час.

7. Чим відрізняється спільнота Капернаум від спільнот заснованих Жаном Ваньє?

На перший погляд нічим не відрізняється, бо всі приймають осіб з неповносправністю, хоча є декілька особливостей . "Капернаум" насамперед відмінний тим, що заснований і зосереджений при монастирі оо. Оріоністів УГКЦ, засновник згромадження - монах, священник, святий Луїджі Оріоне, а Жан Ваньє був світською особою. Св. Луїджі Оріоне називають апостолом милосердя, він був відкритий до всіх людей, а особливо бідних, потребуючих, зокрема неповносправних. Згромадження оо. Оріоністів є по всьому світу, і майже всюди при них є дома для неповносправних осіб, - пікколо Коттоленго.

Другою відмінністю, на мою думку, є те, що Жан познайомився з особами з розумовою неповносправністю в 1964р., а св. Оріоне робив це набагато швидше, приблизно в 20-х роках минулого століття! Я читала це в книгах про св. Луїджі Оріоне, але минулого року була на зустрічі мирян - оріоністів в Польщі, познайомилася з групою з Уругваю, і чула особисті розповіді людей, - так, дон Оріоне понад 100років тому був в Уругваї і заснував там свій центр і пікколо Коттоленго - дім, де живуть неповносправні! в Україні ще 20 років тому в суспільстві навіть не говорили про такі проблеми на державному рівні, а в Уругваї оріоністи вже 100 років опікуються особливими людьми!!! То, я для прикладу кажу про Уругвай, а такі дома св. Луїджі Оріоне заснував в багатьох країнах світу! Третьою відмінністю вважаю глибоке служіння і відкритість до всіх. Спільноти, засновані Жаном чудові, там приймають неповносправних як особистість, як дар, але в оріоністів я бачу велике глибоке служіння.

Оріоністи досить тихо беруть і роблять - десь восени 2008 згромадження взяло на проживання до себе 2 неповносправних Михайла і Андрія, хоч сам "Капернаум" був збудований пізніше, в 2013р.

8. Як Ви думаєте, чи спільноти засновником яких був Жан Ваньє привернули увагу до людей з особливими потребами?(якщо так, то чому?)

Жан Ваньє - це Людина з великої букви, герой нашого часу, дар Божий людству, його вклад неоціненний!!! Точно і раніше в світі говорилося про потреби неповносправних, але має значення особистий приклад, Жан спочатку робив - почав жити з людьми з неповносправністю, тоді говорив з досвіду. Приклад Жана вплинув на суспільство, - неповносправні почали виходити з домів, створювати свої спільноти, зараз в світі неповносправні працюють разом з повносправними (в Україні трохи важче, але є!), нові будівлі, магазини будують, враховуючи потреби особливих людей... Кожен, навіть не дотичний до неповносправних, чув, що є такі люди... Величезна заслуга Жана не лише в тому, що він привернув увагу громадськості до інших людей, а в тому, що, базуючись на св. Письмі показував неповносправних як дар, яким Бог відкрив те, чого мудрі не здатні бачити; раніше сприймали, що це прокляття, Жан показав, ні, благословення, вияв особливої любові Бога!

9. Чи дав Жан Ваньє поштовх до більшого та глибшого переосмислення суті страждань людей з неповносправністю та заснування нових спільнот?

Не то слово, що дав поштовх! Ми всі знаряддя в Божих руках, світ потребував такої людини, яка б донесла суть страждання неповносправних, розказала, що ці люди такі самі, всі однакові!.. Зараз можемо чути, що люди з синдромом Дауна можуть бути моделями, навчатися у ВНЗ, - думаю, то величезна заслуга Жана, суспільна думка змінилася, завдяки йому.

10. Як Ви гадаєте, чи потребує суспільство будинків спільного життя, спільнот, місць праці для осіб з неповносправністю? Чому?

Суспільство дуже потребує спільнот спільного проживання з неповносправними! "Багато жнив, та робітників мало!" в Україні ще дуже багато неповносправних закриті вдома, незважаючи на те, що мінімально, щось робиться в країні; у багатьох батьки старенькі, хворі, або є повністю сироти, яких нікому доглядати, в Україні для них хіба геріатричний пансіонат, але неповносправні, які не можуть самостійно себе обслужити там не виживуть. Є дуже болючі ситуації, коли неповносправна особа, яка самостійно себе не може обслужити немає нікого, хто б її доглядав, нема кому його чи її помити, це дуже жахливо, але то реальні історії. В геріатричному центрі з кожним роком збільшується число молоді, хоча раніше там жили майже виключно літні люди. Особи з інвалідністю, які закінчили школу, не мають куди йти, або вдома настільки зле, що змушені з 17 років жити в домі престарілих!. То не людські умови!!! Ще приклад, люди з легкою неповносправністю. Такі особи зазвичай дуже щирі і відкриті, і багато недоброчесних людей використовують їх. Знаю хлопця, якому в гуртожитку постійно все крали, він ніколи нічого не мав, його часто дурили. Тому надзвичайно бракує спільнот, які готові проживати з особами з неповносправністю!!!

11. Яка Ваша думка стосовно розслідувань які проводилися над Жаном Ваньє, та чи має це вплив на те, що йому вдалося зробити і чи може така поведінка знівелювати все, що йому вдалося зробити?

Новина про розслідування над Жаном трохи шокувала мене, але думки про нього я зовсім не змінила! Не в нашій компетентності когось судити, це все людські речі, тільки один Бог знає, що в серці кожної людини... Я була на реколекціях з Жаном в 2007р., до сьогодні пам'ятаю їх; його слова глибоко торкалися сердець всіх присутніх, дуже простий, глибокий і віруючий чоловік!.. Він був дуже близько Бога, і цей, що з ріжками, батько брехні знайшов спокусу і для нього... Зі свого життя бачу, що є дуже важкі спокуси і без духовного супроводу нелегко, а якщо його духівник мав сам такі проблеми, то можна уявити, як Жану було важко... Напевно, кожна сім'я, де є неповносправні, не зважаючи на розслідування вважає його за святого, бо не може грішник змінити світ, а він зміг! Думаю, що його особисті переступи не стосуються загальної справи (це недобре, але особисте) і ніколи не зможуть перекреслити того добра, що він зробив для неповносправних, добро розрослося, пустило коріння, того вже не зупинити, на щастя!

Витяг з інтерв'ю о. Мартина Хоміва

1. Слава Ісусу Христу! Отче розкажіть коротко про себе (хто Ви?, до якої спільноти належите? Скільки років є у «Віра і Світло»?)

Мене звати Мартин Хомів. Я священник Архикатедрального Собору «Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці» в м. Тернополі. Я капелан архикатедральної Віросвітлянської спільноти «Пристань святого Миколая» з 2007 року. Також з 2016-2020рр. я був провінційним (головним) капеланом руху «Віра і Світло» в Україні.

2. На Вашу думку, яким є внесок Жана Ваньє для світової спільноти у праці із людьми з особливими потребами?

Найголовніший аспект праці Жана Ваньє із людьми з особливими потребами, на мою думку, є те, що він старався відкрити «красу» особи з неповносправністю.

Дуже часто знайомі, рідні, батьки і навіть сама особа з особливими потребами не є свідомі цієї внутрішньої людської «краси». Бачення Жана Ваньє полягає на біблійному фундаменті, що кожна людина приходить у світ не випадково чи помилково, а передбачено, з неповторним відбитком свого Творця, адже Господь мудрістю все творить (Муд.9,2; Еф.2,10). Божа премудрість виражається якраз у тому, що Бог точно знає, для чого кожна людина народжується, до чого вона покликана, її роль у житті. Тому Він робить кожну людину унікальною. Його план і провидіння є завжди досконаліми, навіть якщо людина народжується з певними фізичними вадами чи з глибокою розумовою неповносправністю.

Філософія Жана Ваньє стверджує, що ми народилися для того, щоб виявляти Божу славу, яка всередині нас. І цим даром обдарований кожен з нас. Особи з розумовою неповносправністю також є посудинами цієї слави. Раз ми свідомі цього, наше життя стає не тягарем, а даром. Жан Ваньє завжди говорив, що особа з особливими потребами є для суспільства і для Церкви і для кожного з нас зокрема – «даром».

3. Чи Ви як духівник спільноти зустрічалися зі стражданням та браком любові осіб з особливими потребами чи їхніх батьків? (коротко опишіть психічний стан цих осіб)?

Життя – це одна велика школа любові. Ми від народження до смерті вчимося любити.

Дуже часто зустрічається, що батькам потрібно багато часу щоб полюбити свою особливу дитину. Вони самі про це свідчать. Коли народжується дитина «не така як всі» найперше у батьків повстає питання «чому»? Чому у нас «така» дитина народилась? За що? Хто винен в цьому? Цілий болючий процес дослідження винного поширюється на всю родину. Коли вже очевидно, що насправді винного немає, потім настає важкий період «лікування» дитини. Батьки стараються знайти вихід з даної ситуації. Вони входять у пошуках дива, щоб

вилікувати те, чого вилікувати не можливо. Вони хочуть, щоб дитина стала іншою, але вона залишається не такою, не бажаною.

Наприклад, синдром дауна не лікується, це генетичний стан дитини, але деякі батьки втрачають багато часу та коштів на подібне «лікування» своєї дитини, щоб вона стала «такою як всі». Різні непрофесійні лікарі, нетрадиційні цілителі, ворожки, екстрасенси навіть духовенство говорять про прокляття, пороби чи родові гріхи; навіть обіцяють чудесне оздоровлення, якщо виконувати певні ритуали. Існують випадки, коли батьки довгі роки перебувають у пошуках чуда, тому що не можуть змиритися з тим, що їхня дитина є «такою», та «іншою» не стане.

Увесь цей час дитина хоче тільки любові, хоче на руки, хоче мами, тата. Вона хоче, щоб на нею звертали увагу, гралися, говорили. Один тато у нашому русі поділився з нами, що особисто йому треба було довгі роки, поки не взяв свого сина на руки. Він говорив, що це був час глибокого душевного страждання, бо він не любив свого сина таким яким був, він хотів, молився, мріяв, щоб син став іншим. І тут Жан Ваньє постійно повторював батькам, молодим людям, священникам, що особа з особливими потребами кличе всім серцем, всіма своїми силами: «Люби мене... таким, яким я є». Найгірше страждання у людському житті – думати, що ніхто тебе не любить, бути цілковито самотніми, вважати себе не потрібними.

4. Як Ви гадаєте, що таке співстраждання, і чи потрібно співстраждати разом з людьми з особливими потребами?

Я вважаю, що потрібно зрозуміти, що ніхто з осіб з особливими потребами, не хоче і не потребує, щоб їх жаліли. Навпаки, вони хочуть, щоб їх зрозуміли. Позитивне співстраждання якраз і народжується там де розпочинається наше правильне розуміння щодо потреби людини. Ми часто використовуємо вираз «з особливими потребами», але чи ми розуміємо чого саме ця особа потребує? Які вони оці «особливі» потреби? У русі «Віра і Світло» батьки говорять про те, чого вони найбільше хочуть і потребують, - щоб їх дітей не осуджували, а приймали; щоб не уникали, а щоб з ними дружили, проводили з ними час; щоб сприймали їх як люди, як всі. Для осіб з «особливими» потребами, оці їхні потреби видаються зовсім не «особливими» а простими і звичайними – вони і кажуть: «не бійся мене»; «будь зі мною»; «дружи зі мною»; «проводь зі мною час». Якраз цей голос внутрішнього болю змінив життя Жана.

На жаль, люди часто бувають дуже примітивними. Мама не дозволяє своїй дитині гратись з дівчинкою з синдромом дауна, бо боїться, що її дитина ще може заразитись від неї. Вчителі, лікарі швидкі, щоб ставити хрест на такій дитині. Говорять, що в них не буде більше жодного покращення, інтелектуального росту, дитина нічого не зможе в житті, буде тільки терпіти. Деякі священники не допускають таких дітей ні до Сповіді ні до св. Причастя, бо кажуть, що вони нічого не розуміють. Тут я пам'ятаю одну історію про те, як після довгих

прохань, римо-католицький парох допустив одного хлопчика зі синдромом дауна до першого св. Причастя. Після церемонії родина мала святковий обід, були різні тости, але хтось з гостей був необережний і виявив своє незадоволення навіть все те, втрата часу і грошей, бо малий і так нічого не розуміє! Тут хлопчик почув і сказав мамі у вухо – може я всього і не розумію, але я розумію, що Ісус мене любить!

5. Як Ви як душпастир можете розділити страждання осіб з особливими потребами? Яке місце любові в стосунку з людьми з неповносправністю?

У русі «Віра і Світло» існують так звані «чотири часи» нашого співстраждання з особами з особливими потребами.

Перший «час» - це час молитви. У «Вірі і Світлі» ми багато молимося, і наші особливі друзі також з нами моляться. Молитва їхня щира і щедра. Вони люблять молитися. Люблять Бога, Який дав їм життя, дав їм маму, тата... Вони сильно переживають молитву. Хто з ними молиться входить в особливий духовний зв'язок. Молитва буває і радісна, деколи вона сумна. Вони у свій спосіб співстраждають з Богом на хресті. А ми переживаємо з ними.

Мій особливий друг Ірина завжди за мене молиться. Роман кожного вечора просить у мене онлайн благословення. Не всі наші друзі вміють говорити, тому деколи молитва їхня мовчазна. В нашому русі вони сміливо ходять до Сповіді і до святого Причастя. Їхня молитва свідчить про їх глибоку духовність, їх свідомість, що вони улюблені діти Божі. Якраз отець Генрі Ноуен мав досвід цієї духовності. Під час Літургії, це було під час проповіді, одна жінка йому голосно каже «Генрі, дай мені благословення!». Отець зупинився і каже їй «Хай Бог тебе благословить!» і далі продовжує проповіддю.. «Ні!», каже жінка, «не так... хочу посправжньому». Отець Генрі бачить, що вже ніхто його слухає, а всі чекають, що далі буде. Він просить, щоб ця жінка приступила. Він її обнімає, повністю її покриває своїм фелоном, і каже «Ти улюблена дитина Божа, Бог так тебе любить!». Жінка відійшла така рада.. Але вже кожен, хто був на Літургії хотів такого благословення! Генрі обняв всіх. Останній підійшов асистент, чорношкірий чоловік, великий як шафа, і каже глибоким голосом до отця, «І мені такого благословення можна?». Генрі і його обняв, чоловік аж заплакав. Іншу історію розказував Блаженніший Святослав, що особливий хлопчик у храмі бачить розп'яття, показує на нього пальчиком і питається у свого тата, «Чому?». Жан Ванье часто писав про те, що особи з особливими потребами відкривають нам дар простої, але особливої, глибокої, незвичної для нас духовності.

Другий «час» - це ділення. Велика ласка для кожного є мати з ким поділитись, з ким поговорити, не боячись, що хтось осудить, засудить, засміється. Тому, що людина не говорить, чи слабо говорить, не означає, що вона не має чого сказати. У нашому русі існують «фіоретті» (квіточки), тобто короткі прості вислови наших друзів з глибоким філософським змістом. У

спільнотах «Віра й Світло» друзів з неповносправністю називають «професорами усмішки», «воїнами молитви», «філософами»... Я переконаний, що це не просто люб'язні та ласкаві слова; вони є справжніми й прекрасними «учителями життя», які готові навчити кожного, хто відкриває для них своє серце. Саме тут проявляється тайна слів нашого Спасителя: «Хто має вуха, нехай слухає» (Мт.11:15).

Третій час – святкування. Ми не всі вміємо по-справжньому радіти, святкувати життя, сміятись. Це особливий дар. Наші маски, комплекси, часто стають для нас перешкодами для виявлення наших справжніх емоцій. Переважно у наших друзів немає таких комплексів. Тут знову вони (зі всіма своїми життєвими труднощами) показують як можна радіти життям.

Четвертий час – приватний час разом. Ісус часто говорить про любов, але найкраще окреслення любові Він дає аж вкінці свого Євангелія, коли каже Своїм учням: «І ось Я з вами до кінця закінчення віку» (Мт.28:20). Любов – це бажання бути разом, бути поруч, близько. Наречені це розуміють, адже вони прагнуть тіснішої спільності. І Господь цього забажав, і тому Він став чоловіком і оселився між нами (Ів.1:14). Дружба – це бути разом. Якщо великим людським лихом – це самотність, дружба це особливий дар. І щасливий той, хто має справжнього самовідданого друга! Тому у русі, справжня дружба виходить за межами обов'язку і починається там де є бажання ще частіше бачитись після молитви, ділення, святкування тощо. Четвертий час – це коли самі проводимо час з нашим другом.

6. Яке місце та завдання приятеля у спільнотах «Віра і Світло»?

Важливу місію має «приятель» у спільнотах «Віра і Світло». Молодь у Вірі і Світлі запрошена дружити з тими, хто відкинуті суспільством, з тими, хто не має з ким дружити. Молоді люди запрошені бачити життя і світ очима убогих, найменших, «не розумних», адже Бог їх вибрав, щоб засоромились сильні та мудрі. Життя це більше від бажання росту чи кар'єри чи постійного прагнення чогось нового, стильного, швидшого, багатшого. Життя не тільки для вищої еліти. Не всі будемо заможними і відомими, аде жити мають всі. Молодь у спільнотах впізнає справжні життєві цінності, доступні усім, і впізнає себе, свій внутрішній світ, власні щирі мрії. І так, місія «приятеля» - це стати гідним мати такого неповносправного друга, який буде тішитись твоєю присутністю, просто тим, що ти є; і скаже тобі «а що би було, коли б тебе не було?!».

7. На Вашу думку, яким чином семінаристи чи студенти університетів можуть послужити людям з особливими потребами?

Найперше власною присутністю. Бути поруч. Найлегше - це давати те чого маємо. Найважче бути. Служіння у спільнотах вимагає нашої реальної присутності. Просто бути (на початку). Я пам'ятаю коли я перший раз був на зустрічі нашої парафіяльної спільноти. Всі вже чекали в класі, сиділи в колі, бачу ще одне крісло для мене. Сів і я. Відбулася зустріч, помолились,

поспівали, посвятували, і додому. Через пару днів дзвонить мені одна мама зі спільноти і розкажує, що після зустрічі, її син всім хвалився тим, що на спільноті священник сидів біля нього. Мені трохи соромно стало, бо я навіть не пам'ятав біля кого я сидів. А для цього ж хлопця, Миколки, моя проста присутність, факт, що я був поруч з ним, просто сидів біля нього, став великою радістю. Служіння таким чином розпочинається – присутністю.

8. Як Ви гадаєте, чи потребує суспільство будинків спільного життя, спільнот, місць праці для осіб з неповносправністю? Чому?

За звичай, особливі діти живуть з батьками і живуть з ними до смерті батьків. Існує велика суспільна проблема долі тих дітей після смерті їх батьків, адже вони не мають ні матеріальної ні розумової можливості жити на одинці. Як їм бути? Де їм жити? Що їм робити в житті? Будинок спільного життя повинен відповісти на такі базові потреби. Будинок спільного життя також дає можливість суспільству бачити цінність життя осіб з особливими потребами. Кожна людська істота є цінною. Кожна людина повинна мати своє місце у суспільстві. Суспільство, яке не передбачало місця для таких людей є саме по собі неповносправним. Так говорив св. Іван Павло про Церкву, «якщо у вас, на парафії, немає осіб з особливими потребами (а вони є у селі чи в місті) значить ваша парафія є ще неповною, не цілісною».

9. Яка Ваша думка стосовно розслідувань які проводилися над Жаном Ваньє, та чи має це вплив на те, що йому вдалося зробити і чи може така поведінка знівельовати все, що йому вдалося зробити?

Останні новини, які виявились вже після смерті Жана Ваньє, дуже сильно вплинули на всіх, хто колись його знав, чи читав його твори.

Правда, що також кожен переживав ці новини по-різному. Очевидно, що плоди праці Жана живуть та розцвітають. Його спадок, – його твори, інтерв'ю, життя у спільноті, навернуло, надихало, змінило мислення численних людей по всьому світі. Його спадок лишається і надалі буде давати свої позитивні плоди. Його публічне життя, життя у спільноті, його справжня самовіддана любов до найменших, як свідчення віри, є більшими від будь-якого скандалу. Хто особисто був знайомий з Жаном був дійсно шокований тим, про що свідчили його «жертви». Однак, це була глибоко духовна особа, практикуючий християнин, який жив Примиренням та Євхаристією. До кінця не зрозуміло, що стало причиною поведінки такого харизматичного провідника, але мабуть, це тільки свідчить про те, що спокуси приходять до всіх, єдине залишається за нами, що ми з ними робити? Думаю також у такій справі лишається в силі припис Спасителя: «Хто без гріха, хай перший кине камінь» (Ів.8,7).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Святе Письмо* / перекл. з євр., арам. та грец. Хоменко І. Жовква 2015.
2. Vanier J. *Man and woman He made them*. London 1985.
3. Vanier J. *Signs of the Times*. London 2013.
4. Vanier J. *The Heart of L'Arche*. Toronto 1995.
5. Vanier J. *Źródło łez*. Kraków 2002.
6. Ваньє Ж. – Хауэрвас С. *Жить мирно среди насилия* / перекл. з англ. Черняк А. Киев 2016.
7. Ваньє Ж. *Войти в тайну. Иисус в Евангелии от Иоанна* / перекл. з італ. Никитинская Т. Москва 2013.
8. Ваньє Ж. *Найти мир* / перекл. з англ. Завалов М. – Ракитин П. Москва 2005.
9. Ваньє Ж. *Бути людиною* / перекл. з франц. Романчук О. Львів 2013.
10. Ваньє Ж. *Глибока рана в людському серці* / перекл. з англ. Слободян Н. Львів 1995.
11. Ваньє Ж. *Дорога додому* / перекл. з англ. Косів Г. Київ 2015.
12. Ваньє Ж. *Потойбіч депресії* / перекл. з англ. Трофімова А. Львів 2010.
13. Ваньє Ж. *Прийняти дар убогих* / перекл. з англ. Лিনিшин І. Львів 2002.
14. Ваньє Ж. *Розбите тіло. Повернення до єднання* / перекл. з франц. Якуб'як М. Львів 1993.
15. Ваньє Ж. *Спільнота – місце радості та прощення* / перекл. з англ. Маслюх А. Львів 2001.

ДОКУМЕНТИ ЦЕРКВИ

1. Венедикт XVI. Енцикліка про інтегральний людський розвиток в любові та правді *Caritas In Veritate*. Жовква 2010.
2. Венедикт XVI. Енцикліка про християнську любов *Deus Caritas Est*. Львів 2008.

3. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира з нагоди 10 – літнього ювілею благодійного руху «Віра і Світло» // Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара №2. Львів 2002.
4. Іван Павло II. *Laborem exercens*. Lublin 1986.
5. Іван Павло II. Апостольське післясинодальне повчання про сімейне співжиття *Familiaris Consortio*. Львів 2005.
6. Іван Павло II. Апостольський лист про християнське розуміння людського страждання *Salvifici Doloris*. Львів 2005.
7. Папська рада «Справедливість і мир». *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*. Київ 2008.
8. Священна Конгрегація у Справах Доктрини Віри. Інструкція про повагу до людського життя на його початку і гідність продовження людського роду *Donum Vitae*, Рим 1987.
9. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Жовква 2002.
10. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012.
11. Франциск. Апостольська адгортація *Amoris Laetitia*. «Б. м.» 2019.
12. Франциск. Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*. Львів 2014.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Tomczak J. *Jean 'a Vanier koncepcja formacji opiekunów osób z upośledzeniem umysłowym*. STD Rozprawa doktorska. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 2015.
2. Антюхина А. *Боль и страдание: философское осмысление* [PDF] // *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики* 4 (2013) 27.
3. Білодід І. (ред.). *Словник української мови: в 11 томах*. Т ІХ. Київ 1978.
4. Вонс К. *Жити Словом Божим щодня* / перекл. з пол. Різун Т. Львів 2016.
5. Ворстерманс Д. *Божі дороги. Матеріали реколекцій для батьків, що відбулися 22-24.112013 р.Б. в Брюховичах*. Львів 2014, 10.

6. Ворстерманс Д. *Духовність внутрішньої убогості. Матеріали реколекцій для капеланів, що відбулися 25-27.11.2013 р.Б.* Львів 2014.
7. Гаплевська О. *До етимології поняття любов* // *Гуманітарний часопис* 1 (2006) 76.
8. Грінченко Б. (ред.). *Словарь української мови.* Т. IV. Київ 1909.
9. Гумецька М. – Керницький І (ред.). *Словнику староукраїнської мови ХІУ – ХУ століття.* Т. I. Київ 1977.
10. Дьяченко Г. *Полный церковно-славянский словарь.* Москва 1993.
11. Кость І. *Страждання крізь призму фразеології* [PDF] // *Наукові записки Ужгородського Національного Університету.* Ужгород 2009, 157.
12. Курков А. *Рух «Емаус» Історія солідарності.* Львів 2017.
13. Ларсен Ж. *«Віра і Світло» у щоденному житті. Листи до моїх братів і сестер* / перекл. з англ. Косів Г. Львів 2008.
14. Національна Академія Наук України Шинкарук І (ред.). *Філософський енциклопедичний словник.* Київ 2002.
15. Окуре Т. *Євангеліє від Йоана* // *Міжнародний Біблійний Коментар.* Т. 4, Львів 2019.
16. *Отець Тома Філіп, наставник Жана Ваньє* // *Емаус* 22 (2012) 14.
17. Романчук О. *Дорога любові.* Львів 2001.
18. Романчук О. *Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві.* Львів 2008.
19. Савицький Б. *Душпастирський супровід осіб з особливими потребами як важлива складова реабілітаційного процесу на прикладі навчально-реабілітаційного центру «Джерело».* Магістерська робота, Український Католицький Університет 2018.
20. Синявський В. – Сергеєнкова О. (ред.). *Психологічний словник* [PDF]. Київ 2007, 297.
21. Татарин М. – Трухан-Татарин М. *Віднайти Тройцю у неповносправності: богослов'я, що розкриває обійми іншості* / перекл. з англ. Бодак О. Львів 2016.
22. *Требник.* Видав Верховний Архієпископ Української Греко-Католицької Церкви. Львів 2017.

23. Фромм Е. *Мистецтво любові* / перекл. з англ. Кучменко В. Харків 2017.
24. Хомів М. *Практичний poradnik душпастирям у служінні особам з розумовою неповносправністю*. Київ-Львів 2013.
25. Шевіяр-Лютц С. *Філіппіна Сила тендітного життя* / перекл. франц. Стрілець-Запотічна Н. Львів 2016.
26. Шпідлік Т. *Духовність християнського Сходу* / перекл. з італ. Прокопович М. Львів 1999.
27. Шпідлік Т. *Мистецтво очищувати серце* / перекл. з італ. Маслюх А. Львів 2016.
28. Элуэлл У. – Камфорт Ф. (ред.). *Большой Библиейский Словарь*. Санкт-Петербург 2005.
29. Ярошенко Т. *Страждання, як сучасна проблема філософсько-гуманітарного знання [PDF]* // *Вісник Львівського університету. Серія філософських наук. Випуск 6 (2004) 2-6*.

ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

1. «Віра і Світло» // *Комісія у справах мирян УГКЦ* www.laityugcc.org.ua (12.03.2020).
2. «Сонячні діти» // *Центр сімейної медицини. Броварський Міський Центр Первинної Медико-Санітарної Допомоги* www.brovmedcentr.in.ua (15.11.2020).
3. *Caritas* // *Caritas* www.caritas.org (09.09.2020).
4. *Dame Cicely Saunders* // *NCB National Center for Biotechnology Information* www.ncbi.nlm.nih.gov (19.02.2020).
5. *Findings of L'Arche International's Inquiry into Jean Vanier* // *L'ARCHE USA* www.larcheusa.org (09.03.2020).
6. *Jean Vanier swiss-born social activist, theologian and philosopher* // *Britannica* www.britannica.com (26.02.2020).
7. *Jean Vanier* // *The Canadian Encyclopedia* www.thecanadianencyclopedia.ca (22.02.2020).

8. *Short Biography of Jean Vanier // L'Arche London* www.larchelondon.ca (22.02.2020).
9. *Wielki słownik języka polskiego // Wielki słownik języka polskiego* www.wsjp.pl (28.10.2020).
10. Беловольченко Г. *Інклюзія з нуля. Як сихівчанка віддала дитину з особливими потребами до звичайної школи // СІХІВ media* www.sykhiv.media (14.11.2020).
11. *Бо коли народжується дитина з особливими потребами, то батьки зляться, зляться навіть на Бога // ЕМАУС* www.emaus.ucu.edu.ua (14.09.2020).
12. Возняк В. *Життя парафії церкви святого Луїджі Оріоне // YouTube* www.youtube.com (03.07.2014).
13. Гудзяк Б. *Справжність у вік віртуальності // ЕМАУС* www.ucu.edu.ua (02.11.2020).
14. *Дім Емаус // ЕМАУС* www.emaus.ucu.edu.ua (16.11.2020).
15. *Звернення Блаженнішого Любомира до вірних КГВА з нагоди Дня хворого 14 травня 2006 р. // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я* www.zdorovia.ugcc.org.ua (15.09.2020).
16. *Ковчег, который построил Жан // Правмир* www.pravmir.ru (11.03.2020).
17. *Ляриш-Ковчег // Комісія у справах мирян УГКЦ* www.laityugcc.org.ua (20.02.2020).
18. *Навчально-реабілітаційний центр «Джерело» // ДЖЕРЕЛО Навчально-реабілітаційний центр* www.dzherelocentre.org.ua (19.11.2020).
19. *Нас не треба жаліти, бо ми щасливі // ЕМАУС* www.emaus.ucu.edu.ua (15.11.2020).
20. *Пастирське слово Блаженнішого Святослава про дар осіб з розумовою неповносправністю, 18 вересня 2013 р. // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я* www.zdorovia.ugcc.org.ua (17.09.2020).
21. *Послання Папи Франциска з нагоди 26 Дня хворого 11 лютого 2018 р. Б. // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я* www.zdorovia.ugcc.org.ua (15.09.2020).

22. *Послання Папи Франциска з нагоди XXVII Всесвітнього Дня Хворого // Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви www.synod.ugcc.ua (22.09.2020).*
23. *Послання Святішого Отця Франциска на XXVIII Всесвітній день хворого, 11 лютого 2020 року // www.osbm.info (22.09.2020).*
24. Руденко Р. – Пилипчук О. *Дитячий церебральний параліч (ДЦП) // Енциклопедія Сучасної України www.esu.com.ua (15.11.2020).*
25. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. Посинодальне послання Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви: *Служіння Близьньому – Дияконія – В Житті УГКЦ // Українська Греко-Католицька Церква www.ugcc.ua (09.09.2020).*
26. Тимошук Я. *Люди серця. Як не пропустити смс-ки від Бога і чому нас можуть навчити люди з особливими потребами // the UKRAINIAN www.theukrainians.org (10.11.2020).*
27. Шумило Я. *Енергія ніжності // ЕМАУС www.emaus.ucu.edu.ua (10.11.2020).*

ІНТЕРВ'Ю

1. Аннич Л. Інтерв'ю від 07.11.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // додаток. 2, 86-90.
2. Біян Х. Інтерв'ю від 29.10.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // додаток. 3, 91-93.
3. Братуш Г. Інтерв'ю від 09.11.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // додаток. 1, 84-85.
4. Капля Н. Інтерв'ю від 15.10.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // додаток. 4, 94-98.
5. Хомів М. Інтерв'ю від 15.11.2020 / інтерв'юер Мурга Я. // додаток. 5, 99-103.